

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВНУКОВА Н. М.

**ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЛОМБАРДНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

/ Монографія /

Харків, 2013

УДК 7.033.4(450)2

ББК 65.26

В 60

Рекомендовано до видання
рішенням Вченої ради Харківського національного
економічного університету (протокол № 9 від 25.06.2013 р.)

Рецензенти: **ДВОСКІН Станіслав Олександрович**,
Повне товариство «Ломбард «АКЦЕПТОР», директор;

доктор економічних наук, професор
ОНИШКО Світлана Василівна,
Національний університет Державної податкової служби
України, професор кафедри фінансових ринків;

кандидат економічних наук, професор
УСПАЛЕНКО Віталій Ілліч,
Харківський національний університет будівництва
та архітектури Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів та кредиту.

В60 Внукова Н. М. Фінансові аспекти ломбардної діяльності /
Н. М. Внукова. – Харків: ТО Ексклюзив, 2013. – 150 с. (Укр. мова)

ISBN 978-966-2166-73

У монографії розглядаються проблеми місця і ролі ломбардів на ринку фінансових послуг, розвитку ринку ломбардного кредитування, підходів до рейтингування і класифікації ломбардів, наявності об'єктів інтелектуальної власності у структурі активів, особливості формування фінансового результату ломбарду, моделювання бізнес-процесів фінансової діяльності ломбардів і проблеми та перспективи організаційного забезпечення ломбардної діяльності.

Видання призначене викладачам, науковцям, аспірантам, студентам економічних ВНЗ та фахівцям ринку фінансових послуг.

ББК 65.26

ISBN 978-966-2166-73

© Внукова Н. М., 2013

З М І С Т

Передмова	4
Вступ	5
1. Місце і роль ломбардів на ринку фінансових послуг	8
Висновки за розділом 1	22
2. Аналіз ринку ломбардів та ломбардного кредитування в сучасних умовах	23
2.1. Аналіз стану ломбардів під час кризи	23
2.2. Розробка підходу до визначення рейтингу ломбардів	26
2.3. Розробка підходу до класифікації ломбардів	29
2.4. Порівняльна оцінка ломбардів та інших фінансових установ за наявністю об'єктів інтелектуальної власності у структурі активів	33
Висновки за розділом 2	35
3. Фінансова діяльність ломбардів	37
3.1. Особливості формування фінансового результату ломбарду	37
3.2. Аналіз основних показників ринку ломбардів	44
3.3. Аналіз діяльності ломбардів за критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності	53
3.4. Основні засади здійснення фінансового контролю діяльності ломбардів	58
3.5. Визначення факторів впливу на величину фінансового результату ломбарду	67
Висновки за розділом 3	73
4. Моделювання бізнес-процесів фінансової діяльності ломбардів	75
4.1. Структурно-функціональне моделювання процесу формування фінансового результату ломбарду	75
4.2. Моделювання процесу удосконалення фінансового контролю	81
Висновки за розділом 4	87
5. Методично-організаційне забезпечення фінансової діяльності ломбардів	88
5.1. Методичний підхід до забезпечення досягнення фінансовою установою стратегічних фінансових цілей	88
5.2. Удосконалення організації фінансового контролю діяльності ломбарду через оцінку його конкурентної позиції на ринку	96
Висновки за розділом 5	101
6. Особливості організаційного забезпечення ломбардної діяльності	103
6.1. Організація контролю за забезпеченням ломбардного кредиту	103
6.2. Скорингові моделі в діяльності ломбарду	110
6.3. Страхування ризиків та дотримання правил оцінки майна	120
6.4. Перспективні напрями рефінансування ломбардної діяльності	126
Висновки за розділом 6	133
Висновки	135
Перелік використаних джерел	141

ПЕРЕДМОВА

Вихід у світ монографії доктора економічних наук, професора, заслуженого економіста України Наталії Миколаївни Внукової «Фінансові аспекти ломбардної діяльності» дає основу для обговорення багатьох актуальних проблем фінансового ринку, освіти і підприємництва, прямо чи побічно пов'язаних з предметом цієї книги.

Кафедра управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету, яку очолює професор Внукова Наталія Миколаївна, є спеціалізованою з підготовки фахівців для ринку фінансових послуг. У межах навчально-наукової діяльності здійснюються дослідження щодо аналізу і перспектив розвитку фінансових установ, зокрема, небанківського кредитного і страхового ринку.

Підготовлена монографія з фінансових аспектів ломбардної діяльності є першим ґрунтовним науковим здобутком на ринку ломбардних послуг, виконана на актуальну тему, сприяє формуванню позитивного сприйняття споживачами фінансової діяльності кредитних установ.

У монографії подано бачення автора місця і ролі ломбардів на ринку фінансових послуг, проведено аналіз ринку ломбардів та ломбардного кредитування в сучасних умовах та під час кризи, викладено результати розробки підходів до рейтингування ломбардів та їх класифікації, розглянуто фінансову діяльність ломбардів через особливості формування фінансового результату ломбарду та аналіз його практики за критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності, розроблено методично-організаційне забезпечення фінансової діяльності ломбардів, зокрема, і через удосконалення організації фінансового контролю функціонування ломбарду.

Особливу цікавість викликає виконана порівняльна оцінка ломбардів та інших фінансових установ за наявністю об'єктів інтелектуальної власності у структурі активів.

Автор привертає увагу до необхідності використання фінансовими установами сучасних інформаційних технологій при моделюванні бізнес-процесів їх фінансової діяльності на прикладі ломбардів.

Монографія містить широкий перелік використаних нормативних джерел, статистичної інформації та фінансової звітності щодо результатів діяльності ломбардів, застосованих методів дослідження, що підвищує її як наукову, так і практичну цінність.

Професор Внукова Н. М. є відомим фахівцем у сфері фінансів, у передювілейні дні побажаємо їй подальших творчих наукових здобутків, спрямованих на розвиток ринку фінансових послуг і підвищення його привабливості для споживачів.

**Керівник Територіального управління
Нацкомфінпослуг України Харківської,
Полтавської та Сумської областей**

З. Г. Кіщак

**Присвячується 20-річчю
Фінансового факультету
Харківського національного економічного університету**

В С Т У П

Трансформація економічної системи будь-якої країни передбачає інституціоналізацію й одночасно розбудову кредитної системи. У теперішній час кредитний сектор України представлений банківською системою, що є порівняно розвиненою, і небанківськими кредитними установами, які певним чином створюють конкуренцію банкам.

Фінансово-кредитні установи займають свої ніші на кредитному ринку. Ломбарди посідають особливе місце в житті суспільства, адже тільки такі мобільні й гнучкі за своєю природою установи можуть задовольнити виняткові вимоги й потреби споживачів і своїх клієнтів у терміновому кредитуванні [9].

Нацкомфінпослуг України прогнозує суттєве зростання ринку фінансових послуг до 2015 року, зокрема ломбардів. За концепцією регулятора, обсяг активів фінансових установ, серед них ломбардів, до 01 січня 2015 року становитиме 33,4 млрд. грн., що на 12,5% більше ніж на 01 січня 2013 року. Вартість укладених фінансовими компаніями і ломбардами договорів буде 74,7 млрд. грн., а кількість укладених договорів – 21,3 млн. (у 1,7 разів більше)¹.

Зарубіжний досвід свідчить, що розвиток, а також належне функціонування таких фінансових установ, як ломбарди, підвищує стабільність фінансових систем країн .

Фінансові послуги ломбардів мають попит упродовж останніх років у всьому світі, зокрема в таких економічно розвинених країнах, як США, Велика Британія, Швеція, Австралія, Німеччина та ін. [79].

На сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг спостерігається падіння активності на ринку споживчого кредитування, що проявляється в скороченні обсягу кредитних послуг, які надаються банками і кредитними спілками. Такі зміни мають підвищений інтерес до ломбардів, що надають короткострокові послуги з кредитування фізичних осіб під заставу майна.

---

¹ <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/07/06/304705>

Тому дослідження особливостей фінансової діяльності ломбардів є актуальним.

У наявних дослідженнях головним чином висвітлювалися теоретичні засади функціонування ломбардів в Україні, однак недостатньо вивчені фінансові аспекти їхньої діяльності, зокрема аналіз і фінансовий контроль, фінансова стійкість тощо.

Теоретичною, методологічною й інформаційною базою дослідження слугують нормативно-правові документи, наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, пов'язані з обраною тематикою: Н.О. Булія [9], О.І. Гонти [23], К. Єфремової [31], М. Казьмирчук [39,38], Л.Ю. Леваєвої [55], А. Мазорук [63], С.В. Науменкової [77], З. Сороківської [127], Н. Харитонової [135] та ін.

Мета роботи – розробка й теоретичне обґрунтування наукових і організаційно-методичних підходів, а також практичних рекомендацій щодо фінансової діяльності ломбарду, забезпечення його фінансової стійкості та інших аспектів діяльності ломбардів.

У дослідженні за обраним напрямком поставлені такі завдання:

- розкрити місце і роль ломбардів на ринку фінансових послуг;
- запропонувати підходи до визначення рейтингу ломбардів;
- проаналізувати стан ломбардів в умовах фінансової кризи;
- здійснити порівняльну характеристику ломбардів та інших фінансових установ за наявністю у структурі активів об'єктів інтелектуальної власності;
- схарактеризувати особливості формування і визначити чинники впливу на фінансовий результат діяльності ломбарду;
- розглянути фінансовий стан окремого ломбарду;
- проаналізувати діяльність ломбардів за критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності;
- означити основні засади здійснення фінансового контролю діяльності ломбардів;
- здійснити структурно-функціональне моделювання процесу формування фінансового результату і вдосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду;
- подати методичний підхід до забезпечення досягнення фінансовою установою стратегічних фінансових цілей;
- здійснити удосконалення організації фінансового контролю діяльності ломбарду через оцінку його конкурентної позиції на ринку;

- запропонувати методичний підхід до прогнозування грошових потоків фінансової установи з урахуванням специфіки його діяльності;
- розкрити організацію контролю за забезпеченням ломбардного кредиту;
- охарактеризувати питання страхування ризиків і дотримання правил оцінки майна при ломбардному кредитуванні.

Об'єкт дослідження – практичні та теоретичні аспекти діяльності ломбардів, а предмет – фінансово-економічні відносини ломбардної діяльності.

У дослідженні використані результати розрахунків, проведених під час підготовки магістерських робіт з розвитку ломбардів, які виконані Ю.С. Авдеєвою [2,1] і Н.М. Стукало [129,128] на спеціалізованій кафедрі управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету.

Наукова і практична значущість роботи полягає в розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій з пріоритетних напрямів удосконалення фінансової діяльності ломбардів.

У дослідженні за обраною тематикою використано економіко-статистичні методи збору та обробки інформації. Для проведення аналізу фінансово-господарського стану ломбардів застосовано методи фінансового аналізу. Для обробки кількісної інформації використано пакет програм MS Office (MS Excel, MS Word, MS Visio Drawing); Expert Choice; програмний продукт VPwin за стандартом IDEF0 і STATGRAPHICS Plus.

Дослідження за темою фінансової діяльності ломбардів використовуються в навчальному процесі при викладанні навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг».

РОЗДІЛ 1

МІСЦЕ І РОЛЬ ЛОМБАРДІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Тривалий час у незалежній Україні місце ломбардів законодавчо не визначено, але після прийняття 2001 року Закону України N2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [119] ломбарди набули статусу фінансової установи. Відповідно до п.1 ст.1 цього закону фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру Нацкомфінпослуг України у порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Отже, ломбард належить до фінансових установ, тобто є юридичною особою, яка надає одну чи декілька фінансових послуг і внесена до відповідного реєстру Нацкомфінпослуг України у порядку, встановленому законом.

Нормативно-правовою базою, що регулює створення та діяльність ломбардів, є: Цивільний кодекс України [137], Господарський кодекс України [25], закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [119], «Про заставу» [110] та інші закони України і видані відповідно до них нормативно-правові акти. Контроль за діяльністю ломбардів щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) здійснює Національна комісія, що реалізує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг); діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом предметів застави належить до компетенції Міністерства фінансів України.

Дотепер Верховна Рада України не затвердила Закон України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» [115], який був прийнятий 2003 року в першому читанні [116]. Цей законопроект спричинив справжній конфлікт між законодавцями і ломбардами. Відповідно до проекту мінімальний розмір статутного капіталу ломбарду не може бути менше 20 тис. євро. Проте деякі учасники ринку через членів парламентського Комітету з питань фінансів і банківської діяльності лобюють істотне збільшення мінімального розміру статутного капіталу ломбардів – до 300-500 тис. євро. Таке нововведення негативно вплине на діяльність дрібних ломбардах і скоротить їхню частку на ринку [55].

Для набуття статусу фінансової установи ломбард має бути створе-

ний у відповідній організаційно-правовій формі згідно з вимогами законодавства. Організаційно-правовою формою ломбарду може бути повне товариство або державне чи комунальне підприємство [77].

Засновниками і учасниками повних товариств можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Повне і скорочене найменування ломбарду повинно містити слово «ломбард», посилання на його організаційно-правову форму та інші відомості згідно з вимогами до найменування юридичних осіб, встановленими законодавством [9].

До особливостей повних товариств, на відміну від інших видів господарських товариств, належить [77]:

- найменування, окрім інших даних, повинно містити прізвища або найменування учасників товариства;

- повне товариство здійснює свою діяльність тільки на підставі установчого договору.

Відповідно до Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання – ломбардами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1800 [102], ломбарди як фінансові установи класифікуються так:

ломбард – фінансова установа, винятковим видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам у готівковій або безготівковій формі за власні кошти або на основі залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на певний термін і під процент, а також супутніх ломбардних послуг.

На основі Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Нацкомфінпослуг України розроблено Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (тепер – Нацкомфінпослуг) від 18.12.2003 № 170 [97], яким врегульовано порядок унесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ (далі – Реєстр).

Так, відповідно до вимог цього Положення [97] набуття ломбардом статусу фінансової установи повинно бути підтверджено Свідоцтвом про реєстрацію фінансової установи (далі – Свідоцтво), яке видається Нацкомфінпослуг України, втрачає чинність – після прийняття Нацкомфінпослуг України рішення про вилучення ломбарду з Реєстру та анулювання Свідоцтва.

Нацкомфінпослуг вносить інформацію про ломбард до Реєстру і видає йому Свідоцтво в разі дотримання ломбардом-заявником таких обов'язкових умов [100]:

- наявності сформованого відповідно до вимог законодавства та установчих документів статутного капіталу;
- наявності власного капіталу в розмірі не менше, ніж 200 тис. грн.;
- відповідності керівника і головного бухгалтера ломбарду Професійним вимогам до керівників і головних бухгалтерів фінансових установ, затвердженим розпорядженням Нацкомфінпослуг від 13.07.2004 № 1590;
- наявності приміщення (на правах власності або користування) площею не менше ніж 5 квадратних метрів і спеціального місця зберігання;
- наявності правил або положень, що регламентують діяльність ломбарду й відповідають вимогам законодавства;
- наявності облікової та реєстрованих систем, що забезпечують належний облік фінансових послуг і пов'язаних з ними фінансово-господарських операцій.

Ломбард має право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, зазначену в його установчих документах, у порядку, встановленому законодавством, тільки після внесення інформації про нього до Реєстру і одержання Свідоцтва. Копія Свідоцтва, засвідчена керівником ломбарду, має бути розміщена в місцях, доступних для ознайомлення клієнтів як у ломбарді, так і в кожному його відокремленому підрозділі.

Для надання фінансових послуг ломбард повинен відповідати умовам, наведеним у пункті 2.1 Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (нині – Нацкомфінпослуг) від 26.04.2005 № 3981 [100]: діяльність ломбарду повинна відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги; він повинен бути внесений до Державного реєстру фінансових установ; за потреби ломбард повинен мати ліцензію на надання певних видів фінансових послуг; мати внутрішні правила або положення, які регламентують надання ломбардом фінансових і супутніх послуг, затверджені в установленому порядку; установчі документи ломбарду повинні відповідати вимогам законодавства й містити вичерпний перелік видів фінансових і супутніх послуг, що надаються ломбардом; у його повному найменуванні повинно міститися слово «ломбард»; не здійснювати будь-якої іншої підприємницької діяльності, окрім підприємницької діяльності, передбаченої законодавством для ломбардів;

мати власну облікову і реєстровану системи, що відповідають вимогам, встановленим цим Положенням; у діяльності дотримуватися вимог чинного законодавства, зокрема про захист прав споживачів; ломбард зобов'язаний формувати резервний фонд; мати власний капітал у розмірі не менше 200 тис. грн.

Відповідно до вимог цього Положення [100] про надання фінансових послуг ломбардами залучені кошти ломбарду – це банківські кредити та будь-які залучені кошти від юридичних осіб відповідно до законодавства України; супутні послуги ломбарду – послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають з його надання; страхування предмета застави – укладення договору між ломбардом та страховою компанією або між позичальником та страховою компанією про страхування предмета застави, наданого як забезпечення фінансового кредиту ломбарду, за рахунок та в інтересах власника предмета застави на строк дії договору фінансового кредиту; відокремлені підрозділи ломбарду – філії та відділення, через які здійснюється діяльність ломбардів з надання фінансових і супутніх послуг ломбарду; фінансовий кредит ломбарду – надання ломбардом коштів у позику, забезпечених заставою, на визначений строк і під процент (відсоток); облікова система ломбарду – автоматизований реєстр даних про споживачів послуг ломбарду; реєстрована система ломбарду – автоматизований реєстр даних про операції споживачів послуг ломбарду.

До фінансових послуг ломбарду належать (п. 3.1 Положення [100]):

- надання фінансових кредитів за власні кошти;
- надання фінансових кредитів із залучених коштів.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать (п. 3.2. Положення [100]):

- оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;
- надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентської угоди зі страховою компанією;
- реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

Отже, певні види послуг, що надаються ломбардом, підлягають ліцензуванню.

Типові правила щодо надання кожного виду ломбардної послуги ломбард розробляє самостійно та затверджує їх у встановленому порядку. У правилах і положеннях ломбарду не можуть бути вимоги, що суперечать

чинному законодавству або порушують права та інтереси інших учасників ринку. Нацкомфінпослуг може встановлювати додаткові вимоги до правил надання ломбардами послуг [55].

Відповідно до Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, ломбард має право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг через свої відокремлені підрозділи за умови внесення інформації про них до Реєстру й дотримання ломбардом і його відокремленими підрозділами вимог законодавства щодо діяльності на ринках фінансових послуг з надання фінансових кредитів і супутніх ломбардних послуг [98].

Відокремлені підрозділи ломбарду – філії і відділення, що розташовані за межами місцезнаходження ломбарду та здійснюють усі або частину його функцій з надання фінансових послуг [115].

Для кожного відокремленого підрозділу ломбард має затвердити положення про відокремлений підрозділ, яке має відповідати вимогам законодавства.

Взаємовідносини ломбарду і фізичної особи регулює Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) [137].

Так, при оформленні договору позики застосовують положення п.1 «Позика» глави 71 ЦКУ, де обумовлені форми договорів позики, проценти за договором позики, обов'язок позичальника повернути позику, наслідки порушення договору позичальником й інші аспекти.

При оформленні договору зберігання слід керуватися нормами ст. ст. 967–968 ЦКУ, згідно з якими договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції. Ціна речі визначається за домовленістю сторін.

Оформлюючи договір застави, потрібно враховувати норми п. 6 «Застава» глави 49 ЦКУ. Предметом застави може бути будь-яке майно. Якщо предметом застави є нерухоме майно, а також в інших випадках, встановлених законом, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню.

При одержанні й надалі погашенні фізичною особою кредиту ломбарду сторонами проводяться такі дії: ломбард одержує від фізичної особи майно в заставу і надає йому кредит; фізична особа погашає суму кредиту, проценти за ним, суму коштів за зберігання майна – після закінчення строку договору або достроково; ломбард повертає фізичній особі майно, прийняте в заставу.

Згідно зі ст. 968 ЦКУ [137] річ, не затребувана заставодавцем з ломбар-

ду після закінчення трьох місяців з дня закінчення строку договору зберігання, може бути продана ломбардом у порядку, встановленому законом.

Після закінчення строку дії договору фінансового кредиту (позики), у разі невиконання позичальником зобов'язань, ломбард, згідно з Цивільним кодексом України та Закону України «Про заставу» [110] має право звернути стягнення на предмет закладу, і завдяки предмета застави задовольнити свої вимоги за кредитом.

Із суми виторгу, одержаної від продажу речі, вираховуються плата за зберігання й інші платежі, які належить зробити ломбарду. Залишок суми виручки повертається заставодавцю.

Для забезпечення зобов'язань щодо повернення кредиту і сплати процентів за користування кредитом ломбарди приймають у заклад здебільшого рухоме майно.

Приріст обсягів кредитування вимагає більш ліквідних застав, оскільки розмір кредиту в ломбарді визначається в процентному відношенні від оцінної вартості заставного майна. Чим ліквіднішим є предмет застави, тим більшою буде максимальна сума кредиту. Ломбарди заглиблюються у власний сегмент ринку, вибираючи для застави найбільш ліквідне майно [34].

Структура заставного майна є різною, але найбільш привабливими залишаються вироби з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, брухт цих виробів, але є приклади використання цінних паперів, нематеріальних активів, нерухомості.

Операції з виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (прийом виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння як предметів застави, їх відчуження в разі звернення стягнення) відповідно до вимог статті 14 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» потребують одержання окремих ліцензій, що видаються Міністерством фінансів України згідно з Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення, напівдорогоцінного каміння, затверджених наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства фінансів України від 26.12.2000 № 82/350 [104].

Існує кілька видів ломбардів за характером прийнятих застав. Ті, що працюють тільки з виробами з дорогоцінних металів і каменів, називають

«золотими». На виробі з дорогоцінних металів і каменів припадає близько 90% обороту ломбарду. Ювелірні виробі виступають найбільш ліквідною заставою.

Існують ломбарди, що займається видачею кредитів під заставу автотранспорту. Деякі ломбарди приймають цінні папери. Змішані ломбарди працюють з будь-якими речами: дублянками, побутовою технікою, коштовностями. Вони є найбільш прибутковими. Однак при значних обсягах застави необхідні великі приміщення для зберігання, а також широкі канали збуту не викупленого майна.

З метою представлення і захисту загальних професійних, соціально-економічних і правових інтересів ломбардів та інших учасників ринків фінансових послуг; координації діяльності ломбардів в організації ломбардного бізнесу без права втручання в їх виробничу й комерційну діяльність; розвиток ефективної діяльності ломбардів, ломбардної галузі в цілому, а також інших ринків фінансових послуг в Україні створена Всеукраїнська Асоціація ломбардів (ВАЛ) [22] яка є неприбутковою організацією та діє на підставі Статуту.

Предметом діяльності ВАЛ є: розвиток ломбардної галузі в цілому; розвиток інших ринків фінансових послуг; представлення ломбардної галузі в позитивному світлі перед громадськістю, формування іміджу галузі; інформування громадськості про діяльність Асоціації, її Учасників, а також про ринок фінансових послуг у цілому; представництво й захист прав та професійних інтересів Учасників Асоціації; забезпечення можливості досягнення професійного успіху та високого професійного рівня діяльності своїх Учасників; надання методичної допомоги в організації й розвитку діяльності ломбардів та інших ринків фінансових послуг; збір, узагальнення та аналітична обробка статистичної інформації про професійну діяльність на ринках фінансових послуг; забезпечення Учасників Асоціації ринковою інформацією, що стосується ринкових тенденцій; координація спільних досліджень і розробок; створення умов вільної конкуренції у галузі для забезпечення найбільш повної відповідності інтересам споживачів; розробка навчальних програм, професійна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців для провадження професійної діяльності на ринках фінансових послуг; у випадку надання відповідних повноважень органами державної влади – визначення їх кваліфікації та проведення сертифікації фахівців ринків фінансових послуг; проведення конференцій, семінарів, виставок учасників ринку ломбардних послуг і пов'язаних із ним галузей, а також інших учас-

ників ринків фінансових послуг; надання правової допомоги Учасникам (членам) Асоціації; інформування своїх Учасників стосовно законодавства про фінансові послуги та про всі зміни, що вносяться до нього; підтримка, представлення й захист інтересів Учасників в органах державної влади; затвердження норм поведінки Асоціації, її Учасників на ринку фінансових послуг, метою яких є заохочення до кращої підприємницької політики Учасників, до справедливого поводження зі споживачами, до впровадження правил і чесних звичаїв у сфері надання фінансових послуг, шляхом прийняття внутрішніх правил і стандартів, з урахуванням принципів, визначених у законодавстві України про захист економічної конкуренції; впровадження ефективних механізмів розв'язання спорів між Учасниками та Учасниками і їх клієнтами; розроблення та впровадження заходів щодо захисту клієнтів Учасників, а також додержання етичних норм і правил поведінки Учасників (членів) у їх взаєминах із клієнтами.

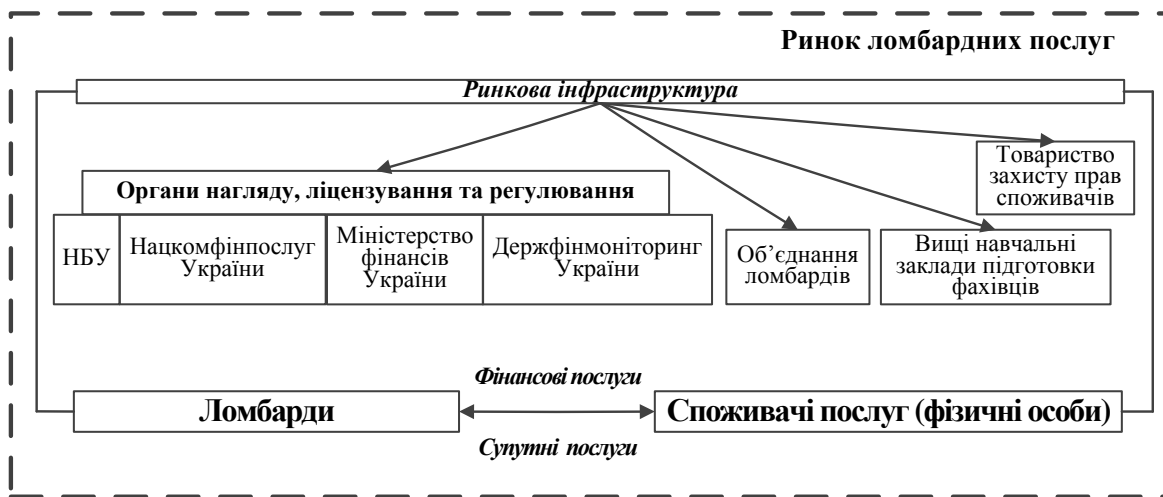
Асоціація створюється і діє як договірне об'єднання з метою постійної координації діяльності її Учасників (членів), а також представлення і захисту їх, інтересів та інших учасників ринків фінансових послуг. Асоціація не має права втручатися у виробничу й комерційну діяльність будь-кого з її Учасників (членів).

Асоціація є неприбутковою організацією, тобто не має на меті своєї діяльності отримання прибутку. Асоціація об'єднує на підставі добровільного членства організації, підприємства, організації незалежно від форм власності, що займаються ломбардним бізнесом або наданням інших фінансових послуг, а також інших зацікавлених у розвитку й зростанні ломбардної галузі та ринків фінансових послуг фізичних і юридичних осіб [22].

Таким чином, діяльність щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) контролюється Нацкомфінпослуг України; діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом предметів застави (закладу) належить до компетенції Міністерства фінансів України, а представництво та захист інтересів ломбардів – членів делеговане ВАЛ та іншим об'єднанням ломбардів.

На рис.1.1 подано схему нагляду, контролю і взаємодії ломбардів на ринку ломбардних послуг.

Як видно з рис 1.1, коло наглядових та регулюючих органів діяльності ломбардів досить обмежене, проте, на ринку ломбардних послуг діють об'єднання ломбардів. Для підготовки кваліфікованих фахівців мають бути задіяні вищі навчальні заклади.

Рис 1.1. Ломбарди на ринку ломбардних послуг

Порядок здійснення контролю державними органами за діяльністю ломбардів подано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порядок здійснення регулювання та контролю державними органами за діяльністю ломбардів

Державний орган	Порядок здійснення контролю та регулювання
1	2
1. Державна податкова адміністрація (Міністерство доходів та зборів України) [22, 95]	Контроль за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повною і своєчасною сплатою до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів) тощо. Контроль за операціями з готівкою, зокрема за дотриманням лімітів каси, розрахунків з клієнтами ломбардів через електронні контрольні-касові апарати, наявністю державної реєстрації та відповідної ліцензії.
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [96,97,98, 100,102,103]	Контроль за дотриманням порядку подання і достовірністю звітності та іншої інформації, що надається ломбардами та аналіз такої інформації для цілей нагляду. Аналіз стану дотримання ломбардами законодавства в сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансування тероризму; У разі порушення законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ломбардів, застосування заходів впливу і штрафні санкції (штрафи), забезпечує їхнє впровадження; Розробка і затвердження методичних рекомендацій відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку і складання звітності ломбардами;

Продовження табл. 1.1

1	2
<p>2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [96,97,98, 100,102,103]</p>	<p>Встановлення за погодженням зі спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу особливостей організації проведення внутрішнього фінансового моніторингу ломбардів відповідно до законів та нормативно-правових актів Держфінпослуг.</p> <p>Здійснення державного регулювання та контролю за наданням фінансових послуг і додержанням законодавства в цій сфері, а також законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансовими установами, зокрема, ломбардами.</p>
<p>4. Міністерство фінансів України [89, 107]</p>	<p>Контроль за додержанням ломбардами ліцензійних умов провадження господарської діяльності з торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.</p>
<p>4. Державна пробірна служба Мінфін України [22,108]</p>	<p>Участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері здійснення державного пробірного контролю за якістю дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, виробів з них та матеріалів, що містять дорогоцінні метали, і за здійсненням операції із зазначеними цінностями.</p> <p>Контрольно-наглядові функції у сфері державного пробірного контролю, а також регулятивні та дозвільно-реєстраційні функції щодо ломбардів.</p> <p>Проведення обстежень ломбардів з метою встановлення їх спроможності щодо провадження господарської діяльності відповідно до вимог ліцензійних умов.</p>
<p>5. Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики. [22,108]</p>	<p>Державний метрологічний контроль і нагляд за додержанням законодавства про захист прав споживачів.</p>
<p>6. Державний департамент пожежної безпеки МНС України [22]</p>	<p>Державний нагляд та контроль за виконанням підприємствами, установами і організаціями, зокрема, ломбардами, а також посадовими особами і громадянами законодавства з питань пожежної безпеки, протипожежних вимог стандартів, норм і правил.</p>
<p>7. Державна санітарно-епідеміологічна служба [22]</p>	<p>Здійснення санітарно-епідеміологічного контролю у сфері підприємництва, контроль за дотриманням санітарних норм, видача дозволів.</p>

Отже, згідно із законодавством України різноманітні міністерства і відомства так чи інакше мають право здійснювати контроль за діяльністю ломбардів.

Для розширення учасників ринкової інфраструктури, які могли б розг-

лядати спірні питання між клієнтами і ломбардами в досудовому порядку, міг би стати третейський суд, діяльність якого встановлена Законом України «Про третейські суди» (№ 1701–IV від 11.05.2007) [118].

Ломбард сприяє фінансовій підтримці фізичної особи при її тимчасовій неплатоспроможності й розвитку малого та середнього бізнесу. Завдяки діяльності ломбардів зменшується роль тіньових кредитних установ, відбувається облік частини прибутку підприємців, відповідно збільшується надходження коштів до державного і місцевих бюджетів.

Поштовхом до відкриття нових ломбардів може бути потреба завершення повного циклу бізнесу. Наприклад, для ювелірної фірми, що виготовляє та продає вироби, ломбард, окрім свого прямого призначення, може бути джерелом сировини. Зручний варіант поєднання ломбарду і комісійного магазину [57].

Аналіз пропозицій на ринку ломбардів свідчить, що вони починають конкурувати не лише на основі цін і розмірів кредиту. Багато учасників ринку активно запроваджують технології, що раніше широко застосовувалися на банківському ринку. Тепер під час отримання позики клієнтам часто пропонують дисконтні карти, які дають змогу знизити ставку при повторному зверненні в ломбард, а також, наприклад, отримати більшу суму під заставу 1 г золота.

Дедалі складнішими стають і тарифні плани ломбардів, які починають враховувати розмір кредиту, термін його погашення, історію запозичень клієнта і багато інших чинників. Ломбарди прагнуть стимулювати запозичення клієнтів.

Для стимулювання попиту на свої послуги ломбардам потрібно максимізувати свої переваги і мінімізувати недоліки.

З метою оцінки сильних і слабих сторін кредитування ломбардами застосовано метод SWOT-аналізу. Абrevіатура SWOT означає: Strengths – сильні сторони, Weakness – слабкі сторони, Opportunities – можливості, Threats – загрози. SWOT аналіз – це аналіз сильних і слабких сторін організації, а також можливостей і загроз із боку зовнішнього навколишнього середовища. «S» і «W» належать до стану організації, а «O» і «T» – до її зовнішнього оточення.

Застосований для аналізу метод є досить широко визнаним підходом, що дає змогу провести спільне вивчення зовнішнього і внутрішнього середовища. Застосовуючи метод SWOT, удається встановити зв'язки між силою і слабкістю, які притаманні ломбардній галузі, і зовнішніми загроза-

ми і можливостями. Методологія SWOT передбачає спочатку виявлення сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей, а далі – встановлення зв'язків між ними, які надалі можуть бути використані для формування стратегії розвитку [67]. Матрицю SWOT-аналізу фінансової діяльності в ломбардній установі подано на рис. 1.2.

Strengths (Сильні сторони)	Weakness (Слабкі сторони)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Швидкість надання позики. 2. Наявність права клієнта виплатити борг достроково – за період фактичного використання кредиту. 3. Можливість зменшення суми заборгованості шляхом часткового її погашення. 4. Можливість продовження договору позики. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока відсоткова ставка за позику (0,3 – 1,5% на день). 2. Важкість перевірки законності походження предмета застави. 3. Обмеженість зобов'язань позичальника перед кредитором. <p>Відсутні вимоги з підтвердження платоспроможності клієнта.</p>
Opportunities (Можливості)	Threats (Загрози)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення попиту на ломбардні послуги через зниження доступності видачі кредитів банками та кредитними спілками. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загроза не викупу предмета застави власником. 2. Відсутність спеціального нормативного (законодавчого) регулювання ломбардної діяльності.

Рис. 1.2. Матриця SWOT – аналізу фінансової діяльності у ломбарді

Отже, з матриці SWOT-аналізу, поданої на рис. 1.2, видно, що головними перевагами ломбардного кредитування для клієнта є те, що ломбардну позику можна швидко отримати [61]. Вагомою перевагою ломбарду є те, що не потрібно підтверджувати платоспроможність клієнта. Щоб отримати позику, достатньо надати ліквідний предмет застави і документ, що засвідчує особу: внутрішній український паспорт, водійські права, закордонний паспорт, військовий квиток або будь-який інший документ, де вказані ПІБ, є фотографія і підпис з печаткою посадової особи, який видав цей документ [26].

У разі кредитування в ломбарді, клієнт має право виплатити борг, не віддаючи проценти за весь термін кредитування, а тільки за період фактичного використання кредиту. Також є можливість зменшити суму заборгованості шляхом часткового її погашення. Попередивши ломбард про труднощі з виплатою кредиту і не бажаючи втратити заставне майно, можна продовжити договір і виплатити або частину боргу, або проценти за його користування.

Суттєвим недоліком (слабкою стороною) ломбардного кредиту для клієнта є досить висока відсоткова ставка [50],[61].

Вартість «ломбардних» коштів досить висока – від 0,3% до 1,5% на день, тобто 109,5–547,5% річних. Найдорожчі банківські позики коштують набагато дешевше. Між тим, отримання кредиту в ломбарді відбувається на короткий термін. Середній строк кредиту в цих фінансових установах становить близько місяця. Максимальний термін кредитування – близько 3-х місяців, але його пропонують тільки великі мережі ломбардів [26].

Стосовно того, що позичальник не має зобов'язань перед кредитором, то це є як сильною, так і слабкою сторонами кредитування в ломбарді – для позичальника це, безумовно, перевага, а для ломбарду – суттєвий негативний аспект, тому що не викуплені речі нагромаджуються у вигляді майна і створюють додаткові витрати на зберігання, страхування й збут таких речей ломбардом.

Висока відсоткова ставка впливає на строк кредитування, тому, що чим більший відсоток, тим на менший термін береться позика.

Неможливість перевірки походження предмета застави також є суттєвою слабкою стороною у фінансовій діяльності ломбарду, тому що, якщо правоохоронними органами встановлено її незаконне походження, то вона підлягає конфіскації без компенсації коштів ломбардній установі, внаслідок чого в останньої виникають додаткові збитки.

У табл.1.2 подано основні показники діяльності ломбардів в Україні за 2011–2012 рік поквартально².

Таблиця 1.2

Основні показники системи ломбардів

Показники	Період						
	I кв. 2011	II кв. 2011	III кв. 2011	IV кв. 2011	I кв. 2012	II кв. 2012	III кв. 2012
1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість ломбардів (на кінець періоду)	434	444	452	456	458	461	466
Унесено до Державного реєстру (за період)	8	11	10	4	3	4	7
Унесено з Державного реєстру (за період)	0	1	2	0	2	0	2

² <http://www.dfp.gov.ua/731.html>

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Активи по балансу, млн. грн.	950,8	1 006,2	1 077,5	1 203,8	1 331,1	1 435,1	1 433,3
Власний капітал, млн. грн.	712,7	732,0	778,0	842,6	878,1	919,0	959,1
Сума наданих фінансових кредитів під заставу за квартал, млн. грн.	1 557,0	1 656,8	1 823,8	2 149,4	2 173,6	2 179,5	2 151,1
Вартість майна, прийнятого в заставу за квартал, млн. грн.	1 992,9	2 091,5	2 240,7	2 640,4	2 696,2	2 817,2	2 679,3
Сума погашених фінансових кредитів за квартал, млн. грн.	1 487,0	1 626,5	1 764,1	2 061,3	2 088,5	2 187,3	2 073,6
з них: погашено за рахунок майна, наданого в заставу	125,9	143,1	172,7	205,8	187,2	173,8	156,3
Сума нарахованих процентів за користування фінансовими кредитами за квартал, млн. грн.	202,1	223,3	234,4	270,8	289,4	324,6	328,6
Загальна сума отриманих доходів за квартал, млн. грн.	373,9	379,1	389,1	458,4	442,8	450,4	444,9
Загальна сума витрат за квартал, млн. грн.	343,2	364,5	357,4	399,7	398,6	422,3	410,8
Кількість наданих фінансових кредитів під заставу за квартал, (тис. один.)	2 462,8	2 504,7	2 244,5	2 466,6	2 595,9	2 726,8	3 008,9
Кількість договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу за квартал (тис. один.)	250,9	268,2	259,4	279,8	347,2	232,8	498,1
Середньозважена річна відсоткова ставка за кредитами, %	221,7	224,8	202,3	214,5	190,6	213,7	186,1

Ломбардна справа – це фінансово-економічна діяльність із високим рівнем рентабельності, яка складає 30–40 %. Інвестиції в цей бізнес можуть окупитися, як правило, за два-чотири роки. У ломбардній діяльності ризик неповернення кредитних коштів є мінімальним [55], оскільки грошові кошти видаються тільки під заставу і на суму від 50 до 90% її оцінної вартості незалежно від виду активу.

Висновки за розділом 1

Встановлено, що ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за кошти власні або на основі залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент і надання супутніх послуг, таких як оцінка, зберігання, страхування, збут заставних речей.

Діяльність щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) контролюється Нацкомфінпослуг України, а діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом певних предметів закладу належить до компетенції Міністерства фінансів України.

Ломбарди відіграють важливу роль в оперативній фінансовій підтримці фізичних осіб при тимчасовій неплатоспроможності й розвитку малого та середнього бізнесу.

Загальна динаміка фінансово-економічної діяльності ломбардів є позитивною. Основні показники демонструють тенденцію до збільшення. Усе це свідчить про позитивні перспективи розвитку ринку ломбардних послуг, що потребує формування сталої фінансової основи для розширення цього бізнесу, а також виконання необхідних наукових досліджень для вдосконалення фінансової діяльності ломбардів, застосування сучасних методів наукового пізнання й інноваційних інформаційних технологій для розвитку технологічного забезпечення ломбардної діяльності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РИНКУ ЛОМБАРДІВ І ЛОМБАРДНОГО КРЕДИТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Аналіз стану ломбардів в умовах кризи

Основним видом діяльності ломбардів як учасників ринку фінансових послуг є надання миттєвих і короткострокових позик на власний ризик під заставу майна споживачів цих послуг. Надаючи короткострокові готівкові кредити, ломбарди тим самим задовольняють нагальні потреби фізичних осіб у коштах на певний термін, сприяючи підвищенню платоспроможності позикоодержувачів.

Фінансова криза суттєво похитнула позиції банків та інших кредитних установ і сприяла попиту на послуги ломбардів. Порівняно з банками і кредитними спілками ломбарди мають меншу частку на ринку кредитування. Але у зв'язку з простою процедурою оформлення, ломбардні кредити мають попит серед фізичних осіб.

Метою проведеного дослідження є доведення твердження про те, що в умовах кризи банківської системи спостерігається розвиток ломбардної діяльності.

Фізичні особи набагато активніше вдаються до послуг ломбардів саме в періоди нестабільної економічної ситуації в країні.

Представники ломбардів відзначають, що їхні послуги орієнтовані на тих, хто відчуває тимчасові фінансові труднощі й потребує відносно невеликого короткочасного кредиту. З розширенням поля діяльності збільшилася і кількість фінансових установ на ринку.

Світова економічна криза змінила звичний темп роботи вітчизняних фінансових установ, підприємств, організацій. Деякі були змушені припинити свою діяльність, а деякі навпаки – отримали значний позитивний поштовх у напрямку розвитку свого бізнесу.

Під час фінансової кризи спроможність банків до кредитування була суттєво знижена, тому саме на цей період припадає активізація ломбардної діяльності.

Ломбарди є одними з найбільш консервативних і стабільних фінансових установ для фізичних осіб – вони орієнтовані на видачу дрібних і короткострокових кредитів.

У період фінансової кризи спостерігалось розширення ринку ломбардів. Про це свідчать звіти Нацкомфінпослуг України. Так, на початок 2008

року зареєстровано 310 ломбардів, наприкінці 2008 – 314. Загалом на 30.06.2009 на ринку було зареєстровано 330 ломбардів, а наприкінці III кварталу 2009 року – 345 ломбардів. Як видно, протягом 2008 року було незначне збільшення кількості ломбардів – лише на 4 установи, а вже протягом трьох кварталів 2009 року їх кількість збільшилась на 31 фінансову установу.

Зокрема, протягом січня-червня 2009 року регулятор вніс до Держреєстру фінансових установ 32 ломбарди, а вилучив – 16.

Станом на 01 січня 2013 року кількість ломбардів становила 474 установи³. За перший місяць 2013 року кількість ломбардів сягнула 476⁴.

Водночас як більшість фінансових ринків переживали кризу, ломбарди демонстрували позитивні результати. Про це свідчить звіт Нацкомфінпослуг України про підсумки діяльності ломбардів у першому півріччі 2009 року. Зокрема, регулятор відзначає збільшення обсягу кредитування ломбардами до 1,662 млрд. грн., або на 50,1% порівняно з першим півріччям 2008 року.

За перше півріччя 2009 року обсяг кредитів, виданих під заставу дорогоцінних металів, збільшився на 65,5%, тоді як обсяги кредитів під заставу нерухомості скоротилися на 33,4%, побутової техніки – на 10,8%, а обсяги кредитів під заставу немайнових прав – у 100 разів. Відповідно, змінилася і структура кредитного портфеля за типом застави.

За даними Нацкомфінпослуг найбільшу частку кредитів протягом 2008 року надано під заставу дорогоцінних металів – 81,35%, другим за обсягом видом застави була побутова техніка та електроприлади – 13,87% [121].

Середня сума ломбардного кредиту за даними звіту Держфінпослуг за 2008 р. становить 443,31 грн., середній строк кредиту – 10-12 днів, а процентні ставки коливаються від 0,3 до 1,5 % у день [121].

За даними щорічного звіту Держфінпослуг України (тепер – Нацкомфінпослуг) 2008 року [121] важливими показниками фінансового стану, які характеризують ринок ломбардів, є показники дебіторської заборгованості, статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку та залучені кошти на платній і безоплатній основі, які відображені в табл. 2.1

Як видно з табл. 2.1, відзначається динамічне зростання усіх показників, окрім залученого капіталу на платній і безоплатній основах. Найбільших змін за звітній період зазнав статутний капітал, головним чином це

³ <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/07/06/304705>

⁴ http://www.uaib.com.ua/news/weekly_news/177311.html

Таблиця 2.1

Показники фінансового стану ломбардів по ринку на початку кризи

Стаття балансу	Значення показників		Зміни за період	
	Станом на 31.12.2007, тис. грн.	Станом на 31.12.2008, тис. грн.	в абсолютному вимірі	2008 р. до 2007 р., %
Дебіторська заборгованість	151373,90	253684,10	102310,20	167,59
Статутний капітал	76500,70	180554,90	104054,20	236,01
Резервний капітал	1717,10	5532,60	3815,50	322,21
Нерозподілений прибуток	30898,50	46162,30	15263,80	149,4
Власний капітал, усього	96965,80	222278,00	125312,20	229,23
Залучені кошти на платній і безоплатній основі	678101,00	93806,90	-584294,10	13,84
Активи за балансом	367667,10	525288,80	157621,70	142,87

зумовлено збільшенням учасників ринку ломбардів, протягом 2007-2008 років ринок ломбардів демонстрував сталу динаміку зростання обсягів активів і власного капіталу. Збільшувалась кількість наданих кредитів. Так, дебіторська заборгованість зросла у 1,67 рази, статутний капітал – у 2,36 рази, резервний капітал – у 3,22 рази, нерозподілений прибуток – 1,5 рази.

Для того, щоб перевірити, підтвердити або спростувати думку про зростання показників фінансового стану ринку ломбардів, були розраховані відповідні показники для ПТ «Ломбард ПП «Базис.» і Компанія»⁵ та результати цих розрахунків були порівняні зі звітом Нацкомфінпослуг України за аналогічний період.

Результати розрахунків показників фінансового стану окремого ломбарду подані у табл. 2.2.

Як видно з табл. 2.2, спостерігається зростання всіх показників фінансового стану ПТ «Ломбард ПП «Базис.» і Компанія», але в менших пропорціях, ніж на ринку загалом. Між тим, тенденція зберігається. Як видно з табл. 2.1 і 2.2, спостерігається динаміка зростання поточної дебіторської заборгованості по ринку в цілому і в досліджуваному ломбарді, зокрема. Не змінився статутний капітал досліджуваного ломбарду, а по ринку в цілому спостерігалось його значне збільшення (більше, ніж у 2 рази), така різниця зумовлена тим, що ринок ломбардів розширився, були зареєстровані нові його учасники, а для реєстрації ломбарду необхідно мати сформований власний капітал, тому збільшення статутного капіталу на ринку ломбардів свідчить про те, що існує значний попит на такі фінансові послуги.

⁵ Розрахунок здійснено Авдєєвою Ю.С.

Таблиця 2.2

Показники фінансового ПТ «Ломбард ПП «Базис.» і Компанія»

Стаття балансу	Значення показників		Зміни за період	
	Станом на 31.12.2007, тис. грн.	Станом на 31.12.2008, тис. грн.	в абсолютному вимірі	у % 2008 р. до 2007 р.
Дебіторська заборгованість, у т.ч:	746,00	1246,00	500,00	167,02
інша поточна дебіторська заборгованість	746,00	1246,00	500,00	167,02
Статутний капітал	150,00	150,00	0,00	100,00
Резервний капітал	0,00	0,00	0,00	0,00
Нерозподілений прибуток	544,70	958,00	413,30	175,88
Власний капітал	694,70	1108,00	413,30	159,49
Активи за балансом	850,70	1420,00	569,30	166,92

Наприкінці 2008 року нерозподілений прибуток ломбарду ПТ «Ломбард ПП «Базис.» і Компанія» був значно більший, ніж на кінець попереднього року, така ж ситуація і на ринку загалом, це свідчить про збільшення прибутків як досліджуваного ломбарду зокрема, так і в цілому на ринку фінансових послуг, наданих ломбардами.

Отже, гіпотеза про те, що під час кризи банківської системи, ломбарди розвиваються, знайшла своє підтвердження. Про це свідчать дані Нацкомфінпослуг України про реєстрацію у 2008–2009 роках нових ломбардів і динаміка зростання основних показників фінансового стану ринку ломбардів відповідає динаміці зростання аналогічних показників окремого ломбарду.

2.2. Розробка підходу до визначення рейтингу ломбардів

Метою діяльності ломбардів, як і будь-якої іншої фінансової установи, є отримання додатного фінансового результату, тобто прибутку.

Основними розрахунковими показниками, які надають змогу оцінити діяльність установи або підприємства як прибуткову або збиткову, є показники рентабельності й ліквідності.

Ліквідність підприємства або установи відзначається здатністю своєчасно і в повному обсязі розраховуватися своїми активами за довгостроковими й поточними зобов'язаннями. Інформаційним забезпеченням аналізу ліквідності є форма № 1 «Баланс».

Для аналізу ліквідності ломбардів сформовано їхній рейтинг залежно від питомої ваги абсолютно ліквідних активів у загальній сумі активів.

Враховуючи специфіку діяльності ломбарду, а саме надавання короткострокових кредитів під заставу за власні кошти, рейтинг надасть змогу виділити найактивніших учасників ринку, тобто ломбарди з оптимальним співвідношенням абсолютно ліквідних та інших активів.

Для реалізації цього завдання була опрацьована звітність 16 ломбардів за 2008 рік [131]. Розраховані й згруповані такі показники: активи за ступенем їхньої ліквідності, які розташовані в порядку її зменшення, зобов'язання – за термінами їхнього погашення, розташовані в порядку збільшення термінів сплати. Після чого були визначені ломбарди з абсолютно ліквідними балансами та з них був сформований рейтинг за часткою абсолютно ліквідних активів у загальній кількості активів. Баланс вважають абсолютно ліквідним, якщо $A1 \geq P1$, $A2 \geq P2$, $A3 \geq P3$, $A4 \leq P4$, де, $A1$ – абсолютно ліквідні активи, $A2$ – активи, що швидко реалізуються, $A3$ – активи, що повільно реалізуються, $A4$ – активи, що важко реалізуються; а $P1$ – найбільш термінові зобов'язання, $P2$ – короткострокові пасиви, $P3$ – довгострокові пасиви, $P4$ – постійні пасиви [3].

Отже, із 16 розглянутих ломбардів з абсолютно ліквідними балансами виявилось лише 10, з яких був сформований рейтинг залежно від питомої ваги абсолютно ліквідних активів у активах. Відповідно на першому місці в рейтингу – ломбард з найбільшою часткою абсолютно ліквідних активів, на останньому – з найменшою.

На першому місці в рейтингу – ломбард, у якого частка абсолютно ліквідних активів у загальній кількості активів становить майже 90%, а на останньому – 7,1%.

Абсолютно ліквідними активами прийнято вважати грошові кошти та їхні еквіваленти. Враховуючи особливості діяльності ломбардів, економічно не вигідною для них є ситуація, коли питома вага грошових коштів є меншою за питому вагу інших активів, тобто предмети застави клієнти не викупають – не повертають гроші, і ломбард несе витрати, пов'язані зі зберіганням, страхуванням і збутом цих речей, проте ситуація пов'язана з витратами на зберігання і страхування предметів застав не повинна впливати на рішення ломбарду про надання або не надання кредиту, бо ці витрати закладені в тариф кредитування. Між тим, витрати на збут не викуплених речей – нагромадження матеріальних предметів застав, які не можна збути за необхідними для покриття відповідних витрат цінами, веде до від'ємного фінансового результату – збитку.

Однак не можна назвати позитивною ситуацію, коли грошові кошти

значно перевищують інші матеріальні активи тому, що акумуляція грошових коштів на поточних рахунках і мала частка матеріальних активів свідчить про те, що ломбард не надає кредитів, тобто не має попиту на його послуги.

Формуючи рейтинг за питомою вагою абсолютно ліквідних активів, потрібно звернути увагу на те, що ломбард, який на першому місці, не обов'язково посідає перше місце за інтенсивністю своєї фінансової діяльності й попитом на свої послуги.

Отриманий рейтинг за даними фінансової звітності 2008 року наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Рейтинг ломбардів за показником ліквідності

Місце в рейтингу	Частка абсолютно ліквідних активів в активах загалом, %	Ломбард
1	89,69	ПТ «Ломбард «Екю» Зирянова Л.В. і Компанія» (м. Київ)
2	75,04	ПТ «Ломбард «Кредитцентр» Панич і Компанія» м. Дніпродзержинськ
3	48,18	ПТ «Ломбард Андрієвська і Компанія» (м. Донецьк)
4	33,56	ПТ «Ваш Ломбард» Єременко Абашева» (м. Київ)
5	17,04	КП «Ломбард» (м. Маріуполь)
6	15,98	ПТ "Ломбард "Форум" (Михайленко і Компанія) (м. Черкаси)
7	12,96	ПТ "Ломбард "Діамант плюс" (м. Харків)
8	10,85	Повне товариство "Ломбард "АіС" Прокупчука А.М., Прокопчука М.А., (м. Київ)
9	9,41	ПТ «Ломбард «Гобсек. Кальмус В.А., Журавова М.С.» АР Крим, (м. Феодосія)
10	7,1	ПТ „Ломбард Компанія-Аверс” Білий Д.Б., Погрібний О.Г., Красненко Ж.М. (м. Кіровоград)

Як видно з табл. 2.3, перше місце посів ПТ «Ломбард «Екю», частка його абсолютно ліквідних активів становить майже 90%, друге місце посів у рейтингу – ПТ «Ломбард «Кредитцентр» – 75%.

Однак, зважаючи на те, що рівень обраного показника значно перевищує 50%, можна стверджувати, що попит на послуги цих ломбардів не досить великий, тобто потенційно вони можуть надавати більше кредитів, ніж надають, або надавати кредити на більші суми.

Ломбарди, які посіли третє й четверте місце в рейтингу, мають частку абсолютно ліквідних активів майже вдвічі меншу, ніж у лідерів, і частка та-

ких активів не перевищує, але досить близька до 50%. Тобто вони мають певні труднощі з реалізацією предметів застав, однак попит на їхні послуги є досить високим.

Ломбард КП «Ломбард», який зайняв п'яте місце значно відірвався від ломбарду на четвертому місці – частка його абсолютно ліквідних активів вдвічі менша. Різниця в показниках з п'ятого по десятий в середньому становить 2 п. п., тобто є несуттєвою.

Оцінюючи сформований рейтинг і спираючись на вищевикладене, необхідно відзначити, що найефективніше працює ломбард, який посів третє місце – ПТ «Ломбард Андріївська І Компанія» (м. Донецьк), частка його абсолютно ліквідних активів становить 48,18%, тобто такий відсоток свідчить про оптимальну акумуляцію грошової маси на поточних рахунках – досить великий попит на послуги й потенційну змогу ще надавати кредити.

В інших ломбардах існує проблема накопичення предметів застав, що веде до збільшення витрат на зберігання, страхування та збут цих активів і зменшення можливості отримання позитивного фінансового результату, тобто прибутку, або, навпаки, велика кількість грошових коштів, які можуть бути, але не використовуються для надання кредитів фізичним особам.

2.3. Розробка підходу до класифікації ломбардів

Фінансова діяльність ломбардів відзначається значною кількістю факторів впливу, отже, під час аналізу фінансово-економічних явищ виникає проблема багатовимірності їхнього опису.

Методи багатовимірного аналізу – найбільш дієвий інструмент кількісного дослідження фінансово-економічних процесів, що описуються великою кількістю характеристик. До них належить кластерний аналіз, таксономія, розпізнавання образів, факторний аналіз.

Кластерний аналіз найбільш точно відображає риси багатовимірного аналізу в класифікації [64,83].

Головне призначення кластерного аналізу – у групуванні сукупності досліджуваних об'єктів і ознак в однорідні групи або кластери. Це означає, що вирішується завдання класифікації даних і виявляється відповідна структура в ній. Методи кластерного аналізу можна застосовувати для дослідження діяльності фінансових установ.

Перевага кластерного аналізу полягає в тому, що він дає змогу проводити групування об'єктів не за одним параметром, а за цілим переліком

ознак. Крім того, кластерний аналіз, на відміну від більшості математико-статистичних методів, не накладає ніяких обмежень на тип розглянутих об'єктів і уможливорює розгляд сукупності вихідних даних практично довільних категорій.

Метою цього підрозділу є класифікація сукупності ломбардів через формування кластерів за обраними показниками й виявлення залежності фінансового результату їхньої діяльності від приналежності фінансової установи до кожного кластера.

Завдання кластерного аналізу полягає в тому, щоб на підставі даних, що містяться в множині X , розбити безліч об'єктів G на m (m – ціле) кластерів (підмножин) $Q_1, Q_2, \dots, Q_m$, так, щоб кожний об'єкт G_j належав одній і тільки одній підмножині розбиття, і щоб об'єкти, що належать одному й тому ж кластеру, були подібними, водночас як об'єкти, що належать різним кластерам, були різними.

Розв'язанням задачі кластерного аналізу є кінцеве групування (класифікація), що задовольняє певному критерію оптимальності.

Для виконання кластерного аналізу використано ППЗ STATISTICA 6.

Вихідними даними для аналізу фінансової діяльності ломбардів обрано фінансову звітність про розмір власного капіталу, величину дебіторської заборгованості та розмір отриманого фінансового результату за певний період по кожному з п'ятнадцяти ломбардів, які подані у вибірці (табл. 2.4).

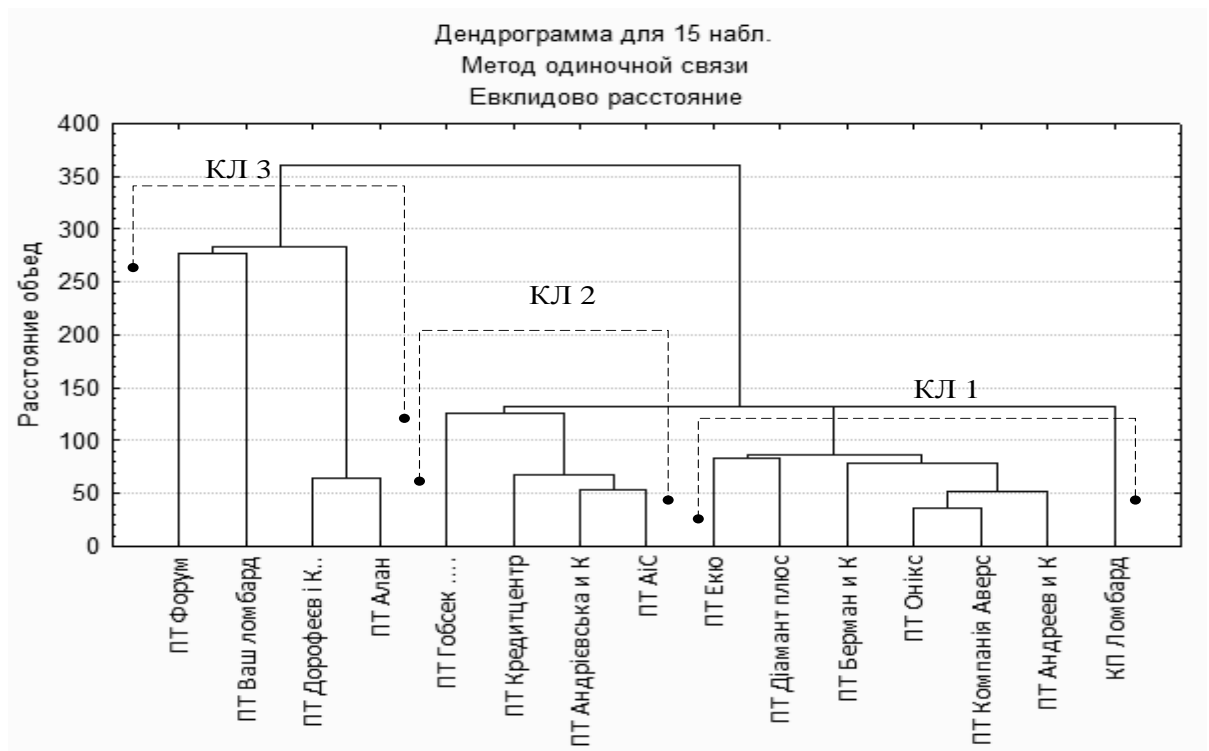
Таблиця 2.4

Вихідні дані для кластерного аналізу ломбардів

Ломбард	Власний капітал, тис. грн.	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	Фінансовий результат, тис. грн.
КП Ломбард	188,75	245,5	-1
ПТ АіС	325,5	205	5
ПТ Алан	330,35	598	1,45
ПТ Андреев і К	163,55	70,75	12,45
ПТ Андрієвська і К	294	169	30,5
ПТ Берман і К	82,5	87,5	-43
ПТ Ваш ломбард	588	482	18
ПТ Гобсек	303	42,5	-8
ПТ Діамант плюс	15,5	37,5	-3,5
ПТ Дорофеев і К	268	597,5	20,5
ПТ Екю	92,5	6	-15,5
ПТ Компанія Аверс	144,5	124,5	28
ПТ Кредитцентр	288	164,5	-37
ПТ Онікс	121,5	97,5	25,5
ПТ Форум	695	674,5	187

Як видно з табл. 2.4, наведена сукупність не є однорідною, отже, вона може бути класифікована за трьома обраними показниками. Проведена кластеризація об'єктів у ППЗ STATISTICA 6 у діалоговому вікні. Методом кластеризації спочатку обрано пункт «Ієрархічна класифікація» й одержано її результати.

Для формування висновків за проведеною кластеризацією методом ієрархічної класифікації одержано вертикальну дендрограму (рис.2.1).

Рис.2.1. Вертикальна дендрограма кластеризації

Як видно з рис. 2.1, одержано 3 кластери. Такі кластери були виділені за схемою об'єднання, одержаною методом кластеризації.

Склад кожного кластера поданий у табл. 2.5.

Таблица 2.5

Склад кластерів обраних для аналізу ломбардів

Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
ПТ Андреев і К	КП Ломбард	ПТ Алан
ПТ Берман і К	ПТ АіС	ПТ Ваш ломбард
ПТ Діамант плюс	ПТ Андрієвська і К	ПТ Дорофеев і К.
ПТ Екю	ПТ Кредитцентр	ПТ Форум
ПТ Компанія Аверс	ПТ Гобсек	-
ПТ Онікс	-	-

За розрахунками об'єднання ломбардів у кластери (табл. 2.5) ближче за всіх один до одного за заданими показниками ПТ Компанія Аверс і ПТ Онікс, їхня близькість характеризується найменшою відстанню об'єднання (Евклідовою відстанню). Найбільш розрізнені й далекі один від одного за заданими показниками ПТ Ваш Ломбард і ПТ Форум, про це свідчить найбільша Евклідова відстань, а також те, що ці фінансові установи об'єднані на останньому кроці, коли критерії об'єднання найменш жорсткі.

Аналізуючи результати розрахунків, встановлено, що до кожного наступного кластера входить на один елемент менше. Тобто до кластера 1 належать шість ломбардів з Евклідовою відстанню об'єднання 23, 58 – 54,25.

До кластера 2 належать п'ять ломбардів з відстанню об'єднання 20,62 – 72, 22.

До кластера 3 належать чотири ломбарди з відстанями об'єднань 87,08 – 158,04.

Ще одним з методів кластеризації є метод К середніх. Цей метод дає змогу розрахувати середні для кожного кластера по кожному вимірюванню, щоб оцінити, наскільки кластери відрізняються один від одного.

Використовуючи вкладку «Графік середніх» у діалоговому вікні результати методу К середніх одержано графічне зображення середніх показників по кожному з отриманих кластерів (рис. 2.2).

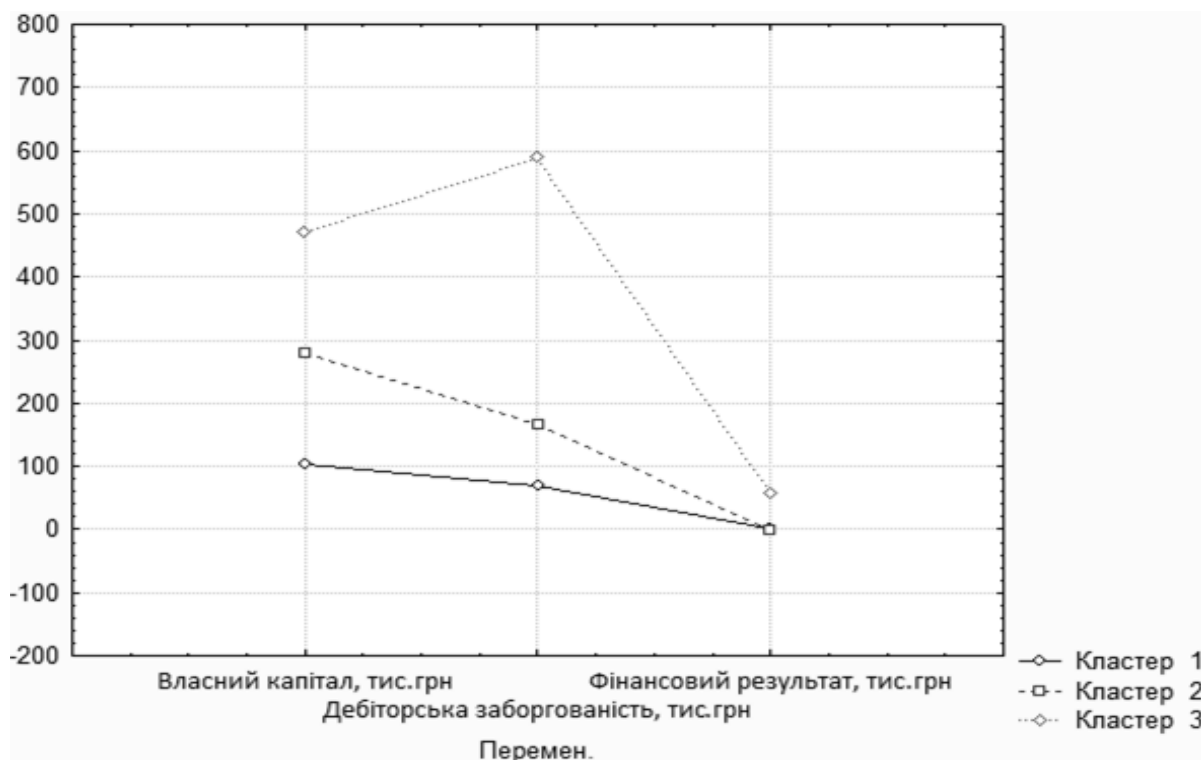

Рис. 2.2. Графік середніх для кожного кластера

Таким чином, на підставі рис. 2.2 можна зробити такі висновки:

1. До кластера 1 належать ломбарди з найнижчою величиною власного капіталу, дебіторської заборгованості й фінансового результату.

2. До кластера 2 належать ломбарди, у яких величина власного капіталу й дебіторської заборгованості значно вища, ніж у ломбардів з кластера 1, однак фінансовий результат (у середньому) на такому ж рівні.

3. Кластер 3 значно відрізняється від кластерів 1 і 2 за величиною власного капіталу й дебіторської заборгованості, а також середня величина фінансового результату за кластером 3 у меншій пропорції, ніж власний капітал і дебіторська заборгованість, але більша за цей самий показник у інших кластерах.

У цілому результати кластеризації, наведені на рис. 2.2, свідчать про успішну класифікацію. З цих даних видно, що змінні – власний капітал, дебіторська заборгованість і величина фінансового результату суттєво впливають на розбиття ломбардів на три групи, тобто виконана їхня класифікація за трьома показниками одночасно, що має визначальне значення для проведення аналітичних процедур. Таким чином, цей варіант класифікації можна вважати оптимальним.

2.4. Порівняльна оцінка ломбардів та інших фінансових установ за наявністю об'єктів інтелектуальної власності у структурі активів

Суттєве значення останнім часом на формування прибутку фінансової установи має рівень інноваційності забезпечення фінансової діяльності. Однією з його складових є наявність об'єктів інтелектуальної власності.

Для аналізу впливу об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) на прибуток фінансової установи застосовано регресійний аналіз. Для цього використано Форму № 5 річної фінансової звітності 109 фінансових установ, серед яких представлені: страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки та ін. У табл. 2.6 наведені види нематеріальних активів за типами фінансових установ, які були наведені у фінансовій звітності.

Як видно з табл.2.6, жодна з фінансових установ, що була проаналізована, не має у своїх активах гудвілу і прав користування природними ресурсами. Права на об'єкти промислової власності є тільки у страхових компаній. Права користування майном мають страхові компанії – 49,9% і ломбарди з фінансовими компаніями – 50,1%. Права на знаки для товарів і послуг розділяються між тими же фінансовими установами у співвідношенні

Таблиця.2.6

Розподіл видів нематеріальних активів за типами фінансових установ

Нематеріальний актив	Питома вага виду нематеріального активу за типами фінансових установ, %			Разом,%
	Страхова компанія	Кредитна спілка	Ломбард, фінансова компанія	
Права користуватися природними ресурсами	0	0	0	0
Права користуватися майном	49,90	0	50,10	100
Права на знаки для товарів і послуг	82,44	0	17,56	100
Права на об'єкти промислової власності	100	0	0	100
Авторські і суміжні з ними права	99,49	0,29	0,22	100
Інші нематеріальні активи	97,08	0,52	2,40	100

82,44% і 17,56% відповідно. Авторські й суміжні права розділилися між фінансовими установами, що були проаналізовані так: 99,49% – страхові компанії, 0,29% – кредитні спілки, 0,22% – ломбарди та фінансові компанії. Отже, серед розглянутих фінансових установ, найбільшу кількість і найбільший різновид нематеріальних активів мають страхові компанії, а найменшу – кредитні спілки. Ломбарди на середній позиції.

Права на знаки для товарів і послуг мають 2 ломбарди, які були у вибірці, що наведено в табл.2.7.

Таблиця.2.7

Обсяги прав на знаки для товарів і послуг у ломбардах

Тип фінансової установи	Балансова вартість, тис. грн.	Ломбард
Ломбард	7	Гроші Тут
	9	Свіжа Копійка

Як видно з табл.2.7, балансова вартість такого нематеріального активу є незначною, але його наявність свідчить про розроблену стратегію розвитку ломбарду.

Права на об'єкти промислової власності розглянуті ломбарди не мали.

Авторські й суміжні з ними права мають 18 фінансових установ з проаналізованих 109, серед них ломбардів немає.

Також були проаналізовані інші нематеріальні активи, їхній розподіл між ломбардами наведений у табл.2.8.

Таблиця.2.8

Розподіл інших нематеріальних активів серед ломбардів

Тип фінансової установи	Балансова вартість, тис. грн.	Ломбард
Ломбард	9	УМКВ і Компанія
	20	Заставно-кредитний дім
	45	Україна
	78	Скарбниця

Як видно з табл.2.8, суми інших нематеріальних активів не є значними, але збільшилась кількість ломбардів, які їх мають серед проаналізованих.

Загальна вартість за кожною групою нематеріальних активів по ломбардах і значення середньої кількості нематеріальних активів на одну фінансову установу наведені в табл.2.9.

Таблиця.2.9

Розподіл обсягів за видами нематеріальних активів по ломбардах

Фінансова установа	Кількість компанії	Загальна сума, тис. грн.							Середня кількість на одну фінансову установу
		Права користування природними ресурсами	Права користування майном	Права на знаки для товарів і послуг	Права на об'єкти промислової власності	Авторські та суміжні з ними права	Інші нематеріальні активи	Гудвіл	
Ломбард	8	0	0	16	0	0	152	0	3,00

Як видно з табл.2.9, середній рівень наявності нематеріальних активів на одну фінансову установу (ломбард) є недостатньою, отже, необхідно звернути особливу увагу на підвищення зацікавленості у збільшенні об'єктів інтелектуальної власності в балансовій вартості фінансових установ, зокрема ломбардів.

Висновки за розділом 2

Встановлено, що під час фінансової кризи спроможність банків до кредитування була суттєво знижена, тому саме на цей період припадає ак-

тивізація ломбардної діяльності. Протягом 2007-2008 років ринок ломбардів демонстрував сталу динаміку зростання обсягів активів і власного капіталу, збільшувалась кількість наданих кредитів.

Проведений порівняльний аналіз результатів фінансової діяльності окремого ломбарду і ринку в цілому в умовах кризи довів, що спостерігалось зростання всіх показників фінансового стану, ніж по дещо в менших пропорціях, ніж на ломбардному ринку в цілому, але тенденція зберігалася. Це свідчить, що висунута гіпотеза про те, що під час кризи банківської системи, ломбарди розвиваються, має своє підтвердження. Про це свідчать дані Нацкомфінпослуг про реєстрацію у 2008–2009 роках нових ломбардів і динаміка зростання основних показників фінансового стану ринку ломбардів.

Запропоновано підхід до визначення рейтингу ломбардів залежно від питомої ваги абсолютно ліквідних активів у загальній сумі активів і виконано рейтингування групи ломбардів на основі аналізу ліквідності за формою № 1 «Баланс».

Враховуючи особливості діяльності ломбарду, а саме надавання короткострокових кредитів під заставу за власні кошти, даний рейтинг надасть змогу виділити найактивніших учасників ринку, тобто ломбарди з оптимальним співвідношенням абсолютно ліквідних та інших активів.

Запропоновано підхід до класифікації ломбардів на основі методу кластеризації. Проведені розрахунки на тій же сукупності ломбардів довели, що в цілому результати кластеризації свідчать про успішну класифікацію. Розглянуті змінні – власний капітал, дебіторська заборгованість і величина фінансового результату суттєво впливають на розбиття ломбардів на класи (кластери), тобто виконана їх класифікація за трьома показниками одночасно є оптимальною. Це має суттєве значення для проведення аналітичних процедур і формування стратегій розвитку ринку ломбардів.

На позитивний фінансовий результат діяльності ломбардів впливає наявність у їхніх активах об'єктів інтелектуальної власності. Встановлено, що середній рівень наявності нематеріальних активів на одну фінансову установу (ломбард) є недостатньою, отже, необхідно під час розробки стратегій врахувати збільшення об'єктів інтелектуальної власності в балансовій вартості ломбардів.

РОЗДІЛ 3 ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОМБАРДІВ

3.1. Особливості формування фінансового результату ломбарду

Ломбард є особливою кредитною установою. Формування фінансового результату – прибутку (збитку) відбувається головним чином за рахунок відсоткової плати за надані кредити.

Загальні визначення та підходів до формування фінансового результату фінансових установ необхідно адаптувати до визначення та формування фінансового результату ломбарду.

Класифікація доходів і витрат типового підприємства передбачає структуру доходів і витрат, які передбачають виробничу складову, операційну, фінансову й інші види доходів і витрат.

Особливістю ломбардів є те, що у витратній частині їхньої фінансової діяльності, коли отримують позикові кошти для провадження своєї діяльності, зазнають фінансових витрат у вигляді сплати процентів на одержаний позиковий капітал.

Доходи, згідно з чинним законодавством, ломбарди отримують від сплати процентів фізичними особами за надані короткострокові кредити, інших фінансових послуг, а також від надання супутніх послуг.

Що стосується доходів ломбардів від заставного майна, то згідно зі ст. 968 ЦКУ [137] – річ, не затребувана позичальником з ломбарду, може бути продана.

У табл.3.1 наведена загальна класифікація прибутку підприємства.

Зважаючи на специфіку і значущість тих чи інших видів діяльності для ломбарду, для визначення механізму формування прибутку й управління окремими його складовими, пропонується розглядати такі складові доходів і витрат: доходи – виручка від послуг – процент за кредит; витрати – адміністративні витрати, витрати на оренду приміщень, витрати на страхування, зберігання заставних речей, інші витрати.

Використовуючи класифікацію прибутку підприємств, подану в табл. 3.1, класифіковано вид прибутку, який отримує ломбард, враховуючи його винятковий характер діяльності:

– залежно від виду діяльності, завдяки якій отримано прибуток, ломбард отримує прибуток від реалізації платних фінансових і супутніх послуг (прибуток від основної діяльності);

Таблиця 3.1

Класифікація прибутку підприємства (фінансової установи)

Вид прибутку	Різновид прибутку
1. Залежно від виду діяльності, завдяки якій отримано прибуток:	<ul style="list-style-type: none"> – прибуток від реалізації товарів та платних послуг, зокрема, фінансових (прибуток від торгівельної та фінансової діяльності); – прибуток від реалізації продукції неторгової діяльності (виробничої, транспортної, посередницької та ін.); – прибуток від реалізації майна, що є власністю підприємства (основних фондів, нематеріальних активів); <p>Обсяг прибутку за кожним видом діяльності формується як сальдо доходів та витрат на її проведення.</p>
2. Залежно від порядку визначення:	<ul style="list-style-type: none"> – валовий прибуток, який характеризує кінцевий результат проведення всіх видів діяльності та є сумою отриманих прибутків (збитків). Обсяг валового прибутку визначається за даними бухгалтерського обліку; – оподаткований прибуток, обсяг якого визначається як різниця між валовими доходами та валовими витратами підприємства-платника податку на прибуток, зменшений на суму амортизаційних відрахувань (Розміри валових витрат та доходів з метою їх оподаткування визначаються шляхом організації спеціального податкового обліку на основі первинних облікових документів); – чистий прибуток, який характеризує обсяг прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток та інших податків, обов'язкових платежів та зборів, що сплачуються за рахунок прибутку.
3. Залежно від методики оцінки:	<ul style="list-style-type: none"> – номінальний прибуток, який характеризує фактично одержану величину прибутку; – реальний прибуток – це номінальний прибуток, перерахований з огляду на інфляцію. Він характеризує реальну купівельну спроможність чистого доходу, отриманого підприємством.
4. Залежно від розмірів:	<ul style="list-style-type: none"> – мінімальний; – середній; – максимальний.
5. Залежно від мети:	<ul style="list-style-type: none"> – фінансово-економічний; – бухгалтерський.

– залежно від порядку визначення, ломбард встановлює валовий прибуток, чистий прибуток, оподаткований прибуток;

– залежно від методики оцінки фінансовий аналітик ломбарду розраховує номінальний прибуток;

– законодавчо не зазначено, що ломбард повинен формувати з отриманого прибутку цільові фонди (не враховуючи резервного фонду,

який може бути сформований одночасно зі створенням ломбарду як юридичної особи), тому залежно від розмірів прибуток ломбарду може бути класифікований як мінімально прийнятний і максимально можливий;

– залежно від мети оцінки прибуток ломбарду може бути класифікований і як фінансово-економічний, і як бухгалтерський.

Величина прибутку як цільова функція діяльності фінансової установи залежить від обраної стратегії. Для того, щоб отримати цільову функцію формування фінансового результату ломбарду й виокремити фактори і чинники, які впливають на фінансовий результат, розглянуто місце ломбарду на ринку фінансових послуг.

З ринкової інфраструктури товарного ринку виокремлюється ринок фінансових послуг (РФП), який складається з організаційно-інформаційної складової та фінансово-кредитної [19,18].

Учасниками фінансово-кредитної складової є виробники і споживачі фінансових послуг. Одним із таких виробників фінансових послуг на ринку є ломбард, який взаємодіє зі споживачами (фізичними особами) шляхом надання позик під заставу майна на визначений строк і під процент.

Саме в результаті такої своєї діяльності ломбард і формує свій фінансовий результат. Оцінка фінансового результату передбачає визначення чинників, які на нього впливають.

Так, фінансовий результат ломбарду позначає рівень дебіторської заборгованості, рівень викуплених позикоодержувачами предметів закладу (застави), процентна ставка за наданими кредитами, загальна економічна ситуація на кредитному ринку, а саме спроможність іншими фінансовими установами надавати позики.

На рівень дебіторської заборгованості впливають кількість відділень ломбарду – залежно від неї можна оцінити «близькість» від споживача – фізичної особи.

Також на рівень дебіторської заборгованості впливає середня сума кредиту.

Для кожного випадку (кожного предмета закладу) процентна ставка розраховується окремо. Отже, на процент за кредитом у ломбарді впливає – строк кредиту, вид закладеної речі та її стан.

Для управління прибутком з метою максимізації фінансового результату ломбард не може збільшувати доходи традиційно за рахунок розширення ринків збуту продукції та освоєння виробництва нових видів продукції, бо має винятковий вид діяльності. Але він може розширювати

канали надання своїх послуг, а саме наближатися до споживача шляхом відкриття нових відділень або застосовувати інноваційні канали збуту фінансових і супутніх послуг.

Одним із завдань фінансового менеджера в ломбарді є пошук прийняттого співвідношення між розміром витрат на відкриття нового відділення і його обслуговування й можливою вигодою від збільшення доходів у результаті таких витрат. Зменшення витрат вимагає проведення аналізу витрат.

Аналізу підлягає склад і структура операційних витрат, адміністративні витрати, витрати на збут, основні складові виробничої собівартості надання фінансової послуги, а також позаопераційні витрати. У результаті аналізу виявляють резерви скорочення матеріальних витрат, витрат на оплату праці фахівців і працівників апарату управління.

Формування й реалізація ефективної податкової політики сприяє зниженню податкового тиску, збільшенню обсягу фінансових ресурсів, що залишаються в розпорядженні ломбарду й можуть бути використані для подальшого розвитку.

Основним податком, який є керованим з боку фінансової установи, є податок на прибуток. Тому управління податками в ломбарді полягає переважно у формуванні ефективної політики щодо сплати податку на прибуток.

Значущість небанківських фінансових установ як платників податків безпосередньо залежить від обсягів прибутку як основного оціночного показника їхньої діяльності, що одночасно свідчить і про фінансову стабільність цих установ. Чим більший прибуток, тим вагомішою є роль фінансових установ як платників податків.

Ломбарди здійснюють свою діяльність, спираючись на загальну систему оподаткування (податок на прибуток і податок на додану вартість).

Особливості оподаткування ломбардів податком на прибуток підприємств полягають у такому.

Відповідно до ст. 1046 Цивільного кодексу України [137] за договором позики одна сторона (кредитор) передає іншій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути кредитору таку саму суму грошових коштів (суму позики) або таку саму кількість речей того самого роду й такої самої якості. Договір позики є укладеним з моменту передавання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками. Одним з видів договорів позики є позика під заставу нерухомого або рухомого майна.

Стосовно ломбардів, позика під заставу є закладом, який згідно зі ст.

575 Цивільного кодексу України [137], передається заставодавцем лише у володіння заставодержателя (ломбарду-позичальника), а за самим заставодавцем зберігається право користування і розпорядження предметами застави, тобто власник закладених речей не втрачає права власності на них.

Крім того, заставодержатель у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, набуває права звернення стягнення на предмет застави, а саме: ломбард як протягом дії договору застави (закладу), так і після його закінчення не є власником закладених речей. Він тільки має право володіти закладеними речами протягом дії договору застави, а в разі невикupu таких речей (невиконання договору заставодавцем) лише набуває права їх реалізувати та, а за одержану від продажу суму задовольнити в повному обсязі свою вимогу, визначену на момент фактичного задоволення, зокрема сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із висуненням вимоги, якщо інше не встановлено договором, та покрити свої витрати, пов'язані з невиконанням заставодавцем договору. Тобто під час реалізації закладеного майна ломбард на підставі визначених договором позики умов продає майно, яке на праві власності належить заставодавцю.

Законодавством встановлено: якщо одержана від реалізації ломбардом предметів застави грошова сума перевищуватиме розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця повинна повертатися заставодавцю (ст. 2 Закону України від 02.10.92 р., № 2654-ХІІ «Про заставу» [110]). Таке повернення передбачене саме тому, що вся сума, одержана ломбардом від продажу належної на праві власності заставодавцю закладеної речі, має належати заставодавцю. Але оскільки законом і умовами договору застави передбачено задоволення вимог ломбарду завдяки такої одержаної суми, то на виконання закону і договору заставодавцю повертається лише залишок суми.

Податковий кодекс України [95] передбачає стягнення податку з прибутку ломбардів, який отримується як проценти від користувачів позик (або, у разі неповернення позики, як компенсовані проценти, отримані шляхом продажу застави), а також у вигляді плати за зберігання майна, та оподатковується на загальних підставах. При цьому датою збільшення валових доходів кредитора є дата нарахування процентів у строки, визначені кредитним договором.

Таким чином, ломбард має можливість не нараховувати проценти у

разі неповернення позики. Проблемний елемент сучасного законодавства пов'язаний з існуванням можливості для ломбардних установ, у разі неповернення позики, поступатися правом вимоги третім особам за ціною, що не перевищує обсягу простроченої позики (без урахування недоотриманих відсотків). У такому разі ломбард може не генерувати оподатковуваного прибутку, і в нього зникає необхідність сплати відповідного податку.

Окремі складові ломбардної діяльності оподатковуються податком на додану вартість. Стаття 196 п.1.2. Податкового кодексу України [95] визначає, що операція з передачі майна у заставу позикодавцю (кредитору) та в забезпечення іншої дійсної вимоги кредитора, повернення такого майна із застави його власнику після закінчення дії відповідного договору, якщо місце такої передачі знаходиться на митній території України, не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Крім того, операції з надання послуг із залучення, розміщення та повернення коштів за договорами позики також не є об'єктом оподаткування ПДВ (п. 1.5 ст. 196 Податкового кодексу).

Одночасно плата за зберігання прийнятого в заставу майна відповідає поняттю «поставка послуг» і є базою оподаткування ПДВ на загальних підставах, тобто оподатковується за ставкою 20 % від бази оподаткування.

Ломбард у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, має право за рахунок заставленого майна задовольнити свої вимоги у повному обсязі, зокрема, нарахування відсотків, відшкодування збитків, завданих простроченням виконання зобов'язань, необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги. Таке майно може бути реалізоване в порядку, передбаченому законодавством. Отже, обкладання ПДВ подальшого продажу об'єкта заставодержателем здійснюється у загальному порядку, виходячи з його повної вартості. При поверненні різниці грошової суми заставодавцю – фізичній особі таке повернення здійснюється за вирахуванням вимог ломбарду і сплати ПДВ до бюджету.

Ломбарди у своїй діяльності також пов'язані з розрахунком, утриманням і перерахуванням до бюджету податку на доходи фізичних осіб. Проте ломбарди у зв'язку зі специфікою діяльності з надання фізичним особам позик під заставу майна не можуть при укладанні договору позик виконувати одразу всі покладені на податкового агента Податковим кодексом функції. Ломбард при укладанні договору позик виконує лише частину функцій, покладених на податкового агента, а саме нараховує і виплачує

позичальнику дохід.

Це пов'язано з тим, що згідно з законодавством, дохід у позичальника – платника податку виникає в момент одержання грошей за договором позики. Але водночас позика (фінансовий кредит) є грошовою сумою, яка підлягає поверненню, і протягом строку дії договору позики не додається до оподаткованого доходу фізичної особи, яка одержала таку позику.

У разі невиконання фізичною особою зобов'язання, забезпеченого заставою, тобто після закінчення терміну дії договору, у такої фізичної особи виникає дохід у вигляді суми коштів, отриманих у позику та не повернутих у встановлений договором строк.

За Цивільним кодексом України [137] у ломбардів позика під заставу є закладом. Ломбард у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, лише набуває права звернення стягнення на предмет застави. При невикупі таких речей (невиконанні договору заставодавцем) ломбард набуває права їх реалізувати, та від одержаної від продажу суми задовольнити в повному обсязі свою вимогу.

Під час реалізації закладеного майна ломбард, на підставі визначених договором позики умов, продає майно, яке на праві власності належить заставодавцю – фізичній особі.

У межах специфіки діяльності ломбардів вони фактично отримують кошти від реалізації заставленого майна, тому ломбард як податковий агент на підставі Податкового кодексу має виконати решту встановлених Кодексом для податкового агента функцій, а саме – нарахувати, утримати й перерахувати до бюджету податок з доходів фізичних осіб, у порядку, визначеному законодавством, і направити податковому органу звітність за формою № 1-ДФ. При цьому грошова сума, що перевищує розмір забезпечення заставою вимог ломбарду і підлягає поверненню позичальнику, також є об'єктом оподаткування у платника податку – позичальника, тобто підлягає оподаткуванню.

Що стосується питання порядку нарахування і сплати ломбардом податку з доходів фізичних осіб у разі, якщо об'єктом застави є транспортні засоби, згідно із законодавством, податковим агентом при здійсненні таких операцій є нотаріус, який посвідчує відповідний договір купівлі-продажу автотранспорту.

Основні засади виконання функцій податкового агента ломбарди можуть передбачити у договорах фінансового кредиту та закладу майна, а облік бухгалтерських операцій проводити відповідно до Методичних рекоменда-

цій щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, які затверджені Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (тепер – Нацкомфінпослуг) від 07.05.2004 № 531 [70].

Ефективний податковий менеджмент є також одним із завдань фінансового менеджера у ломбарді.

Оскільки і податок на прибуток і податок на додану вартість розраховується порівняно прибутку, що залежить від валових витрат за звітній період, важливо проаналізувати склад і структуру як усіх витрат ломбарду, так і валових витрат окремо. Доцільно, щоб витрати, які здійснює ломбард, у процесі функціонування, повністю або переважно належали до складу валових витрат, оскільки це зменшує об'єкт оподаткування і загальну суму зазначених податків. Розмір витрат подвійного призначення, тобто тих, які лише частково входять до складу валових, слід оптимізувати так, щоб вигода, отримана ломбардом, у результаті здійснення таких витрат, перевищувала витрати від збільшення бази оподаткування та зменшення чистого прибутку.

3.2. Аналіз основних показників ринку ломбардів

Вітчизняний ринок ломбардних послуг останніми роками розвивається надзвичайно високими темпами й посідає одне з провідних місць на ринку фінансових послуг країни. Тільки за період фінансової кризи кількість ломбардів в Україні збільшилося майже на 40%. Так, якщо у 2009 році було зареєстровано 314 ломбардів, то станом на 30.06.2012 до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 461 ломбардів, що на 16 установ (або на 3,5%) більше порівняно з відповідною датою 2011 року (станом на 30.06.2011 – 444 ломбардів) [81]. При цьому значно зросли обсяги послуг, наданих фізичним особам [82].

Тенденція до зростання кількості ломбардів пов'язана передусім із оперативним забезпеченням ними першочергових потреб фізичних осіб у грошових коштах.

Поширенню цієї тенденції, зокрема, сприяє те, що ломбарди активно використовують у своїй діяльності технологію, яку давно використовують мережі ресторанів швидкого обслуговування, магазини брендового одягу для розвитку свого бізнесу – франчайзинг.

Тепер відкрити власний ломбард стало набагато простіше. Технологія франчайзингу дає змогу гравцям, що вже працюють на ринку, нарощувати

мережі, а тих, хто хоче спробувати свої сили на цьому ринку, не зобов'язує реєструватися в Нацкомфінпослуг і отримувати відповідні ліцензії [27].

Вартість франшизи і подальший щомісячний платіж оцінюється відповідно у 20–30 тис. грн. і близько 2 тис. грн.

Франчайзингові пропозиції у сфері послуг, зокрема ломбардів, зростають⁶.

Щодо концентрації ломбардного бізнесу за даними Нацкомфінпослуг на 100 ломбардів, які лідирують за обсягом наданих фінансових кредитів, припадає 95,4% загального обсягу кредитування. При цьому перші три учасники ринку забезпечили 42,8% загального обсягу кредитування [82].

Протягом 2011–2012 рр. тенденція концентрації понад 90% всіх послуг з надання кредитів між першими (ТОП 100) ломбардами залишається незмінною станом на 30.09.2012 на 100 ломбардів, перших за обсягом наданих фінансових кредитів (ТОП 100), припадає 93,9% від загального обсягу кредитів⁷.

Водночас за 9 місяців 2012 року порівняно з аналогічним періодом 2011 року структура концентрації на ринку ломбардів дещо змінилась: відбувся перерозподіл між першими (ТОП 50) ломбардами за показниками активів та наданих фінансових кредитів під заставу став менш концентрованим на (ТОП 3 – ТОП 5) та більш рівномірним.

Так, частка перших (ТОП 3) ломбардів за обсягами наданих фінансових кредитів під заставу зменшилася на 7,8 п. п. і станом на 30.09.2012 становить 34,3% або 2243,1 млн. грн. (станом на 30.09.2011 становила 42,1% або 2102,3 млн. грн.), також зменшилася частка активів за балансом на 8 п. п. і станом на 30.09.2012 становила 30,5% або 437,9 млн. грн. (станом на 30.09.2011 становила 38,5% або 414,7 млн. грн.).

За офіційною статистикою в 2011 році ломбарди щокварталу видавали фізичним особам позик під заставу на суму більше ніж на 1,5 млрд. грн. За підсумками 2011 року, обсяг виданих ломбардами забезпечених заставами фінансових кредитів перевищив 5 млрд. грн., що на 30% більше ніж за аналогічний період 2010 року [82].

За показниками своєї діяльності ломбарди обійшли інший тип небанківських кредитних установ – кредитні спілки. У 2011 році кредитні спілки видали кредитів майже на 2,32 млрд. грн. [94].

Слід зазначити, що ломбарди не зазнають відчутних проблем з повер-

---

⁶ <http://franchising.ua/stattya/1764/krasa-vryatue-biznes/>

⁷ http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_3_kv2012.pdf

ненням коштів. Протягом 2011 ломбарди надали фізичним особам більше 7 млн. позик. При цьому за той же період за рахунок заставного майна було погашено 527 тис. договорів кредитування, а обсяг погашення кредитів за рахунок застав у грошовому вираженні щокварталу коливався в межах 130–170 млн. грн. Згідно зі статистичними даними, у III кварталі 2011 року обсяг ломбардних фінансових кредитів становив 1,8 млрд. грн., при цьому вартість прийнятого в заставу майна за той же період становила 2,2 млрд. грн.

Стосовно структури кредитування видно, що найбільша кількість позик видається під заставу виробів з дорогоцінних металів. Станом на 31 грудня 2011 року під заставу ювелірних виробів ломбарди видали близько 92% загального обсягу кредитів; під заставу побутової техніки – 7% [27].

Ставка за кредитом під заставу коштовностей у середньому становить від 0,8% до 2% у день, або 292–730% річних. Утім сплачувати 1,5% і більше в основному доводиться позичальникам, які вперше користувалися послугами у конкретному ломбарді. Для постійних клієнтів щоденна плата, як правило, не перевищує 0,8–1 %.

У табл. 3.2 представлена інформація про особливості надання послуг з кредитування ломбардами «Золота Скриня» [85], «Надія» [86], «Скарбниця» [87] і «Універсальний» [88].

У табл.3.3 подано динаміку показників діяльності ломбардів за I півріччя 2011–2012 років [81].

За даними табл. 3.3, на ринку ломбардних послуг спостерігається нарощення загальних обсягів кредитування. При зростанні у першому півріччі 2012 року кількості наданих фінансових кредитів під заставу на 9,8% у порівнянні з відповідним періодом 2011 року, кількість договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, збільшилася на 0,7%. За результатами I півріччя 2012 року частка обсягу погашених фінансових кредитів за рахунок наданого в заставу майна в загальній сумі погашених фінансових кредитів становила 8,7% (або 375,3 млн. грн.), за результатами першого півріччя 2011 року дана частка становила 8,8% (або 268,1 млн. грн.). Середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів за I півріччя 2012 року становила 213,7% (за I півріччя 2011 року – 224,8%) [81].

За результатами першого півріччя 2012 року частка обсягу погашених фінансових кредитів за рахунок наданого в заставу майна в загальній сумі погашених фінансових кредитів становила 8,7% (або 375,3 млн. грн.), за результатами першого півріччя 2011 року дана частка становила 8,8% (або 268,1 млн. грн.) [82].

Таблиця 3.2

Порівняння умов надання позик в ломбардах

Критерій	«Золота скриня»	«Надія»	«Скарбниця»	«Універсальний»
1	2	3	4	5
Строк користування позикою	Установлюється за бажанням клієнта від 0 до 35 днів. Пропонується продовження договору кредитування.	При оформленні договору клієнт вибирає максимально вигідний строк користування кредитом.	При оформленні договору клієнт вибирає максимально вигідний строк користування кредитом.	Становить від 1 до 45 днів (для виробів із золота від 0 до 60 днів), але при необхідності завжди можна продовжити договір або навпаки – достроково погасити кредит і закрити договір. Відсотки сплачуються за фактичний термін користування коштами.
Оплата послуг ломбарду	Процентна ставка за користування кредитом у становить від 0,4 % в день і залежить від строку кредитування. Оплата послуг, надаваних ломбардом, розраховується виходячи зі строку користування кредитом у днях.	Оплата відсотків і погашення кредиту відбувається протягом 3 днів після закінчення терміну дії умов договору. У випадку несвоєчасного погашення кредиту або сплати відсотків по ньому, ломбард нараховує пеню й відсотки за кожний день прострочення платежу.	Відбувається відповідно до умов договору.	Відбувається відповідно до умов договору

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5
Предмет застави	Ювелірні вироби з дорогоцінних металів – золота, платини, срібла	Ювелірні вироби з дорогоцінних металів, нерухомість, автомобілі, предмети антикваріату, цифрова побутова техніка, музикальні інструменти та обладнання тощо.	Ювелірні вироби з дорогоцінних металів, нерухомість, автомобілі, предмети антикваріату, цифрова побутова техніка, музикальні інструменти та обладнання, будівельні інструменти, рибачке знаряддяння, годинники, предмети мистецтва.	Ювелірні вироби з дорогоцінних металів, ювелірні вироби з діамантами, побутова та офісна техніка.
Сума кредиту	Сума кредиту під заставу ювелірних виробів складає 70 – 72 % від установленної оцінної вартості й залежить від строку кредитування.	Розмір кредиту під заставу дорогоцінних металів залежить від таких факторів: – чиста вага виробу; – проба виробу; – категорія оцінки виробу; – строк користування коштами. Заставна ціна за 1 грам виробу визначається внутрішнім документом ломбарду – розпорядженням директора, що розташоване на видному місці у всіх відділеннях.	Залежить від виду карти, якою володіє клієнт. Якості застави та інших факторів. Сума кредиту під заставу виробів із золота залежить від установленної оцінної вартості, де враховується: – чиста вага виробу; – проба золота.	Сума кредиту необмежена – вона залежить тільки від предмета застави.

Таблиця 3.3

Показники діяльності ломбардів за I півріччя 2011–2012 років

Показники	Перше півріччя 2011	Перше півріччя 2012	Темпи приросту	
			Перше півріччя 2012/ Перше півріччя 2011	
			Абсолютний	%
Сума наданих фінансових кредитів під заставу (млн. грн.)	3 156,8	4 392,4	1 235,6	39,1
Кількість наданих фінансових кредитів під заставу, тис. шт.	4 909,3	5 390,6	481,3	9,8
Сума погашених фінансових кредитів (млн. грн.), у тому числі:	3 056,4	4 325,5	1 269,1	41,5
погашено за рахунок майна, наданого в заставу	268,1	375,3	107,2	40,0
Кількість договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, (тис. шт.)	515,9	519,6	3,7	0,7

Середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів за I півріччя 2012 року становила 213,7%, в 2011 році становила 214,5% (за 2010 рік – 216,5%).

При проведенні комплексного аналізу ринку ломбардного кредитування в Україні потрібно враховувати основні показники діяльності ломбардів, які зображені в табл. 3.4.

Відповідно до табл. 3.4, станом на 30.06.2012 обсяг дебіторської заборгованості зріс на 55,4% (до 998,9 млн. грн.) порівняно з відповідною датою 2011 року, що пов'язано зі стійкою тенденцією до збільшення обсягів кредитування.

Станом на 30.06.2012 обсяг активів збільшився на 42,6% порівняно з відповідною датою 2011 року і становить 1 435,1 млн. грн. При збільшенні обсягу статутного капіталу ломбардів на 14,5% станом на 30.06.2012 порівняно з відповідним показником станом на 30.06.2011, середній обсяг статутного капіталу в розрахунку на один ломбард зріс на 18,2%.

Станом на 30.06.2012 у 28 ломбардів обсяг власного капіталу становив менше 200 тис. грн., що на 10 фінансових установ менше порівняно з відповідною звітною датою 2011 року (станом на 30.06.2011 – 38 фінансових установ).

Ломбарди порівняно з банками і кредитними спілками надають невеликі за розмірами кредити. Протягом першого півріччя 2010–2012 років середній розмір кредиту зростав від 570,8 грн. до 814,8 грн.

Станом на 30.06.2012 середній розмір кредиту збільшився на 26,7%

Таблиця 3.4

Динаміка показників фінансового стану ломбардів протягом
2009–II кв. 2012 рр.

Показник	Станом на 31.12.09	Станом на 31.12.10	Станом на 31.12.11	Станом на 30.06.2012	Темпи приросту	
					10/09	11/10
Дебіторська заборгованість, у тому числі:	369,6	566,9	825,4	998,9	53,4	45,6
За наданими фінансовими кредитами	313,7	455,1	669,4	779,6	45,1	47,1
За нарахованими відсотками за наданими фінансовими кредитами	4,6	7,7	16,5	16,3	68,6	114,3
Статутний капітал	345,4	663,7	801,4	834,1	92,2	20,7
Резервний капітал	8,7	13,4	11,5	12,5	54,5	-14,2
Нерозподілений прибуток	43,0	81,3	113,0	156,1	89,1	39,0
Власний капітал, усього	349,9	627,5	842,6	919,0	79,4	34,3
Залучені кошти на платній та безоплатній основі	79,9	80,0	137,1	170,8	0,1	71,4
Активи за балансом	618,9	888,2	203,8	1 435,1	43,5	-0,77

(до 814,8 грн.) порівняно з відповідною датою 2011 року.

Надалі в аналізі ринку ломбардів є розкриття інформації стосовно предметів застави під ломбардну позику.

Структура наданих ломбардами кредитів за видами застави представлена в табл. 3.5.

Згідно з даними табл. 3.6, найпоширенішим видом застави під надані фінансові кредити на сучасному етапі розвитку ломбардного кредитування в Україні є вироби з дорогоцінних металів і каменів.

Під вироби з дорогоцінних металів і каменів можна одержати 70–75% від оцінної вартості застави, тоді як побутова техніка й електроніка оцінена в середньому на 40%. Позичальники, що надають під заставу автомобілі або нерухомість, можуть розраховувати на 50–80% від вартості активу [82].

За перше півріччя 2012 року обсяг наданих фінансових кредитів ломбардами зріс на 39,1% порівняно з першим півріччям 2011 року.

Питома вага наданих фінансових кредитів під заставу виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння станом на 30.06.2012 зменшилася на 1 в. п. (до 90,5%) порівняно з показником станом на 30.06.2011, як це зображено на рис.3.1., 3.2.

Таблиця 3.5

Обсяг наданих фінансових кредитів за видами застави за 2009–2011 рр.

Вид застави	Обсяг наданих фінансових кредитів				Структура наданих фінансових кредитів, %				Темпи приросту	
	2009	2010	I півріччя 2011	I півріччя 2012	2009	2010	I півріччя 2011	I півріччя 2012	I півріччя 2012 / I півріччя 2011	
									Абсолютний	%
Вироби із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	3167,8	5092,4	2 887,1	3 973,5	90,4	92,5	91,5	90,5	1 086,4	37,6
Побутова техніка	234,0	364,9	250,0	389,0	6,7	6,6	7,9	8,9	139,0	55,6
Автомобілі	7,1	19,6	8,9	17,9	0,2	0,4	0,3	0,4	9,0	100,8
Нерухомість	8,9	9,9	4,8	5,5	0,3	0,2	0,2	0,1	0,7	14,5
інше майно	87,2	16,4	6,0	6,5	2,5	0,3	0,2	0,1	0,5	8,2
Разом	3505,0	5503,2	3 156,8	4 392,4	100	100	100	100	1 235,6	39,1

Обсяг фінансових кредитів під заставу побутової техніки за перше півріччя 2012 року збільшився на 55,6% (до 389,0 млн. грн.) порівняно з першим півріччям 2011 року.

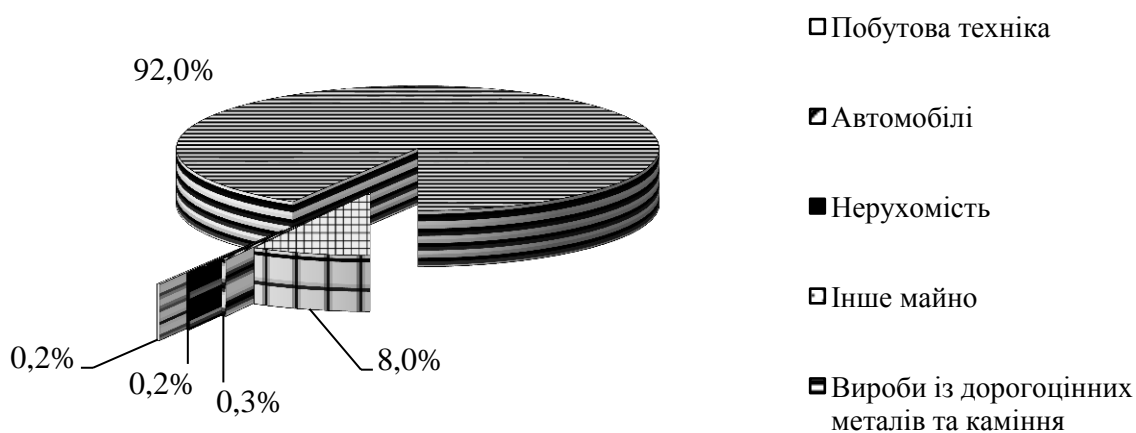
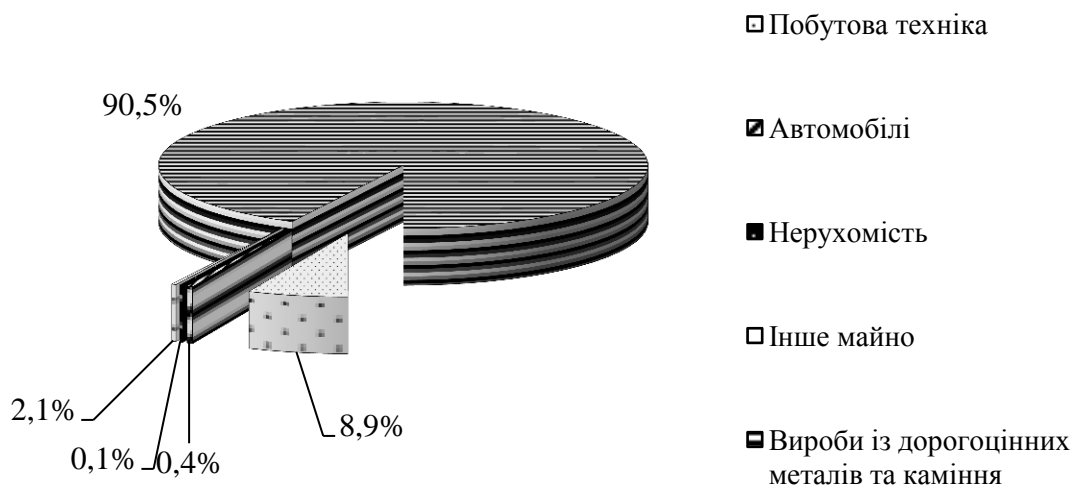

Рис. 3.1. Структура фінансових кредитів під заставу станом на 30.06.11 р.

Рис. 3.2. Структура фінансових кредитів під заставу станом на 30.06.2012

На 100 ломбардів, перших за обсягом наданих фінансових кредитів, припадає 93,4% від загального обсягу кредитів. При цьому на частку 3 ломбардів, перших за обсягом наданих кредитів, припадає 35,2% від загального обсягу наданих кредитів і 35,9% усіх активів ломбардів.

У господарській діяльності ломбардів зменшилась питома вага залучених коштів на платній і безоплатній основі від юридичних осіб (крім банків), а саме: з 36,8% станом на 30.06.2011 до 31,9% станом на 30.06.2012. Обсяг залучених коштів від банків станом на 30.06.2012 збільшився на 49,9 млн. грн. (або на 78,5%) порівняно з обсягами станом на 30.06.2011 [82].

Водночас потрібно відзначити, що в господарській діяльності ломбардів має місце стабільна структура джерел залучених ними коштів для проведення кредитування: основними інвесторами є банки, частка яких становить до 70%, та інші юридичні особи (понад 30%).

Але, незважаючи на позитивні тенденції розвитку ломбардів, у їхній діяльності належить виділити низку проблем [66], які потрібно розв'язати для подальшої роботи та зміцнення статусу на ринку фінансових послуг. До них можна віднести: прийняття необхідних законодавчих документів, на сонові яких здійснюватиметься діяльність і ліцензування ломбардів, зокрема прийняття Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» [114], а також створення системи захисту клієнтів ломбардів.

Інтерфакс-Україна повідомляє (06.07.2013), що, на думку регулятора (Нацкомфінпослуг України), одним зі шляхів розв'язання проблем на ринку послуг ломбардів буде прийняття Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність»⁸.

⁸ <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2013/07/06/304705>

3.3. Аналіз діяльності ломбардів за критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності

Для оцінки ефективності діяльності ломбардів використовується факторний аналіз, метою проведення якого є визначення основних факторів, що визначають динаміку ефективності господарської діяльності обраних ломбардів. Факторний аналіз належить до багатовимірних статистичних методів, що застосовується для визначення взаємозв'язків між змінними. У результаті факторного аналізу отримують перелік факторів або головні чинники, що містять в стислому вигляді інформацію про сучасні зв'язки між змінними.

В один фактор об'єднуються змінні, які сильно корелюють між собою. У результаті факторного аналізу утворюються такі комплексні чинники, які найбільш повно пояснюють зв'язок між розглянутими змінними.

Для проведення факторного аналізу була використана інформація з балансу та звіту про фінансові результати за 2009–2011 роки 16 ломбардів. Для здійснення факторного аналізу сформовано систему вихідних показників, порядок розрахунку яких наведено у табл.3.6.

Таблиця 3.6

Вихідні дані для оцінки ефективності діяльності ломбардів

Показник	Формула розрахунку	Умовне позначення
Коефіцієнт автономії	$\frac{p. 380}{p. 640}$	X1
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\frac{p380 - p.080}{p.380}$	X2
Коефіцієнт рентабельності майна	$\frac{\phi.2 p.220(225) * 2}{\phi.1 p.(280_{\Pi} + 280_{\kappa})}$	X3
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\frac{\phi.2 p.220(225) * 2}{\phi.1 p.(380_{\Pi} + 430_{\Pi} + 630_{\Pi} + 380_{\kappa} + 430_{\kappa} + 630_{\kappa})}$	X4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\phi.1, p.230 \div 240 + p.220}{\phi.1, p.620}$	X5
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\frac{\phi.1, p.260}{\phi.1, p.620}$	X6
Коефіцієнт фінансової залежності	$\frac{p. 640}{p. 380}$	X7

До обраних вихідних показників унесено коефіцієнти, що характеризують рентабельність, фінансову стійкість і ліквідність діяльності ломбардів.

Коефіцієнт автономії характеризує частку власних коштів у загальній сумі коштів, авансованих у діяльність ломбарду. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більш фінансово стійким, стабільним і більш незалежним є ломбард від зовнішніх кредиторів.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу перебуває в обігу, тобто в тій формі, яка дає змогу вільно маневрувати цими коштами. Чим більша частка власних коштів в обороті, тим більш позитивно можна охарактеризувати фінансовий стан ломбарду.

З показників рентабельності обрано рентабельність майна або сукупного капіталу, яка відображає ефективність використання інвестованих у діяльність коштів і рентабельність власного капіталу, що безпосередньо характеризує ефективність використання кожної вкладеної власниками ломбарду грошової одиниці.

Коефіцієнти ліквідності дають уявлення про те, наскільки поточні зобов'язання підприємства покриваються за рахунок його оборотних активів. Отже, усі обрані показники дають оцінку ефективності різних аспектів діяльності ломбарду [48].

За даними фінансової звітності за три роки були розраховані всі 7 показників, що дало змогу сформуванню сукупності із 336 показників.

На основі програмного забезпечення STATGRAPHICS Centurion отримано⁹ такі результати факторного аналізу.

Ступінь зв'язку фактору з вихідними змінними відбивається коефіцієнтом кореляції, який є факторним навантаженням або ваговим коефіцієнтом. До фактору включають змінні, які мають найбільш значущі коефіцієнти кореляції з фактором.

Уважається, що показник увійшов до фактора і має відповідну вагу, якщо відповідне навантаження є більшим за значення 0,70. Це означає, що утворені фактори фактично пояснюють 70% мінливості досліджуваного процесу або явища.

Визначено вагомими навантаженнями чотирьох утворених факторів:

для першого – x_1, x_7 ;

для другого – x_3, x_4 ;

для третього – x_2, x_6 .

Утворені фактори пояснюють 79,94% дисперсії всіх показників.

---

⁹ Розрахунки виконані Стукало Н.М.

Для економічної інтерпретації факторів розглянуто значення їх вагових коефіцієнтів, що подано у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Структура факторів ефективності діяльності ломбардів

Показник		Фактор		
Найменування	Позначення	F1	F2	F3
Коефіцієнт автономії	X1	0,995	-0,062	0,0396
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	X2	0,081	-0,261	-0,766
Коефіцієнт рентабельності майна	X3	-0,008	0,849	-0,072
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	X4	-0,0973	0,773	0,089
Коефіцієнт загальної ліквідності	X6	0,1614	-0,239	0,774
Коефіцієнт фінансової залежності	X7	- 0,995	0,064	-0,0397

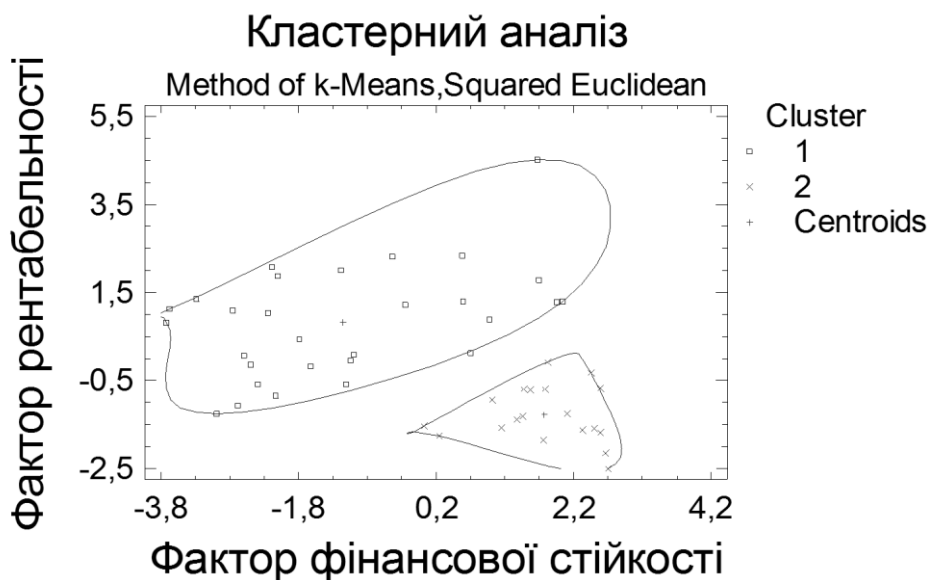
Як видно з табл. 3.7, до першого фактору з відповідними навантаженнями 0,995 та -0,995 увійшли показники, що характеризують фінансову стійкість ломбардів. Додатне значення факторного навантаження коефіцієнта автономії свідчить про те, що кількісне зростання цього показника має стимулюючий вплив на динаміку досліджуваного явища, а від'ємне факторне навантаження коефіцієнта фінансової залежності, навпаки, підтверджує негативний вплив на загальну ефективність. Отже, перший фактор інтерпретується як фактор фінансової стійкості діяльності ломбарду.

Другий фактор увібрав показники рентабельності власного капіталу з вагомим навантаженням 0,7729 і рентабельності майна, з навантаженням 0,8485. Однакова спрямованість вагових коефіцієнтів свідчить про те, що високе значення цих коефіцієнтів є критерієм ефективного використання ресурсів ломбарду.

До третього фактору увійшли показники маневреності власного капіталу та показник загальної ліквідності, що характеризує ступінь достатності у ломбарду власних ресурсів для погашення поточних зобов'язань у короткостроковій перспективі, тож цей фактор має назву фактор ліквідності.

Найбільший вплив на рівень ефективності діяльності ломбардів має перший фактор з дисперсією 35,74 %. Загальна дисперсія другого і третього фактора становить відповідно 22,79% та 19,39%.

Для класифікації ломбардів за значеннями перших двох факторів, що мають найбільший вплив на варіацію показників, застосовано метод кластерного аналізу (див. п.2.3) (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Формування кластерів ломбардів за складовими ефективності діяльності

Як видно з рис. 3.3, у результаті проведеного кластерного аналізу ломбарди за своїм розташуванням у системі координат перших двох найбільш значущих факторів розподілилися на два кластери.

До першого кластера увійшли 11 ломбардів, які характеризуються вищими значеннями показників рентабельності порівняно з ломбардами, що увійшли до другого кластера, але при цьому спостерігається великий розкид за значенням фактору фінансової стійкості. Ломбарди, що мають від'ємне значення фактору фінансової стійкості мають низькі значення рентабельності.

До другого кластера належать 5 ломбардів. Для вище перелічених ломбардів характерним є високі значення фактору фінансової стійкості при середньому рівні фактору рентабельності.

Доцільним є визначення ломбарду, що характеризується найкращими показниками господарської діяльності протягом 2009-2011 року, для чого розраховано інтегральний показник рівня ефективності діяльності ломбардів.

Для розрахунку інтегрального показника використано значення всіх показників, крім x_5 , що не увійшов до жодного з утворених факторів.

Розрахунок інтегрального показника ефективності діяльності ломбарду відбувався так. Визначено вагу j -го показника як питому вагу найбільшого навантаження фактора на нього в сумі значень найбільших навантажень факторів на показники. Надалі є розрахунок нормованих величин по-

казників, що визначаються як співвідношення значень самих показників до еталонного значення серед усіх ломбардів.

За проведеними розрахунками найбільшу питому вагу в сумі значень найбільших навантажень факторів на показники мають коефіцієнти рентабельності майна та рентабельності власного капіталу.

У подальшому є визначення інтегрального показника рівня ефективності діяльності ломбардів, що розраховується як сума множень нормованих значень j -го показника для i -го ломбарду на вагу j -го показника.

При визначенні еталонних значень враховано, що показники x_1 - x_4 та x_6 виступають стимуляторами. Їх збільшення є позитивним для ломбардів. Показник x_7 – коефіцієнт фінансової залежності є дестимулятором, за еталонне значення обрано найменше серед усіх значень. Розраховано значення нормованих величин та інтегральних показників ефективності господарської діяльності 16-ти обраних ломбардів за три останні роки.

За результатами оцінки ефективності фінансово-економічної діяльності ломбардів протягом 2009-2011 рр. складено їх рейтинг за три роки, який подано у табл. 3.8.

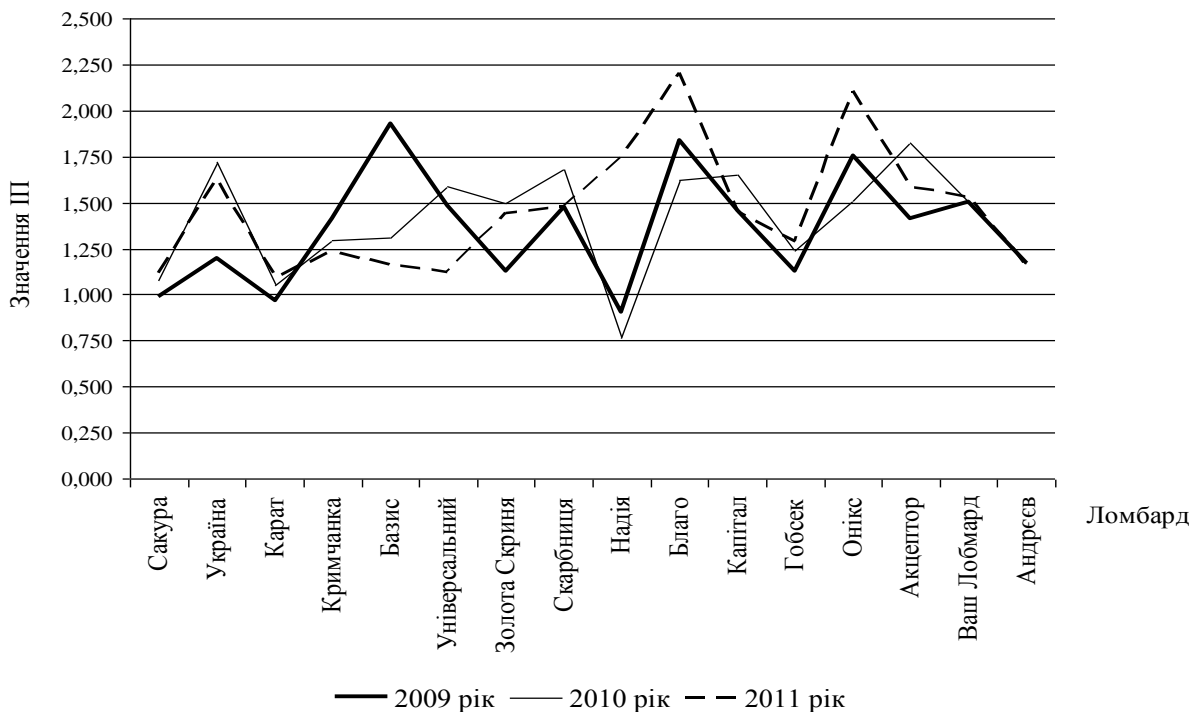
Таблиця 3.8

Рейтинг ефективності діяльності ломбардів за значенням інтегрального показника

Ломбард (скорочена назва)	Значення інтегрального показника			Середнє значення інтегрального показника	Рей- тинг
	2009	2010	2011		
Сакура	0,992	1,076	1,115	1,061	15
Україна	1,197	1,719	1,629	1,515	6
Карат	0,969	1,049	1,091	1,036	16
Кримчанка	1,413	1,294	1,230	1,312	11
Базис	1,926	1,312	1,164	1,467	8
Універсальний	1,483	1,590	1,123	1,399	9
Золота Скриня	1,130	1,496	1,441	1,356	10
Скарбниця	1,474	1,676	1,476	1,542	4
Надія	0,904	0,767	1,742	1,138	14
Благо	1,835	1,623	2,202	1,887	1
Капітал	1,457	1,653	1,447	1,519	5
Гобсек	1,130	1,238	1,286	1,218	12
Онікс	1,757	1,510	2,104	1,790	2
Акцептор	1,414	1,822	1,588	1,608	3
Ваш ломбард	1,505	1,504	1,535	1,514	7
Андрєєв	1,171	1,166	1,155	1,164	13

Найбільш ефективною визнано фінансово-господарську діяльність ломбарду «Благо».

На рис. 3.4. наведена динаміка інтегральних показників ефективності діяльності ломбардів [128] протягом 2009-2011 років.

Рис. 3.4. Динаміка інтегрального показника ефективності діяльності ломбардів

Як видно з рис. 3.4, спостерігається позитивна динаміка зростання значення інтегрального показника для більшості ломбардів, що свідчить про позитивний загальний рівень ефективності фінансово-господарської діяльності проаналізованих ломбардів. Отже, застосовані економіко-статистичні методи надали можливість об'єктивно (транспарентно) оцінити на основі фінансової звітності рейтингові позиції ломбардів на ринку.

3.4. Основні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю ломбардів

На ринку фінансових послуг поширюється тенденція до зростання попиту на послуги ломбардів, що задовольняють першочергові потреби фізичних осіб у грошових коштах шляхом видачі невеликих і короткострокових кредитів під заставу майна.

Внаслідок фінансово-економічної кризи відбулось позиціонування

ломбардів як особливих фінансово-економічних стабілізаторів в умовах економічних змін (див. п.2.1).

Ефективність реалізації фінансової політики ломбарду залежить від багатьох чинників, серед яких суттєву роль відіграє фінансовий контроль. Саме він забезпечує для власників ломбарду зворотній зв'язок між плановими і досягнутими результатами.

Фінансовий контроль забезпечує необхідний постійний моніторинг, який дає змогу відстежувати успішність реалізації фінансової політики та відповідність впливу на досягнення запланованих результатів фінансових інструментів [62].

Фінансовий контроль за діяльністю суб'єктів фінансових відносин передбачає різноманітні його види, форми і методи.

Види контролю визначають співвідношення контролюючого і підконтрольного суб'єктів. Форми фінансового контролю відображають стадію його здійснення відносно руху грошових потоків. Методи контролю – це сукупність прийомів і способів його здійснення [84].

Залежно від взаємозв'язку об'єкта контролю – фінансової діяльності, і суб'єкта – органу контролю, фінансовий контроль поділяється на два основні види: внутрішній і зовнішній.

Внутрішній контроль – незалежна діяльність (найчастіше внутрішнього аудитора) з оцінки фінансової діяльності всередині організації для перевірки господарських операцій в інтересах управління, це вид контролю, який встановлюється керівництвом.

Ефективність діяльності внутрішнього аудитора забезпечується лише при його незалежності від керівників підрозділів, роботу яких він перевіряє. Внутрішній аудитор підпорядковується лише топ-менеджменту.

Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ» [71], затверджених Нацкомфінпослуг, внутрішній аудит фінансової установи проводиться з метою забезпечення контролю за управлінням економічними ризиками, що виникають у процесі здійснення основної та іншої діяльності, та здійсненням моніторингу діяльності з їх мінімізації і дотриманням встановлених Нацкомфінпослуг країни обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.

Метою внутрішнього аудиту є перевірка доцільності та обґрунтованості окремих фінансових операцій, їх відповідності фінансовій стратегії і тактиці даного суб'єкта.

Зовнішній контроль полягає в перевірці фінансової діяльності того чи іншого суб'єкта відповідними уповноваженими органами контролю. Метою цього контролю є перевірка відповідності фінансової діяльності чинному фінансовому законодавству.

Цей контроль за ознакою суб'єктів його здійснення поділяється на державний, відомчий, внутрішньо корпоративний, суспільний і незалежний [84].

Ринкові відносини в Україні повинні розвиватися цивілізованим шляхом, а довіра між діловими партнерами ґрунтуватися на надійній і прозорій інформації про фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів. Вирішення проблеми неможливе без системи незалежного фінансового контролю – аудиту.

Закон України «Про аудиторську діяльність» [106] визначає аудит як перевірку публічної бухгалтерської і фінансової звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їхньої звітності, обліку, його повноти й відповідності чинному законодавству й установленим нормативам.

Аудит охоплює такі основні питання: перевірка комерційної та фінансово-господарської діяльності фінансових установ, фінансової звітності з погляду правильності складання і оголошення оподаткованого прибутку, а також дотримання ними чинного законодавства [69].

Зовнішній аудит в Україні відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та регулювання ринку фінансових послуг» [119] є обов'язковим для фінансових установ.

Аудит є незалежною експертизою фінансової звітності фінансових установ уповноваженими на те особами (аудиторами) з метою підтвердження її достовірності для державних податкових органів, власників чи клієнтів [14].

Аудиторська перевірка діяльності ломбарду проводиться зовнішнім аудитором, який має право на провадження аудиторської діяльності на території України згідно із законодавством та внесений до реєстру аудиторів, що можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ [69].

У ході аудита ломбарду перевіряються як загальні питання, притаманні діяльності юридичних осіб багатьох галузей господарства, так і особливі операції, характерні тільки для ломбардів.

З огляду на особливі вимоги до ломбардів, передусім потрібно пере-

віряти ті умови, яким повинен відповідати ломбард для надання фінансових послуг [100]:

1) діяльність ломбарду повинна відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги;

2) ломбард повинен бути внесений до Державного реєстру фінансових установ;

3) ломбард повинен мати ліцензію на надання певних видів послуг;

4) ломбарду необхідно мати внутрішні правила або положення, що регламентують надання ломбардом фінансових та супутніх послуг, затверджених у встановленому порядку;

5) установчі документи ломбарду повинні відповідати вимогам законодавства та містити вичерпний перелік видів фінансових послуг і супутніх послуг, які надає ломбард;

6) у повному найменуванні ломбарду повинно міститися слово «ломбард»;

7) ломбард не повинен здійснювати будь-якої іншої підприємницької діяльності, крім підприємницької діяльності, передбаченої законодавством для ломбардів;

8) ломбард повинен мати власну облікову та реєструючу систему, що відповідає встановленим вимогам;

9) ломбард у своїй діяльності повинен дотримуватися вимог чинного законодавства, зокрема про захист прав споживачів.

Залежно від стадії здійснення контролю за формами він поділяється на попередній, поточний і наступний [84].

Попередній контроль здійснюється до початку руху грошових потоків. Його мета – перевірити доцільність і надійність фінансової операції, виявити рівень ризику, що пов'язаний з нею, та передбачити конкретні способи його зниження, з'ясувати відповідність даної операції чинному фінансовому законодавству, інтересам фінансової установи чи фізичної особи (клієнта).

Поточний контроль здійснюється у процесі руху грошових потоків. Його мета – забезпечити реальність проходження грошових потоків, реалізацію їх адресності й цільового призначення та дотримання встановлених термінів проведення фінансових операцій.

Наступний контроль проводиться після здійснення фінансових операцій та за підсумками фінансової діяльності за певний період. Його мета – перевірка реалізації стратегії і тактики фінансової діяльності фінансової

установи, а в масштабах суспільства – процесу реалізації її фінансової політики. Наступний контроль дає повну і вичерпну інформацію про фінансову діяльність як кожного суб'єкта, так і суспільства в цілому [84].

Методи фінансового контролю розрізняються за характером його здійснення, за комплексністю і технологією контролю, його спрямованістю, оформленням результатів. Виділяються такі основні методи контролю: ревізії, тематичні перевірки, обстеження.

Ревізія є методом комплексного контролю усієї фінансової і господарської діяльності підприємств та організацій стосовно її відповідності чинному законодавству. Тематичні перевірки полягають у контролі за окремими сторонами фінансової діяльності. Зокрема, це камеральні (у податковій адміністрації) і документальні (у платника) перевірки податкових декларацій і звітів.

Обстеження є ознайомленням з окремими напрямками фінансової діяльності з метою виявлення проблем і шляхів їх удосконалення. За результатами ревізій і перевірок складаються акти, за результатами обстеження – довідки [84].

Органами, які здійснюють державне регулювання і контроль за діяльністю ломбардів, є:

Міністерство фінансів України, яке як орган ліцензування здійснює контроль за дотриманням ломбардами ліцензійних умов провадження господарської діяльності з торгівлі виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

Державна пробірна служба Міністерства фінансів України, основними завданнями якої є участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері здійснення державного пробірного контролю за якістю дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, виробів з них та матеріалів, що містять дорогоцінні метали, і за здійсненням операцій із зазначеними цінностями; виконує контрольні-наглядові функції у сфері державного пробірного контролю, а також регулятивні й дозвільно-реєстраційні функції щодо ломбардів;

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, основним завданнями якої є здійснення державного регулювання і нагляду за наданням ломбардами фінансових послуг і дотриманням законодавства в цій сфері, а також законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Ломбард, з одного боку, є фінансовою установою, а з іншого – учасником ринку дорогоцінних металів і каменів.

Усі фінансові установи, що надають фінансові послуги, у тому числі й ломбарди, є суб'єктами первинного фінансового моніторингу [109], а отже, повинні здійснювати діяльність з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів згідно з чинним законодавством.

Російська Федерація 28 червня 2013 року внесла корективи відповідно до федерального законодавства № 134-ФЗ у здійснення внутрішнього контролю в ломбардах щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язаних із новими вимогами ФАТФ¹⁰.

Ринки золота, діамантів та інших благородних металів і коштовних каменів є потенційними сферами, через які можуть бути спрямовані певні потоки грошових коштів.

Висока вартість коштовностей, їх здатність зберігати свою вартість, незважаючи на форму, легкість конвертації, а також компактність і відносна простота транспортування визначають їх привабливими для злочинців, що відмивають гроші.

Зокрема, золото і діаманти можуть використовуватись і як джерело незаконних доходів для відмивання (через контрабанду чи незаконну торгівлю), і як реальний інструмент відмивання (через пряму купівлю чи продаж).

Ломбарди зобов'язані здійснювати фінансовий моніторинг згідно з Порядком проведення внутрішнього фінансового моніторингу, затвердженого Постановою КМУ від 20.11.2003 р. № 1800 [102].

Відповідальним за організацію виконання вимог законодавства України з питань запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та організацію внутрішньої системи запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є керівник ломбарду, який призначає відповідального працівника за фінансовий моніторинг [6,28,32, 102,109].

Обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають розміщення дорогоцінних металів і каменів в ломбарді, якщо сума, на яку здійснюється відповідна фінансова операція, дорівнює або перевищує 150 тис. грн. [109].

---

¹⁰ <http://www.ligalomb.ru/>

Фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу, якщо вона має одну або більше ознак, визначених ст. 12 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [109].

Із метою забезпечення ефективного регулювання діяльності ломбардів Нацкомфінпослуг України [100, 103]:

1) здійснює контроль за дотриманням порядку подання і достовірності звітності та іншої інформації, що надається ломбардами, здійснює аналіз такої інформації для цілей нагляду;

2) аналізує стан дотримання ломбардами законодавства в сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансування тероризму;

3) здійснює самостійно чи разом з іншими уповноваженими органами перевірки ломбардів;

4) у разі порушення законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ломбардів, застосовує заходи впливу та штрафні санкції (штрафи), забезпечує їх впровадження;

5) розробляє та затверджує порядок та умов внесення та виключення інформації про ломбарди та їх відокремлені підрозділи з Державного реєстру фінансових установ, видачу, переоформлення та анулювання виданих свідоцтв про реєстрацію фінансової установи та довідок про внесення інформації про їх відокремлені підрозділи до Державного реєстру фінансових установ, порядку контролю за їх дотриманням;

6) розробляє та затверджує методичні рекомендації відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності ломбардами;

7) встановлює за погодженням зі спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу особливості організації проведення внутрішнього фінансового моніторингу ломбардів відповідно до законів та нормативно-правових актів Держфінпослуг.

Кабінет міністрів України прийняв рішення відкласти термін переходу кредитних спілок, ломбардів та компаній з управління активами (КУА) на міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) з 2013 на 2014 рік¹¹.

В Україні розроблені Методичні рекомендації щодо формату ауди-

---

¹¹ <http://www.bnwes.info/buhgalteriya/novosti-sayta-2013/perehid-kreditnih-spilok-ta-lombardiv-na-msfz-vidklali-4568.html>

торського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності ломбарду та річної звітності фінансової компанії, в яких надано рекомендації щодо змісту аудиторського висновку та порядку його оформлення [69] .

Метою аудиторської перевірки є висловлення незалежної думки щодо підтвердження достовірності річної фінансової звітності ломбарду, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим вимогам до них.

Об'єктом аудиту як фінансової компанії є річна фінансова звітність ломбарду, що подаються до Нацкомфінпослуг.

Згідно з п. 2.1. Порядку складання і подачі звітності ломбардами в Нацкомфінпослуг України ломбарди складають і подають звітність за такими формами [113]:

- загальна інформація про ломбард (доповнення № 1 до Порядку);
- звіт про склад активів і пасивів ломбарду (доповнення № 2 до Порядку);
- звіт про діяльність ломбарду (доповнення № 3 до Порядку).

Звітним періодом є календарний рік. Проміжна звітність складається щокварталу з наростаючим підсумком з початку звітного року. Звіт складається за станом на останній день кварталу (року).

Звітність за квартал подається не пізніше 25-го числа місяця, який слідує за звітним кварталом, а річна звітність – не пізніше 20-го лютого року, наступного за звітним.

Датою подачі звіту вважається день фактичної передачі її Нацкомфінпослуг України. При відправці звітності поштою датою подачі вважається дата, вказана на штемпелі поштового відділення-відправника. Звітність подається в електронному і паперовому вигляді, які повинні відповідати один одному [113].

Інформація про діяльність та фінансово-майновий стан клієнта ломбарду, яка стала відомою ломбарду і розголошення якої може завдати матеріальної та/або моральної шкоди клієнту, є конфіденційною.

Конфіденційною, зокрема, є інформація про:

- 1) операції, які були проведені на користь клієнтів ломбарду, здійснені ними правочини;
- 2) фінансово-майновий стан клієнтів ломбарду;
- 3) системи охорони ломбарду;
- 4) господарську діяльність клієнтів ломбарду;

5) звітність конкретного ломбарду, крім тієї, що підлягає опублікуванню або поширенню за рішенням ломбарду;

6) коди, що використовуються ломбардами для захисту інформації.

Інформація про ломбарди або клієнтів ломбарду, яка стає відомою під час проведення Уповноваженим органом нагляду за діяльністю ломбарду, є конфіденційною, крім узагальненої інформації про ломбарди, яка підлягає опублікуванню.

Ломбарди та їх посадові особи зобов'язані забезпечити збереження конфіденційної інформації шляхом:

1) обмеження кола осіб, що мають доступ до конфіденційної інформації;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять конфіденційну інформацію;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) встановлення застережень щодо збереження конфіденційної інформації та відповідальності за її розголошення в договорах між ломбардом і клієнтом ломбарду.

Конфіденційна інформація про клієнтів ломбарду подається ломбардами:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

2) на письмову вимогу суду або за рішенням (ухвалою, постановою) суду;

3) органам прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України, органам державної податкової служби (тепер Міністерства доходів та зборів України) - на їх письмову вимогу в порядку та обсягах, визначених законом;

4) спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу на його запит щодо фінансових операцій, пов'язаних з фінансовими операціями, що стали об'єктом аналізу згідно із законодавством про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також учасників зазначених операцій;

5) органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу з питань виконання рішень судів стосовно стану операцій конкретної фізичної особи - клієнта ломбарду;

б) іншим державним органам у випадках, визначених законами.

Вимога відповідного державного органу щодо отримання конфіденційної інформації повинна:

1) викладатися на бланку державного органу;

2) видаватися за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою;

3) містити посилання на норми закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації, та мету її отримання.

Ломбард має право подавати конфіденційну інформацію іншим ломбардам в обсягах, необхідних для надання фінансових кредитів.

Уповноважений орган за письмовим запитом, підписаним посадовою особою уповноваженого органу, якій надано відповідні повноваження, має право отримувати від ломбарду будь-яку інформацію для цілей нагляду, визначених законодавством про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг.

Ці вимоги не поширюються на випадки надання ломбардами відповідно до законодавства [109] інформації про операції, що мають сумнівний характер, та на інші передбачені законом випадки інформування про операції спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

3.5 Визначення факторів впливу на величину фінансового результату ломбарду

Фінансовими результатами діяльності фінансової установи є прибуток або збиток. Аналіз фінансових результатів спрямований на забезпечення отримання прибутку та його оптимальний розподіл і використання, а за наявності збитків – на встановлення їх причин і джерел покриття.

Досягнення позитивного, збалансованого з вимогами фінансового результату забезпечується цілеспрямованим управлінням процесом формування прибутку на основі комплексного урахування всіх зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на надання послуг фінансовою установою.

Фінансові результати інтегровано відображають кількісні та якісні чинники діяльності фінансової установи. Управління формуванням і розподілом прибутку ґрунтується на оцінці впливу на нього факторів, що визначають фінансові результати. Оскільки прибуток (чи збиток) є інтегрованим показником, то на нього впливають усі фактори діяльності фінансової установи.

Метою подальшого дослідження визначення ступеню впливу обраних факторів на формування фінансового результату діяльності ломбарду.

Методом вирішення завдання є використання регресійного аналізу.

Загальне призначення множинної регресії (цей термін був вперше використаний в роботі Пірсона-Pearson, 1908) полягає у встановленні та аналізі зв'язку між кількома незалежними змінними, а також ступеня впливу цих незалежних змінних на залежну.

Вихідними даними для реалізації зазначеного методу обрано випадкові шістнадцять ломбардів з різних регіонів України.

Показниками, на основі яких виконано аналіз, є: фінансовий результат, власний капітал, дебіторська заборгованість, кількість відділень, середній строк кредитування, середня сума одного кредиту.

Для того, щоб отримати цільову функцію формування фінансового результату ломбарду та виокремити фактори і чинники, які впливають на фінансовий результат, використано пакет програмного забезпечення (далі – ППЗ) STATISTICA 6, отримання рівняння регресії за яким передбачає виконання таких дій:

1. Обрати залежні та незалежні змінні;
2. Обрати описові статистики;
3. Отримати результати множинної регресії;
4. Інтерпретувати отримані результати та скласти рівняння множинної регресії.

У загальному вигляді рівняння множинної лінійної регресії має вигляд:

$$Y = a + B_1 X_1 + B_2 X_2 + \dots + B_k X_k, \quad (3.1)$$

де Y – залежна змінна (функція);

$X_1, X_2, \dots, X_k$ – незалежні змінні (фактори);

$B_1, B_2, \dots, B_k$ – відповідні коефіцієнти регресії.

Регресійні коефіцієнти (або B -коефіцієнти) представляють незалежні внески кожної незалежної змінної в розрахунок залежної.

Знак при B відображає напрямок зв'язку:

- Якщо $B > 0$, то зв'язок прямий;
- Якщо $B < 0$, то зв'язок зворотній;
- Якщо $B = 0$, економічного зв'язку немає.

Виходячи з розрахунків, складено рівняння регресії:

$$Y = -235,925 - 0,081 BK + 0,238 ДЗ - 0,207 \text{ Кільк.В} + 0,481 \text{ Ср.Сум.Кр} + 0,884 \text{ Ср.Стр.Кр}, \quad (3.2)$$

де Y – фінансовий результат;
 BK – власний капітал;
 $ДЗ$ – дебіторська заборгованість;
 $Кільк.В$ – кількість відділень;
 $Ср.Сум.Кр$ – середня сума одного кредиту;
 $Ср.Стр.Кр$ – середній строк кредитування.

Отримане рівняння регресії пояснює 72% варіації залежної змінної.
Коефіцієнт кореляції R визначає тісноту зв'язку між розглянутими факторами:

1. Якщо $|R| < 0,35$, зв'язок слабкий;
2. Якщо $0,35 < |R| < 0,7$, зв'язок суттєвий;
3. Якщо $0,7 < |R| < 1$, зв'язок тісний.

Коефіцієнт детермінації R^2 характеризує частку мінливості фактора Y за рахунок фактора X (за рахунок врахованих у моделі факторів).

Модель вважається прийнятною, якщо $R^2 > 0,52$.

Значимість рівняння регресії перевіряється за критерієм Фішера (F).

Якщо величина розрахованого критерію Фішера більша за табличну його величину, то рівняння регресії статистично значуще.

Таким чином, встановлено тісноту зв'язку та ступеня впливу обраних незалежних факторів – власний капітал, $B2$ – дебіторська заборгованість, $B3$ – кількість відділень, $B4$ – середня сума одного кредиту, $B5$ – середній строк кредитування, на фактор Y – фінансовий результат.

Коефіцієнт кореляції $R=0,85$ свідчить про тісний зв'язок між залежною змінною та всіма незалежними.

Тобто, на величину фінансового результату ломбарду суттєво впливають обрані фактори.

Обрана модель є прийнятною, тому що $R^2 = 0,72 > 0,52$.

Табличне значення критерію Фішера $F_T (5; 10) = 3,33$. Розраховане значення критерію Фішера $F_p (5; 10) = 5,16$.

Таким чином, порівнявши F_T і F_p , можна зробити висновок, що отримане рівняння регресії статистично значуще.

Для виявлення ступеня впливу факторів один на одного розглянуто результати розрахунків попарної кореляції, поданих у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Попарна кореляції факторів впливу на фінансовий результат діяльності
ломбарду

Змінна	Власний капітал, тис. грн..	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	Кількість відділень, шт.	Середня сума одного кредиту, грн.	Середній строк кредиту, днів	Фінансовий результат, тис. грн..
Власний капітал, тис. грн.	1,000	0,4674	0,6791	0,2842	-0,3932	0,2878
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	0,4674	1,000	0,6508	0,1063	-0,1002	0,7822
Кількість відділень, шт..	0,6791	0,6508	1,000	0,2231	-0,1568	0,4816
Середня сума одного кредиту, грн..	0,2842	0,1063	0,2231	1,000	-0,2129	0,3631
Середній строк кредиту, дн.	-0,3932	-0,1002	-0,1568	-0,2129	1,000	-0,0498
Фінансовий результат, тис. грн.	0,2878	0,7822	0,4816	0,3631	-0,0498	1,000

У табл. 3.9 відображено ступінь впливу окремих факторів один на одного та на фінансовий результат.

Отже, можна зробити такі висновки:

– величина власного капіталу на 46,74% пов'язана з рівнем дебіторської заборгованості, на 67,91 % з кількістю відділень ломбарду, на 28,42% – з середньою сумою кредиту. Зв'язок прямий, тобто зі збільшенням величини власного капіталу буде спостерігатись збільшення перерахованих факторів. На 39,32% величина власного капіталу пов'язана з середнім строком кредитування, однак в цьому випадку зв'язок зворотній, тобто величина власного капіталу має збільшуватись одночасно зі зменшенням строку кредитування, і навпаки зменшуватись – зі збільшенням строку;

– на величину дебіторської заборгованості кількість відділень впливає на 65,08%, що є суттєвим. Середня сума кредитування та середній строк кредитування практично не впливають на рівень дебіторської заборгованості – їх ступінь впливу 10%, крім того, між дебіторською заборгованістю та середньою сумою кредиту зв'язок прямий, а з середнім строком кредитування - зворотній. Однак ступінь впливу на рівні 10% є незначним, тому не можна стверджувати про залежність між цими факторами;

– ступінь впливу середнього строку кредитування на середню суму кредитування на рівні 21,3%, і цей зв'язок є зворотнім, тобто зі збільшен-

ням строку кредитування зменшується його сума. Однак це не завжди відповідає практиці, тому можна зробити коректування на те, що зв'язок несуттєвий і не враховувати його.

Найбільш важливим відповідно до поставленого завдання для аналізу є показник «фінансового результату» та ступінь впливу на нього усіх обраних факторів.

Встановлено, що рівень фінансового результату прямим чином залежить від величини власного капіталу майже на 29%; від рівня дебіторської заборгованості – на 78,2%, що характеризує ступінь зв'язку як тісний; від кількості відділень величина фінансового результату залежить на 48,2%, зв'язок прямий, тобто зі збільшенням кількості відділень фінансовий результат має зростати, враховуючи рівень суттєвості зв'язку; середня сума одного кредиту впливає на рівень фінансового результату прямим чином на 36,3%, зв'язок суттєвий, тому можна зробити висновок, що із збільшенням суми кредиту – фінансовий результат має зростати; зв'язок між строком кредитування та фінансовим результатом практично відсутній – на рівні 4%, але важливо враховувати його напрям, отже, подовження строків кредитування негативно впливає на фінансовий результат, що необхідно враховувати менеджменту ломбардів. Розглядаючи практику деяких ломбардів (див. табл. 3.2), можна відзначити, що у всіх ломбардах жорстко контролюються строки укладання договорів, незважаючи на те, що вони можуть бути подовжені на вимогу клієнта.

Спираючись на вищевикладене, необхідно звернути увагу на те, що в тісному зв'язку перебувають лише рівень дебіторської заборгованості та величина фінансового результату. Суттєвий зв'язок спостерігається між рівнем фінансового результату та факторами – кількістю відділень і середньою сумою одного кредитування.

Тому, враховуючи вищезазначене, модифіковано рівняння регресії, яке має такий вигляд:

$$Y = -235,925 + 0,238 \text{ ДЗ} - 0,207 \text{ Кільк.В} + 0,481 \text{ Ср.Сум.Кр} . \quad (3.3)$$

Обмеженнями для даної моделі є:

– дебіторська заборгованість (ДЗ) має бути більшою за кредиторську (КЗ), це зумовлено нормативом коефіцієнту співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, який становить $KЗ/ДЗ < 1$;

– кількість відділень знаходиться в діапазоні $[1; \text{max}]$ шт.;

– середня сума кредиту для одного ломбарду знаходиться в діапазоні [1; 861,75] грн..

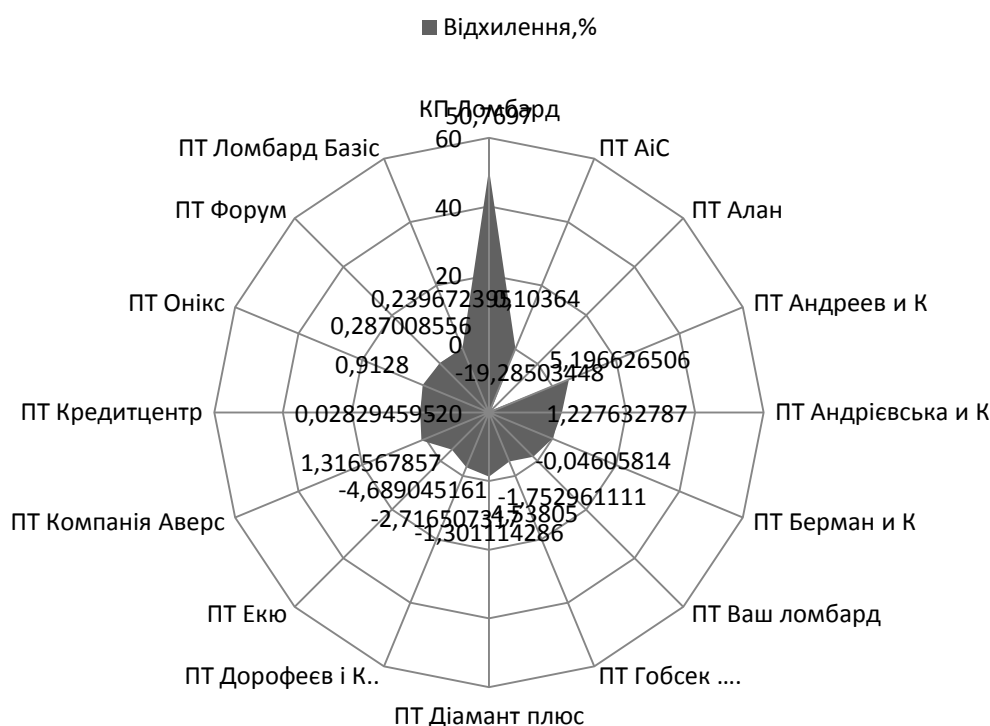
На основі одержаного рівняння розраховано очікуваний фінансовий результат для кожного ломбарду з вибірки за формулою (3.3), що дає змогу зробити такі висновки: з ростом дебіторської заборгованості фінансовий результат має тенденцію до збільшення; збільшення кількості відділень ломбарду сприяє збільшенню фінансового результату цієї фінансової установи; чим більше середня сума кредиту, тим більше вірогідність збільшення фінансового результату.

Тобто загалом спостерігається прямий зв'язок між факторами та залежною змінною.

Для того, щоб оцінити, наскільки отримана модель є адекватною, розраховано відхилення очікуваних фінансових результатів від отриманих у звітному періоді.

Встановлено, що відхилення між очікуваним фінансовим результатом (розрахованим за рівнянням регресії) та отриманими фінансовими результатами у звітному періоді незначне.

На рис.3.5 подано розподіл відхилення (%).

Рис. 3.5. Відхилення очікуваного фінансового результату від отриманого

Зображена на рис. 3.5 пелюсткова діаграма ілюструє відхилення очікуваного фінансового результату від отриманого у процентах.

Видно, що розмір відхилень у цілому за кожним ломбардом вибірки, є незначним і рівномірним.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, необхідно зазначити, що отримане рівняння регресії є значущим, а побудована модель – адекватною.

Висунута гіпотеза стосовно того, що на фінансовий результат діяльності ломбарду найбільший вплив мають величина дебіторської заборгованості, кількість відділень і середня сума кредитування знайшла своє підтвердження.

Висновки за розділом 3

Ефективність реалізації фінансової політики ломбарду залежить від багатьох чинників, серед яких суттєва роль належить фінансовому контролю. Саме він забезпечує для власників ломбарду зворотній зв'язок між плановими і досягнутими результатами.

Аудит є незалежною експертизою фінансової звітності фінансових установ уповноваженими на те особами (аудиторами) з метою підтвердження її достовірності для державних податкових органів, власників чи клієнтів.

Аудиторська перевірка діяльності ломбарду проводиться зовнішнім аудитором, який має право на провадження аудиторської діяльності на території України згідно із законодавством та внесений до реєстру аудиторів, що можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ.

Під час аудита ломбарду перевіряються як загальні питання, притаманні діяльності юридичних осіб багатьох галузей господарства, так і особливі операції, характерні тільки для ломбардів.

На фінансовий результат діяльності ломбарду впливає певний перелік факторів, серед яких рівень дебіторської заборгованості, рівень викуплених позикоодержувачами предметів закладу (застави), процентна ставка за наданими кредитами, загальна економічна ситуація на кредитному ринку та ін.

Для оптимізації системи оподаткування необхідно аналізувати склад і структуру як усіх витрат ломбарду, так і валових витрат окремо. Доцільно, щоб витрати, які здійснює ломбард у процесі функціонування, повністю або переважно належали до складу валових витрат, оскільки це зменшує об'єкт оподаткування і загальну суму зазначених податків.

На ринку ломбардних послуг спостерігається зростання загальних об-

сягів кредитування. Стосовно структури кредитування видно, що найбільша кількість позик видається під заставу виробів з дорогоцінних металів.

Також відзначається суттєва концентрація ломбардних послуг: на 100 ломбардів, перших за обсягом наданих фінансових кредитів, припадає більше 90% від загального обсягу кредитів.

Позитивним є зростання середнього розміру статутного капіталу в розрахунку на один ломбард. Спостерігається в динаміці зростання рівня ефективності фінансово-господарської діяльності проаналізованих ломбардів.

Встановлено, що рівень фінансового результату залежить від величини власного капіталу, рівня дебіторської заборгованості, кількості відділень. одночасно відзначено, що подовження строків кредитування негативно впливає на фінансовий результат, що необхідно враховувати менеджменту ломбардів. Розглядаючи практику деяких ломбардів, відзначено, що у всіх ломбардах жорстко контролюються строки укладання договорів, незважаючи на те, що вони можуть бути подовжені на вимогу клієнта.

Застосовані економіко-математичні методи для встановлення рівня впливу факторів на фінансовий результат довели, що відхилення між очікуваним фінансовим результатом (розрахованим за рівнянням регресії) та отриманими фінансовими результатами у звітному періоді незначне.

Висунута гіпотеза стосовно того, що на фінансовий результат діяльності ломбарду найбільший вплив мають величина дебіторської заборгованості, кількість відділень і середня сума кредитування знайшла своє підтвердження.

Але, незважаючи на позитивні тенденції розвитку ломбардів, відсутність необхідних законодавчих документів, на основі яких здійснюватиметься діяльність і ліцензування ломбардів, зокрема неприйняття Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність», гальмує розвиток цього ринку.

РОЗДІЛ 4

МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОМБАРДІВ

4.1. Структурно-функціональне моделювання процесу формування фінансового результату ломбарду

При організаційному моделюванні фінансової діяльності в ломбарді використано метод структурно-функціонального моделювання, який здійснюється із застосуванням CASE-засобу у програмному продукті VPwin 4.0 за стандартом IDEF0 [72,75]. Стандарт передбачає опис етапів модельованого процесу, дає змогу подати алгоритм процесу у вигляді діаграми та наочно відобразити послідовність процесів для одержання позитивного фінансового результату.

Технологія SADT була розроблена в період з 1969 по 1973 рр. Дугласом Россом і американською компанією SofTech у рамках програми ICAM (Integrated Computer Aided Manufacturing). Мета програми ICAM полягала в тому, щоб поліпшити ефективність виробництва, використовуючи комп'ютерну технологію [72].

SADT (аббревіатура вираження Structured Analysis and Design Technique – методологія структурного аналізу й проектування) – це методологія, розроблена спеціально для того, щоб полегшити опис і оцінку штучних систем, що попадають у клас середньої складності [56], [72].

З SADT технології виділилася методологія IDEF, яка сполучається з іншими структурними методами аналізу. Це досягається використанням графічних IDEF-описів як схеми, що зв'язує окремі методи, які застосовуються для опису певних частин системи з різними рівнями деталізації. Результатом застосування методології IDEF є побудована модель.

Метод структурно-функціонального моделювання ґрунтується на положенні, що будь-яка система має межу, яка відокремлює її від зовнішнього оточення (інших систем). Взаємодія системи з ним розглядається як вхід (ресурси, який переробляються системою – відображуються з лівої сторони блоку), вихід (результат діяльності системи – з правої сторони блоку), управління (стратегії і процедури, під управлінням яких проводиться робота – з верхньої сторони блоку) і механізм (кадри (персонал), необхідні для проведення роботи – з нижньої сторони блоку) [72,75].

VPwin – потужний програмний продукт, на основі якого можна проводити моделювання, аналіз, опис і подальшу оптимізацію бізнес-процесів.

BPwin дає змогу створювати графічні моделі бізнес-процесів. Графічне зображення схеми виконання робіт, організації документообігу, обміну різними видами інформації надає можливість візуалізувати сучасну модель організації бізнесу. Це сприяє використанню передових інженерних технологій для вирішення завдань управління фінансовою установою [12].

З використанням BPwin можна організувати детальне документування всіх важливих аспектів бізнес-процесів, тобто необхідних дій, способів їх здійснення і контролю за ними, сполучити це з необхідними для цього ресурсами і візуалізувати отриману інформацію. BPwin дає змогу підвищити ефективність IT-рішень у бізнесі, проектувальники та аналітики бізнес-моделей отримують можливість знайти оптимальне співвідношення між бізнес-вимогами, корпоративними ініціативами, процесами інформаційної архітектури та проектуванням додатків.

На основі BPwin [138] можна побачити повний спектр організації фінансової діяльності ломбарду: від обсягів роботи у відокремлених підрозділах до складних фінансових функцій організації фінансової установи.

Використання BPwin ефективно використовувати у проектах, у яких потрібно зробити опис наявних баз ломбарду, впровадити в його діяльність корпоративні інформаційні системи і для проведення реорганізації існуючих бізнес-процесів. BPwin дозволяє можна провести оптимізацію діяльності ломбарду і здійснити перевірку на відповідність її нормативним вимогам, а в майбутньому – стандартам ISO 9000, створити проект організаційної структури, виключити непотрібні операції, зменшити розмір витрат і збільшити ефективність фінансової діяльності.

В основу програмного продукту BPwin закладені загальноприйняті технології моделювання, такі, як IDEF0. Наприклад, моделювання за методологією IDEF0 рекомендовано до використання Держстандартом Російської Федерації і є загальноприйнятим стандартом у США. Наочність і простота моделей Process Modeler робить значно простішим взаємодію між різними учасниками бізнес-процесів. Популярність BPwin дає змогу узгоджувати функціональні моделі в електронному вигляді.

BPwin – це продукт компанії Computer Associates, який разом з ERwin Data Modeler (ERwin), Model Manager (ModelMart) і Data Model Validator (ERwin Examiner), входить у пакет програм AllFusion Modeling Suite [30].

Використання цього програмного комплексу дає змогу ефективно забезпечити всі аспекти моделювання інформаційних систем.

Метою моделювання процесів організації фінансової діяльності в лом-

барді є формування позитивного фінансового результату та організація фінансового контролю за цим процесом для його подальшого удосконалення.

Структурно-функціональний підхід спрямований на декомпозицію (її розбиття) системи на елементарні функції, тобто система розбивається на функціональні підсистеми, які у свою чергу – на підфункції, задачі та ін. Процес розбиття продовжується до конкретних процедур, які вже немає необхідності декомпонувати на операції. При цьому система зберігає цілісність, у якій всі складові компоненти взаємопов'язані.

При моделюванні процесу формування фінансового результату ломбарду поставлено такі завдання:

- визначити сутність структурно-функціонального підходу з використанням стандарту IDEF0;
- побудувати модель для опису процесу формування фінансового результату ломбарду;
- здійснити аналіз процесу формування фінансового результату ломбарду на основі створеної моделі.

Протягом 2008–2009 років спостерігається розширення ринку ломбардів (п. 2.1). Порівняно з банками ломбарди мають меншу частку на ринку кредитування, але у зв'язку з простою і доступною процедурою оформлення ломбардні кредити мають попит.

Як і для будь-якої фінансової установи, метою фінансової діяльності ломбардів є отримання позитивного фінансового результату – прибутку.

Для створення моделі формування фінансового результату ломбарду застосовано програму VPwin, використовуючи методологію IDEF0, яка сполучається з іншими структурними методами аналізу. На основі цих моделей можливо створити наочну поліпшену модель і відтворити учасників цього процесу.

IDEF, при створенні нових систем, може спочатку застосовуватися для визначення вимог і функцій, а потім – для розробки самої системи, що задовольняє цим вимогам і реалізує ці функції.

Позитивними характеристиками структурно-функціональної моделі є можливість наочно ілюструвати порядок дій при формуванні фінансового результату та оцінки якості цього процесу.

Структурно-функціональна модель процесу формування фінансового результату ломбарду передбачає використання CASE-засобу в програмному продукті VPwin за стандартом: IDEF0, який надає опис етапів модельованого процесу [53].

Особливостями стандарту IDEF0 є те, що він дає змогу розробити алгоритм удосконалення у вигляді діаграми, наочно подати послідовність дій формування основних напрямів стратегії розвитку фінансових ресурсів. Реалізація цього стандарту здійснюється так.

Треба з'ясувати мету побудови даної моделі, для того щоб обрати суттєві елементи, які будуть входами, виходами і засоби, за допомогою яких буде проводитися ця операція, та ті керуючі дані, завдяки використанню яких проводиться процес формування фінансового результату ломбарду.

Метою цієї моделі є оцінка якості процесу формування фінансового результату.

Виходячи з мети побудови цієї моделі, потрібно обрати інформацію, яка буде входами, виходами, засобами, керуючими даними, які відповідно мають такі значення, як: початкова інформація, кінцева інформація, ким виконується операція, на основі чого виконується операція.

Початковим елементом, з якого і починається процес формування фінансового результату ломбарду, виступають такі дані: 1) первинна документація: ПКО і РКО 2) інформація про предмет застави.

Наступною дією є визначення тих елементів, за допомогою яких буде перетворено отриманий запит. У цьому випадку такими особами виступають бухгалтер та оцінщик-касир. Саме завдяки дії цих фахівців буде відбуватися перетворення початкового запиту в кінцевий результат. Також належить виділити засоби управління процесом, у цьому випадку – це нормативно-правова база, побажання клієнта, інформація про клієнта та методичне забезпечення надання фінансових і супутніх послуг.

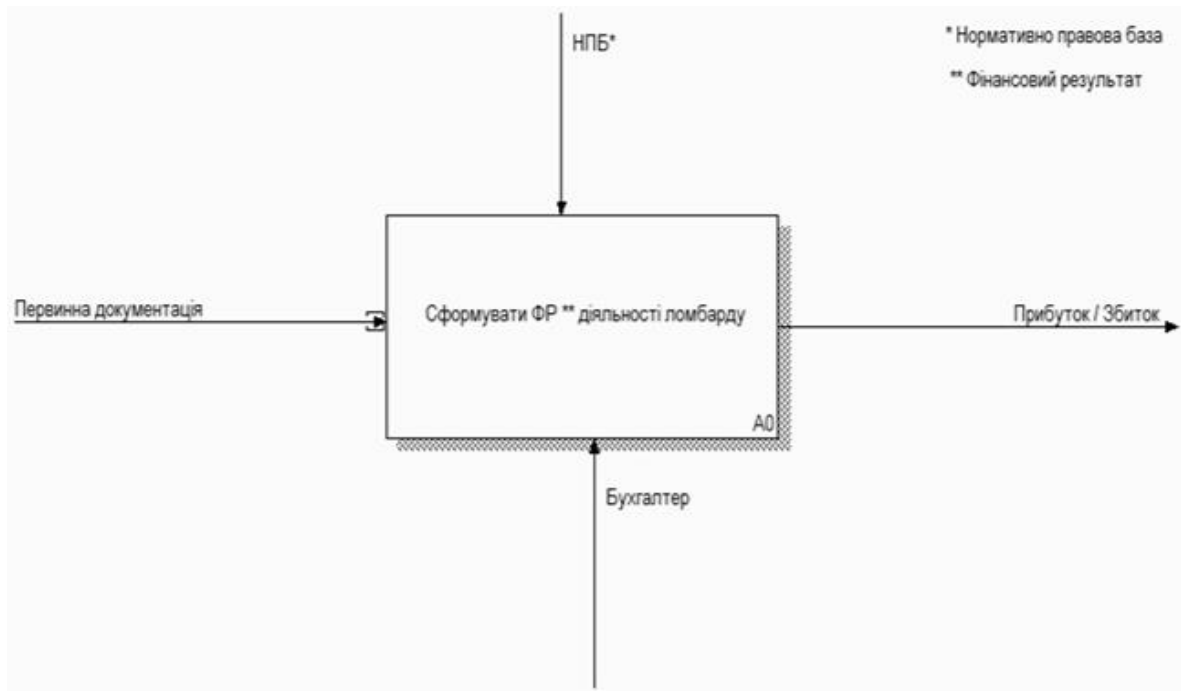
За допомогою вхідної інформації та ресурсів, дії фахівців і клієнтів, виконання нормативних вимог формується кінцевий результат, а саме прибуток або збиток від фінансової діяльності.

Отже, відповідно до застосованої інформаційної технології, побудовано¹² контекстну діаграму процесу формування фінансового результату, яка подана на рис. 4.1.

На контекстній діаграмі (рис. 4.1.) у центрі блок головного завдання, яке відображає сутність моделі, мету її побудови та передбачає сукупність запитань, на які має відповідати модель. З усіх боків до головного блоку надходять інтерфейсні дуги, які визначають:

---

¹² Технічне забезпечення здійснювала Авдєєва Ю.С.

Рис. 4.1. Контекстна діаграма процесу «Сформувати фінансовий результат діяльності ломбарду»

- вхідну інформацію, необхідну для формування фінансового результату діяльності ломбарду;
- назву модельованого процесу;
- ініціатора – особу, під управлінням якої проводиться робота з формування фінансового результату (у цьому випадку – це бухгалтер) і механізм, із застосуванням якого реалізується змодельований процес (інформаційні технології);
- вихідний документ, тобто результат, який необхідно отримати (в цьому випадку – це отриманий фінансовий результат – прибуток або збиток).

На другому етапі моделювання відбувається декомпозиція контекстної діаграми (блок А-0, рис. 4.1), результатом чого є діаграма, що відбиває структуру, тобто сукупність етапів процесу, який відображено контекстною діаграмою.

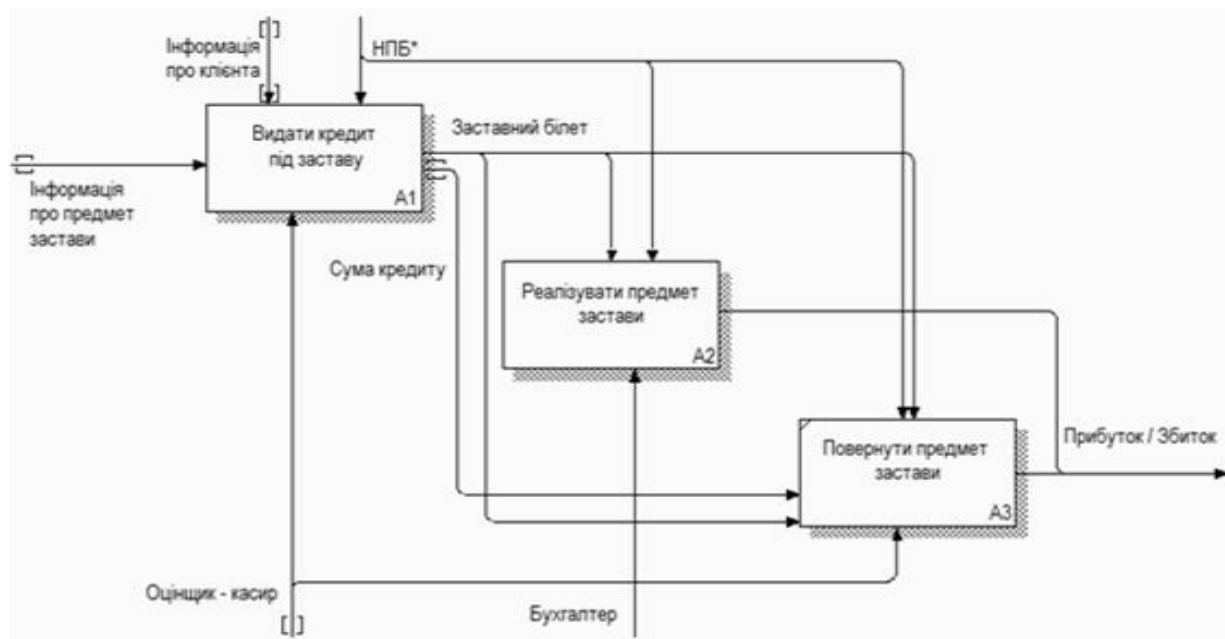
Для модельованого процесу таку діаграму подано на рис. 4.2.

Як видно з рис. 4.2, процес формування фінансового результату запропоновано декомпонувати на три послідовні процеси: видача кредиту під заставу, (блок А-1, рис. 4.2), зберігання (або реалізація) предмета застави (заклад) (блок А-2, рис. 4.2), повернення предмету застави (блок А-3, рис. 4.2).

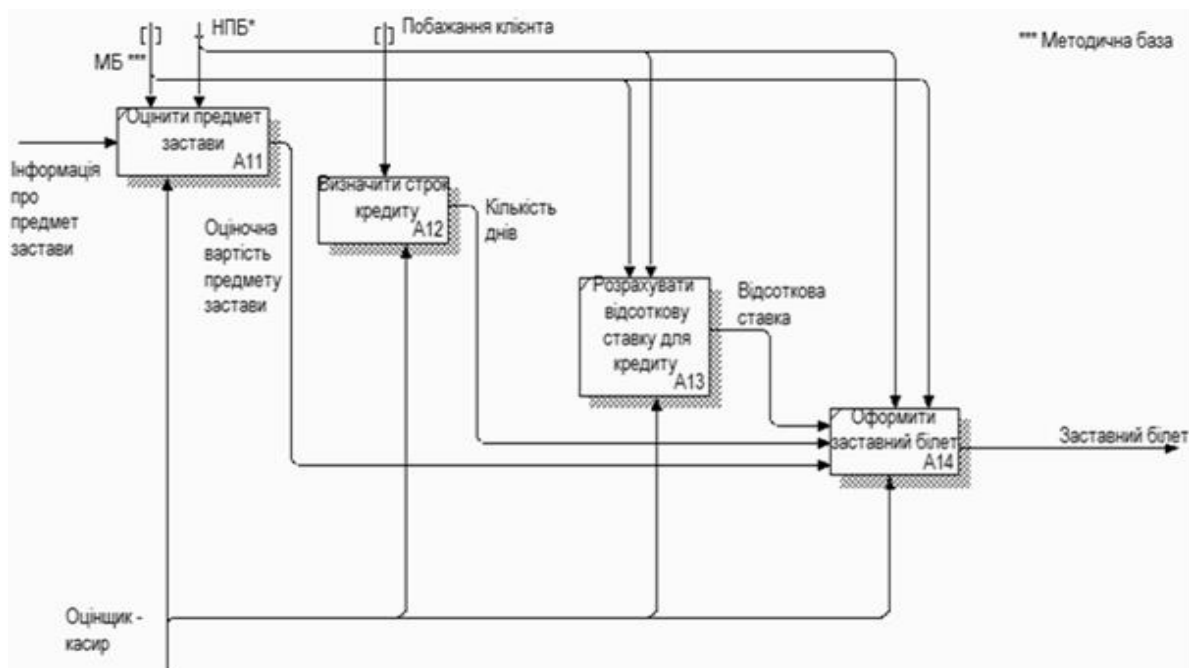
Як видно з рис. 4.2, результати функціонального блоку А-1 є одним із засобів управління блоком А-2, результати функціональних блоків А-2 та А-3 є вхідною інформацією.

Для того, щоб розглянути можливі шляхи формування фінансового результату ломбарду, потрібно розглянути декомпозицію блоків А1 і А2, блок А3 не потребує декомпозиції тому що, якщо предмет застави повертається власнику, то сума отриманих процентів, які він сплачує за користування кредитом, формують фінансовий результат ломбарду.

Декомпозиція блоку А1, яка має чотири функціональні блоки, подана на рис. 4.3.

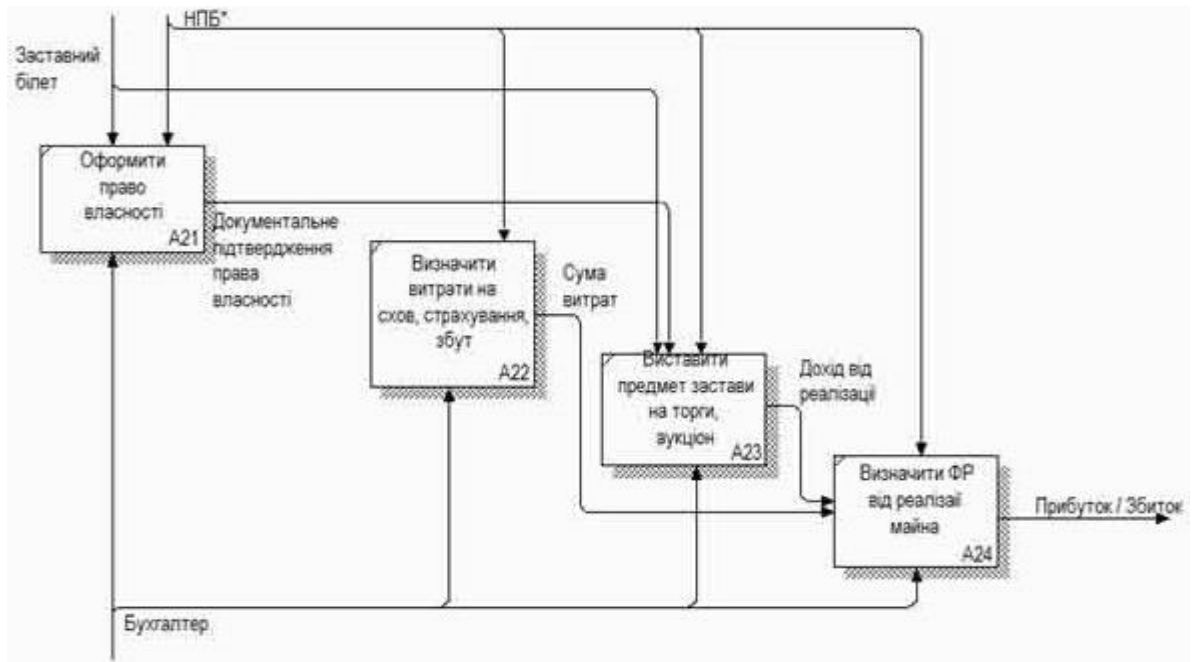

Рис. 4.2 Діаграма декомпозиції процесу «Сформуванати фінансовий результат діяльності ломбарду»

Рис 4.3. Декомпозиція блоку «Видати кредит під заставу»

Рис 4.4. Декомпозиція блоку «Реалізувати предмет застави»

Як видно з рис 4.4, блок декомпозується на чотири блоки, фінальним виходом є отриманий прибуток або збиток.

Отже, розглядаючи дану декомпозицію, необхідно зауважити, якщо предмет застави не викупається власником, то бухгалтеру ломбарду необхідно провести декілька таких дій:

1. оформити право власності на предмет застави згідно із Законом України «Про заставу»;
2. визначити витрати на схов, страхування та збут даного предмета;
3. виставити предмет на торги/аукціон;
4. маючи дані про витрати та вартість реалізації, визначити фінансовий результат – прибуток або збиток від такої реалізації.

Таким чином, процес формування фінансового результату ломбарду є досить простим і прозорим, але потребує виконання нормативних вимог Нацкомфінпослуг України та інших нормативних документів.

На іншому прикладі подано моделювання процесу вдосконалення фінансового контролю (аудиту) ломбардної діяльності.

4.2. Моделювання процесу вдосконалення фінансового контролю

На сучасному етапі розвитку ринку ломбардних послуг особливого значення набуває фінансовий контроль, що є сукупністю видів, форм і методів перевірки законності та доцільності здійснення фінансових операцій [84].

Фінансовий контроль потребує постійного удосконалення відповідно до поточних цілей керівництва ломбарду, що обумовлює актуальність моделювання такого процесу з використанням стандарту IDEF0 у BPwin¹³.

На рис. 4.5 подано контекстну діаграму моделі вдосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду.

Рис. 4.5. Контекстна діаграма моделі удосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду

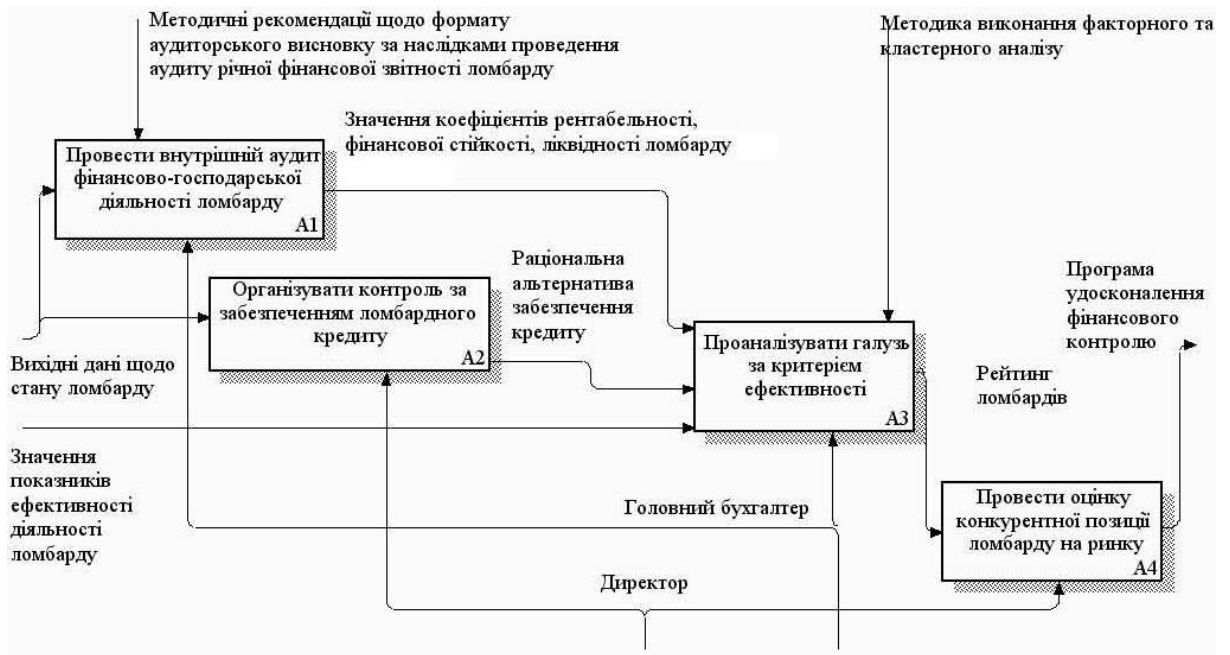
Головна функція фінансового контролю полягає в забезпеченні необхідного постійного моніторингу, який дає змогу відстежувати ефективність реалізації фінансової політики ломбарду та відповідність впливу конкретних фінансових інструментів на досягнення запланованих результатів [62].

На рис. 4.6. зображено декомпозицію контекстної діаграми моделі вдосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду.

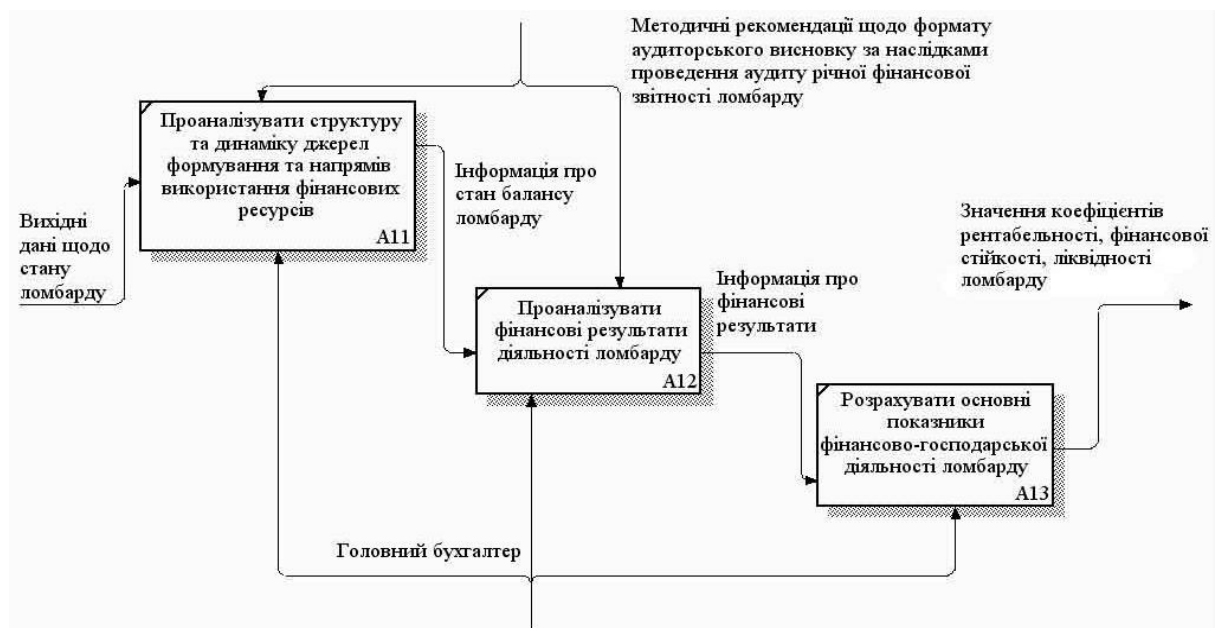
З рис. 4.6 видно, що декомпозиція контекстної діаграми містить такі взаємозалежні процеси: внутрішній аудит фінансово-господарської діяльності ломбарду; організація контролю за забезпеченням ломбардного кредиту; аналіз галузі за критерієм ефективності; проведення оцінки конкурентної позиції ломбарду на ринку.

На рис. 4.7 зображено декомпозицію процесу внутрішнього аудиту фінансово-господарської діяльності ломбарду.

¹³ Технічне забезпечення здійснювала Стукало Н.М.

Рис. 4.6. Декомпозиція моделі вдосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду

Рис. 4.7. Декомпозиція процесу внутрішнього аудиту фінансово-господарської діяльності ломбарду

З рис. 4.7 видно, що внутрішній аудит фінансово-господарської діяльності ломбарду виконується на основі вихідних даних про стан ломбарду і передбачає проведення аналізу структури й динаміки джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів, аналізу фінансових результатів діяльності ломбарду й розрахунок основних показників (ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності) фінансово-господарської діяльності ломбарду.

На рис. 4.8. зображено декомпозиція процесу організації контролю за забезпеченням ломбардного кредиту.

Рис. 4.8. Декомпозиція процесу організації контролю за забезпеченням ломбардного кредиту

З огляду на найбільш популярні види забезпечення кредиту ломбарду, як альтернативи обрано вироби з дорогоцінних металів, автомобілі, побутову техніку та нерухомість.

Найбільш раціональною для керівництва ломбарду визнається та альтернатива, для якої співвідношення загальних (за всіма факторами) вигод і витрат є максимальним.

З рис. 4.8 видно, що організація контролю за забезпеченням ломбардного кредиту передбачає визначення методом аналізу ієрархій раціональної альтернативи забезпечення ломбардної позики.

Для вибору найбільш раціональної альтернативи забезпечення кредиту ломбарду сформовано матриці попарних порівнянь, за якими розглянуто економічні, фізичні і майнові критерії, що визначають загальні вигоди та витрати від альтернатив (видів забезпечення кредитів) [105].

На рис. 4.9 зображено декомпозицію процесу аналізу ломбардної галузі за критерієм ефективності.

З рис. 4.9 видно, що аналіз ломбардної галузі передбачає проведення факторного і кластерного аналізу діяльності сукупності ломбардів, що дає змогу визначити основні фактори, що впливають на динаміку ефективності фінансово-господарської діяльності ломбардів.

Рис. 4.9. Декомпозиція процесу аналізу ломбардної галузі за критерієм ефективності

Наступною дією є визначення ломбарду, що характеризується найкращими показниками фінансово-господарської діяльності протягом аналізованого періоду, для чого на основі вихідних показників (ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності) розраховано інтегральний показник рівня ефективності господарської діяльності ломбардів.

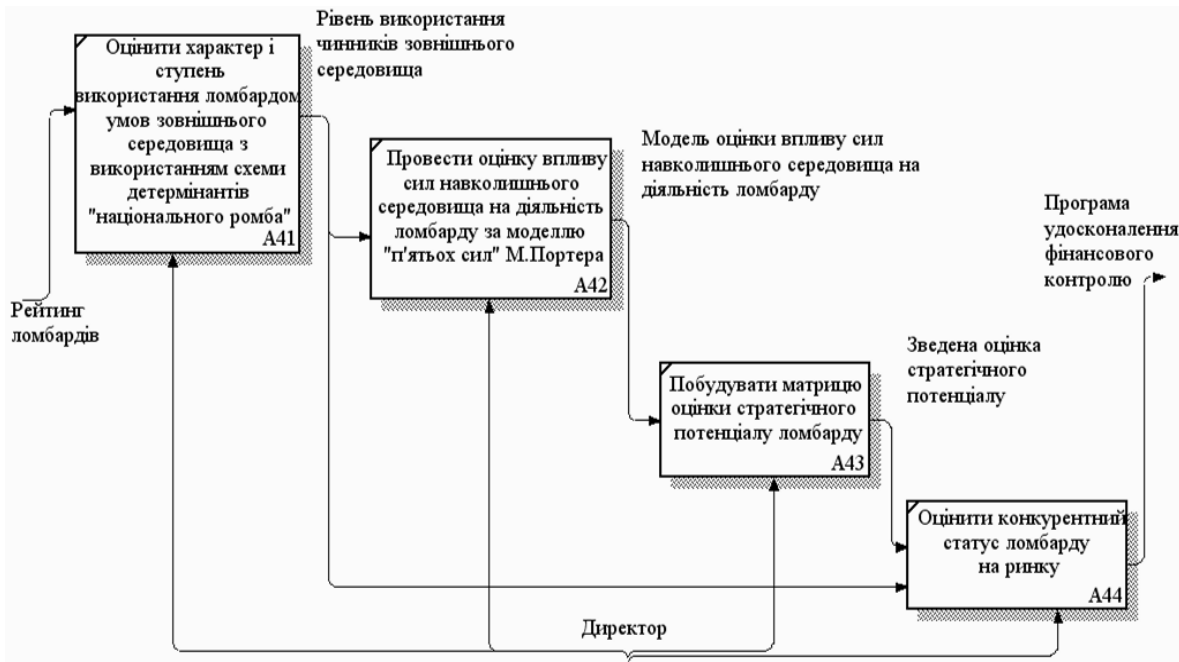
За результатами оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності, критерієм якої виступає значення інтегрального показника діяльності ломбардів був сформований їх рейтинг (п.2.3).

На рис. 4.10. зображено декомпозицію процесу оцінки конкурентного статусу ломбарду.

З рис. 4.10. видно, що проведення оцінки конкурентної позиції ломбарду виконано на основі методів стратегічного аналізу та передбачає наступні етапи:

- оцінка характеру і ступеня використання ломбардом умов зовнішнього середовища із застосуванням схеми детермінант «національного ромба», що містить наступні компоненти: стратегія організацій, їх структура, суперництво; родинні та підтримуючі галузі; параметри чинників; параметри попиту; вплив уряду на діяльність ломбардів;

- оцінка впливу сил зовнішнього середовища на діяльність ломбарду за моделлю «п'ятьох сил» М. Портера, що включає такі сили: конкурентна боротьба, загроза появи товарів-субститутів (банківський кредит), загроза

Рис. 4.10. Декомпозиція процесу оцінки конкурентної позиції ломбарду на ринку

появи нових конкурентів, здатність покупців диктувати свої умови, рівень державного впливу [68];

– побудова матриці оцінки стратегічного потенціалу ломбарду, що передбачає оцінку технічних, технологічних, просторових, кадрових, інформаційних ресурсів, організаційної структури управління та фінансових ресурсів, а також оцінку елементів стратегічного потенціалу ломбарду, до яких належать такі: питома вага споживчого сегменту, рівень ефективності менеджменту, професіоналізм оцінювачів і співробітників ломбарду, маркетингова політика, оптимізація програм надання позик;

– оцінка конкурентного статусу фінансових установ за методикою, що враховує стратегічний потенціал ломбарду та вплив чинників, сформованих детермінантами «національного ромба».

Отже, запропонована програма удосконалення фінансового контролю діяльності ломбарду дозволяє власникам проаналізувати галузь за критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності, що дає змогу позиціонувати власний ломбард серед сукупності інших; організувати контроль за забезпеченням ломбардного кредиту з використанням методу аналізу ієрархій, що дозволяє визначити раціональну альтернативу забезпечення кредиту; вчасно виявити та проаналізувати на основі використання методів стратегічного аналізу чинники зовнішнього середовища, що впливають на діяльність ломбарду, а також провести оцінку його конкурентного статусу.

Висновки за розділом 4

Використання при організаційному моделюванні фінансової діяльності в ломбарді методу структурно-функціонального моделювання, який здійснюється із застосуванням CASE-засобу, є перспективним сучасним інформаційним прийомом забезпечення і удосконалення технологічного супроводу фінансової діяльності будь-якої установи.

VRwin - потужний програмний продукт, на основі якого можна проводити моделювання, аналіз, опис і подальшу оптимізацію бізнес-процесів, зокрема, у фінансовій сфері. Він дозволяє створювати графічні моделі бізнес-процесів, які візуалізують різні моделі організації бізнесу для формування ефективних управлінських рішень.

При моделюванні процесу формування фінансового результату ломбарду поставлений широкий перелік завдань, спрямованих на поліпшення фінансової діяльності фінансової установи. Позитивними характеристиками структурно-функціональної моделі є можливість наочно ілюструвати порядок дій при формуванні фінансового результату та оцінки якості даного процесу.

За умов використання даної інформаційної технології процес формування фінансового результату ломбарду є досить простим і прозорим зі створенням можливості контролю за виконанням нормативних вимог діяльності ломбардів.

Подані дві моделі відображають різні напрями організації і удосконалення фінансової діяльності через проведення внутрішнього аудиту фінансово-господарської діяльності ломбарду; оцінки його конкурентної позиції на ринку; організації контролю за забезпеченням ломбардного кредиту; аналізу галузі за критерієм ефективності.

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОМБАРДІВ

5.1. Методичний підхід до забезпечення досягнення фінансовою установою стратегічних фінансових цілей

В умовах становлення ринкової економіки одним із актуальних питань теорії стратегічного розвитку фінансової установи, та, зокрема, його фінансових ресурсів, є наукове обґрунтування підходів до визначення рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Теорія фінансів містить значну кількість методик визначення фінансової стійкості підприємства, що базується на співвідношенні величини всіх його оборотних активів. Порівняння різних методик свідчить про протилежність отриманих результатів. У зв'язку з цим пропонується методика, яка базується на аналізі руху фінансової та матеріальної складових засобів установи у кругообігу капіталу.

Такий підхід відповідає вимогам Методичних рекомендацій щодо формату аудиторських висновків за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності ломбарду та звітності фінансової компанії за рік (зі змінами) [69] у частині Рекомендацій щодо змісту аудиторського висновку (п. 2.1.9), у якому необхідно висловлювання думки аудитора з приводу того, чи фінансові звіти та примітки до звітів розкривають інформацію та відображають (або подають достовірно, у всіх суттєвих аспектах) фінансовий стан ломбарду, а також результат діяльності, рух власного капіталу та рух грошових коштів згідно із застосовуваною концептуальною основою фінансової звітності.

З метою управління фінансовою стійкістю ломбарду проведено аналіз руху його грошових коштів, визначено основні джерела отриманих коштів і напрями їх використання.

Для аналізу використано фінансову звітність ломбарду, який розширював власну мережу, нарощував обсяги діяльності, мав позитивну динаміку руху грошових коштів.

Протягом року ломбард, маючи 25 філіалів, відкрив ще 4 філії, що зумовило приріст доходу (виручки) від реалізації продукції. Наступного року планувалося відкрити ще 5 філій у різних містах України.

Прогнозовано рух потоків грошових коштів і складено прогнозний баланс за рік і звіт про фінансові результати.

Прогнозування потоків грошових коштів здійснювалося на основі планування та прогнозування надходження та сплати грошових коштів.

Побудовано декілька балансів, які відображали притоки та відтоки грошових коштів.

У табл.5.1 представлено суми та джерела регулярних надходжень грошових коштів від основної діяльності.

Згідно зі специфікою сфери діяльності ломбарду (надання ломбардних послуг) надходження грошових коштів відрізняються від звичайного підприємства. По – перше, у кредит відвантажується 90% продукції (тобто це сума виданих позик під заставу), з них погашається тільки 70%, а 20% є непогашені позики. Заставне майно непогашених позик реалізується, і ломбард отримує додатковий прибуток. По-друге, до надходжень належать проценти за використання позики, вони становили 23% від суми відвантаженої продукції. По-третє, 10% – це миттєві кредити, коли заставне майно викуповуватися не планується. Отже, до джерел надходження грошових коштів ломбарду належать 70% погашених позик, 23% – проценти за користування цими позиками та 22% – дохід, отриманий від реалізації невикуплених виробів, 10% від усієї продукції (миттєві кредити).

У табл. 5.2 представлено суми та джерела виплат грошових коштів від основної діяльності.

До регулярних відтоків грошових коштів належить вартість придбаних товароматеріальних цінностей, оплата за якими здійснюється в наступному місяці. У цьому графіку також відображено виплати податків, заробітної плати, послуги сторонніх організації (послуги експерта), орендна плата.

У табл. 5.3 подано суми та джерела нерегулярних виплат грошових коштів. До них належать витрати, пов'язані з відкриттям нових філій.

Маючи прогнозні притоки та прогнозні відтоки, внаслідок яких буде мати місце надходження та виплата грошових коштів, з'єднано потоки грошових коштів у результативний графік чистих потоків грошових коштів та їх залишків (табл. 5.4).

З табл.5.4 видно, що протягом року ломбард не буде потребувати додаткових грошових коштів, а навпаки у ломбарду буде спостерігатися надлишок грошових коштів.

Таким чином, аналізуючи бюджет ломбарду, представлений у вигляді графіко – табличної форми, можна визначити проблеми, пов'язані з потоками грошових коштів і завчасно розробити заходи, попереджуючи можливу фінансову нестійкість ломбарду.

Таблиця 5.1

Графік регулярних надходжень грошових коштів від основної діяльності

Показник	Місяці													
	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Вартість відвантаженої продукції	3198	3648	3840	3979	4250	4510	4980	5200	5480	5850	6000	6356	6678	6984
Відвантаження продукції в кредит	2878,2	3283,2	3456	3581,1	3825	4059	4482	4680	4932	5262	5400	5720,4	6010,2	6285,6
Інкасація грошових коштів														
У наступний місяць		2014,7	2298,2	2419,2	2506,8	2677,5	2841,3	3137,4	3276	3452,4	3683,4	3780	4004,3	4207,1
Процентний дохід за використання позики		662	755,1	749,9	823,7	879,8	933,6	1030,9	1076,4	1134,4	1210,3	1242	1315,7	1382,3
Дохід від реалізації не викуплених виробів		633,2	722,3	760,3	787,8	841,5	892,9	986	1029,6	1085	1157,6	1188	1258,5	1322,2
Загальна сума інкасації грошових коштів		3309,9	3775,6	3974,4	4118,3	4398,8	4667,8	5154,3	5382	5671,8	6051,3	6210	6578,5	6911,6
Сума оплаченої продукції у поточному місяці	319,8	364,8	384	397,8	425	451	498	520	548	585	600	635,6	667,8	698,4
Очікувані надходження грошових коштів		3674,7	4159,6	4372,3	4543,3	4849,8	5165,8	5674,3	5930	6256,8	6651,3	6845,6	7246,3	7610

Таблиця 5.2

Графік регулярних відтоків грошових коштів від основної діяльності

Показник	Місяці											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Вартість придбаних ТМЦ	691,2	716,2	765	811,8	896,4	936	986,4	1052,4	1080	1144,1	1202	1257,1
Оплата ТМЦ	656,6	691,2	716,2	765	811,8	896,4	936	986,4	1052,4	1080	1144,1	1202
Виплата зарплати	451,8	453	453	454,2	454,2	454,2	456,6	456,6	456,6	457,8	457,8	457,8
Послуги сторонніх організацій	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300
Орендна плата	18,5	19,7	19,7	20,5	20,5	20,5	23	23	23	23,5	23,5	23,5
Податки	422,4	437,7	467,5	496,1	547,8	572	602,8	643,5	660	699,2	734,6	768,2
Усього виплат	1849,3	1901,6	1956,4	2035,8	2134,3	2243,1	2318,4	2409,5	2492	2560,5	2660	2751,5

Таблиця 5.3

Графік нерегулярних відтоків грошових коштів

Показник	Місяці											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Капітальні витрати (МАС)	-	10	-	10	-	-	20	-	-	10	-	-

Попередні розрахунки, представлені в табл.5.5, дозволяють визначити, яка ситуація буде у ломбарді з грошовими коштами. Використовуючи дані табл. 5.1-5.4, складено прогнозний Звіт про фінансові результати за рік (табл.5.5). Звіт про рух грошових коштів за рік (табл.5.6).

Таблиця 5.4

Графік чистих потоків та залишків грошових коштів

Показник	Місяці											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Загальні надходження	4159,6	4372,3	4543,3	4849,8	5165,8	5674,3	5930	6256,8	6651,3	6856,6	7246,3	7610
Відтоки грошових коштів												
Регулярні відтоки	1849,3	1901,6	1956,4	2035,8	2134,3	2243,1	2318,4	2409,5	2492	2560,5	2660	2751,5
Нерегулярні відтоки	-	10	-	10	-	-	20	-	-	10	-	-
Чисті потоки	2310,3	2460,7	2586,9	2804	3031,5	3431,2	3591,6	3847,3	4159,3	4265,1	4586,3	4858,5
Залишки грошових коштів на початок періоду	656,6	2966,9	5427,6	80145	10818,5	13850	17281,2	20872,8	24720,1	28879,4	33144,5	37730,8
Залишки грошових коштів на кінець періоду	2966,9	5427,6	80145	10818,5	13850	17281,2	20872,8	24720,1	28879,4	33144,5	37730,8	42589,3

Таблиця 5.5

Прогнозний Звіт про фінансові результати

Показник	Надходження та залишки грошових коштів	Витрати грошових коштів
Виручка від реалізації	3336	
Собівартість:		1714,9
ТМЦ		1257,1
Заробітна плата		457,8
Валова маржа	1621,1	
Амортизація		126,4
Інші витрати		565,9
Прибуток до оподаткування	928,8	
Податок на прибуток		455,82
Нерозподілений прибуток	472,98	

Таблиця 5.6

Прогнозний Звіт про рух грошових коштів

Надходження на рахунок		Перерахування з рахунку	
Виручка від реалізації	3336	Товари	1257,1
		Заробітна плата	457,8
		Податки	768,2
Усього	3336	Усього	2483,1
Чистий рух грошових коштів			852,9

Таким чином, з табл. 5.5, 5.6 видно, що якщо ломбард у поточному році буде притримуватися вибраної стратегії, то у він повинен одержати високий прибуток.

На основі табл.5.1-5.4 та прогнозних Звітів про фінансові результати та руху грошових коштів складено прогнозний баланс ломбарду на поточний рік.

У прогнозному балансі статті активу зіставляються на основі таких даних:

- 1) грошові кошти – зі Звіту про рух грошових коштів;
- 2) дебіторська заборгованість – з графіка регулярних надходжень грошових коштів;
- 3) залишкова вартість основних засобів визначається як різниця між первинною вартістю та сумою нарахованої амортизації.

Прогнозування статей пасиву здійснюється на основі таких даних:

- 1) кредиторська заборгованість постачальникам – сума відстрочки оплати за товарно-матеріальні цінності, вказується заборгованість перед бюджетом та заборгованість за заробітною платою;
- 2) власний капітал змінюється на суму нерозподіленого прибутку.

Прогнозний баланс надано у табл.5.7.

Отже, спрогнозувавши фінансову діяльність ломбарду за рік, встановлено, що валюта балансу збільшиться на 1038,08 тис. грн.

На наступному етапі проаналізовано фінансову стійкість ломбарду у поточному році, для цього розраховано три показники: коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт фінансової залежності та коефіцієнт фінансової стійкості [15] (табл.5.8) за даними прогнозного балансу (див. табл. 5.7).

Показник фінансової незалежності свідчить про те, що у прогнозному році частка власних коштів ломбарду (власного капіталу) у загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність, зменшиться до 0,24. Це значно менше нормативного значення. Таке низьке значення коефіцієнта свідчить

Таблиця 5.7

Прогнозний баланс

АКТИВ	Значення за рік
Грошові кошти	1136,9
Дебіторська заборгованість	1865,8
Основні засоби	658,4
Запаси та витрати	539,02
Разом	3122,08
ПАСИВ	
Кредиторська заборгованість постачальникам	1575,3
Кредиторська заборгованість перед бюджетом	345,8
Кредиторська заборгованість по зарплаті	457,8
Власний капітал:	742,98
Разом	3122,08

Таблиця 5.8

Основні показники фінансової стійкості

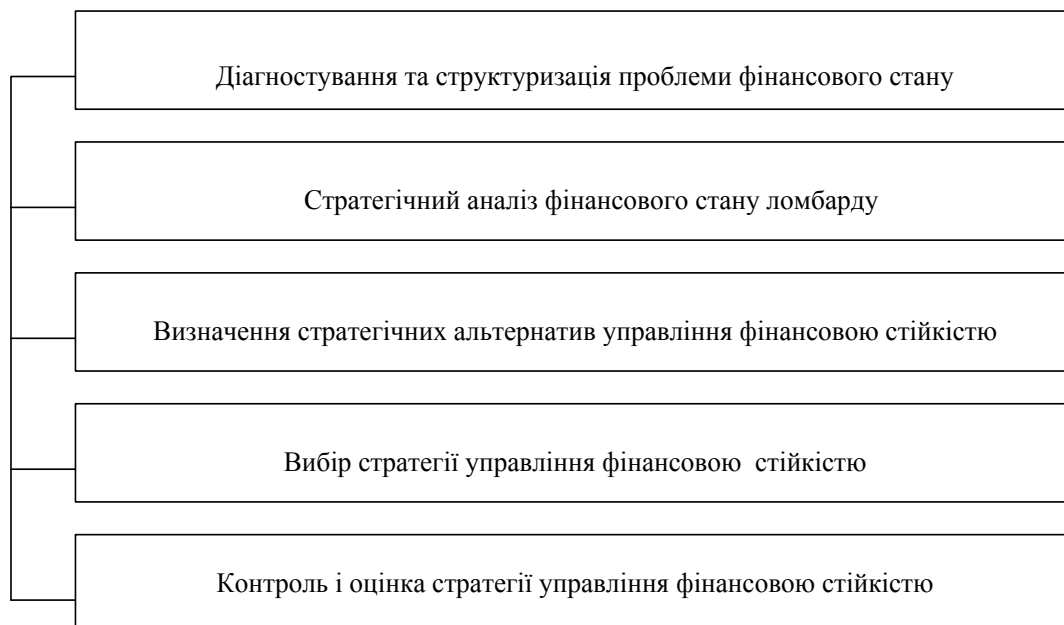
Показник	Норматив	Значення показника за попередній рік	Значення показника за поточний рік .
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,5	0,53	0,24
Коефіцієнт фінансової залежності	1	0,35	4,2
Коефіцієнт фінансової стійкості	2	1,8	1,12

про нестійкий стан ломбарду, його загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування.

Коефіцієнт фінансової стійкості має тенденцію до суттєвого збільшення, що є позитивним, таким чином ломбард намагається здійснювати вкладення за рахунок довгострокових джерел фінансування. Але фінансування необоротних активів коштами довгостроковому боргу є досить небезпечним, оскільки постійне заміщення короткострокових позик пов'язано з невизначеністю майбутнього доступу до ринку позик та їхньої майбутньої вартості.

На рис. 5.1 подано загальну схему процесу стратегічного управління фінансовою стійкістю ломбарду.

Отже, якщо ломбард послідовно реалізовуватиме власну стратегію

Рис.5.1. Процес стратегічного управління фінансовою стійкістю ломбарду

розвитку, то він має усі можливості зміцнення фінансової стійкості, особливо увагу треба приділити короткостроковим зобов'язанням, розробити додаткові заходи управління кредиторською заборгованістю.

Основною метою стратегічного управління є зміцнення фінансової стійкості ломбарду за допомогою ефективного використання потенціалу внутрішніх і зовнішніх механізмів.

Стратегія правління фінансовою стійкістю повинна відповідати вимогам антикризового управління фінансами ломбарду і передбачати раціоналізацію обороту його обігових коштів та оптимізації структури джерел їхнього фінансування; забезпечення своєчасного оновлення позаоборотних активів і високу ефективність їхнього використання; вибір і реалізацію ефективних шляхів розширення обсягів активів для забезпечення основних напрямів розвитку; забезпечення необхідного рівня самофінансування власного розвитку коштом прибутку, оптимізації податкових платежів; забезпечення ефективних умов і форм залучення позикових коштів відповідно до потреб.

Ефективність стратегічного управління фінансовою стійкістю залежить від використання захисних механізмів, серед яких можна виділити профілактичні заходи систему внутрішнього страхування.

Організація стратегічного управління фінансовою стійкістю у ломбардах дасть змогу зміцнити фінансовий стан, створити ефективне підґрунтя для системи заходів антикризової політики управління фінансами фінансових установ.

5.2. Удосконалення організації фінансового контролю діяльності ломбарду через оцінку його конкурентної позиції на ринку

Забезпечення стратегічних завдань розвитку ломбардів потребує досконалого використання методів фінансового контролю. Наступною дією його організації є оцінка конкурентної позиції ломбарду на ринку на основі методів стратегічного аналізу.

При моделюванні бізнес-процесів фінансової діяльності ломбардів (розділ 4) наведено можливості використання аналізу ломбардної галузі за критерієм ефективності та через оцінку його конкурентної позиції на ринку.

Оцінка конкурентної позиції на ринку передбачала вирішення таких завдань:

1) оцінити характер і ступень використання ломбардом умов зовнішнього середовища з використанням схеми детермінантів «національного ромба»;

2) провести оцінку впливу сил навколишнього середовища на діяльність ломбарду за моделлю «п'ятьох сил» М.Портера;

3) побудувати матрицю оцінки стратегічного потенціалу ломбарду;

4) оцінити конкурентний статус ломбарду на ринку.

Для оцінки чинників зовнішнього середовища, що впливають на рівень конкурентної переваги і на формування стратегії ломбарду, використано концепцію конкурентної переваги країни, висунутої економістом М.Портером [101]. Основою цієї концепції є ідея «національного ромба», що розкриває чотири властивості (детермінанти) країни, які формують конкурентне середовище, у якому діють організації.

У табл. 5.9 подано детермінанти «національного ромба» та чинники зовнішнього середовища для одного з ломбардів України.

Після визначення чинників «національного ромба», сформованих відповідними детермінантами, проведено оцінку ступеню їх впливу на діяльність ломбарду за такою формулою.

$$D^{HP} = \sqrt[6]{\prod_{\gamma=1}^{\gamma=6} \alpha_{\gamma} \times Q_{\gamma}} \quad (5.1)$$

де α_{γ} - коефіцієнт значущості γ -го детермінанта для ломбарду (вимірюється у частках одиниці);

Q_{γ} – коефіцієнт, що характеризує відношення числа сприятливих для ломбарду чинників до загального числа чинників.

Таблиця 5.9

Оцінка рівня впливу детермінантів «національного ромба»

Детермінант НР	Чинники, сформовані детермінантом	α_{γ}	Q_{γ}
Стратегія організацій, їх структура, конкуренція	1. Стратегія ломбарду спрямована на надання короткотермінових позик під заставу виробів з дорогоцінних металів (тобто спрямована на широкого споживача). (+)	0,15	
	2. Рівень конкуренції на ринку є великим. Існують конкуренти, які мають розгалужену мережу філій.	0,15	
	3. Ломбард має обмежену філіальну мережу.	0,1	
Разом		0,4	1/3
Суміжні та підтримуючі галузі	1. Виробництво ювелірних виробів.	0,1	
	2. Страхування предметів застави.	0,05	
	3. Надання банками позик під заставу майна.	0,08	
Разом		0,23	2/3
Параметри чинників	1. Концентрація ринку послуг ломбардів залишається дуже високою. Так, на п'ять найбільших ломбардів України станом на 01.07.2012 припадає 51,5% наданих фінансових кредитів і 44% сукупних активів.	0,1	
	2. Існує необхідність у висококваліфікованих спеціалістах, професійних оцінювачах	0,05	
	3. Існує ризик недовіри до ломбардів	0,03	
Разом		0,18	2/3
Параметри попиту	1. Збільшення попиту на послуги ломбардів.	0,03	
	2. Протягом I півріччя 2012 року продовжилась тенденція до зростання середнього розміру наданого ломбардного кредиту, який дорівнює 647,0 грн.	0,02	
	3. Процедура отримання позики в ломбарді є значно простішою, ніж у банку, тож це пришвидшує попит, особливо серед незаможного населення	0,01	
Разом		0,06	3
Уряд	1. Фінансова нестабільність банківського сектору	0,03	
	2. Спостерігається позитивна тенденція росту попиту на послуги ломбардів	0,045	
	3. НБУ регулює ломбардам рівень вартості золота 958 проби, яке приймається у заставу	0,02	
Разом		0,095	3
Ризики	1. Ускладнення процедури надання позик ломбардами.	0,01	
	2. Скорочення відсотків за ломбардною позицією	0,015	
	3. Позитивні зміни в діяльності інших фінансових установ.	0,01	
Разом		0,035	
Підсумок		1	1/3

Ступінь впливу чинників зовнішнього середовища на діяльність ломбарду розрахована так:

$$\sqrt[6]{0,4 \cdot \frac{1}{3} + 0,23 \cdot \frac{2}{3} + 0,018 \cdot \frac{2}{3} + 0,06 \cdot 3 + 0,095 \cdot 3 + 0,035 \cdot \frac{1}{3}} = 0,15$$

У результаті аналізу схеми детермінантів «національного ромба» та оцінки ступеня впливу чинників зовнішнього середовища, що формуються кожним з детермінантів, зроблено висновок, що ломбард використовує параметри зовнішнього середовища на рівні 15%, тобто рівень впливу чинників, сформованих тим чи іншим детермінантом НР, є не дуже високим, що можна розглядати як позитивний фактор для даної фінансової установи та свідчить про відносну незалежність ломбарду від впливів зовнішнього середовища.

Найбільший вплив на діяльність ломбарду мають такі негативні чинники зовнішнього середовища, як високий рівень конкуренції в галузі та широко розвинута мережа філіалів інших ломбардів міста.

Серед позитивних чинників слід виділити фактор постійного збільшення попиту на діяльність ломбардів, особливо при наданні позик під заставу виробів з дорогоцінних металів (саме такі позики – основний цільовий напрямок діяльності ломбарду).

Використовуючи модель «п'ятьох сил» М. Портера, Н.М.Стукало [129] проведено оцінку впливу сил зовнішнього середовища, для чого були використані експертні оцінки, метод експертного оцінювання, метод рангової кореляції та проведено оцінку значущості коефіцієнта конкордації відповідно до критерію Пірсона.

За застосованою моделлю прибутковість галузі визначається не зовнішнім виглядом виробленої продукції, не рівнем технології, що використовується, а структурою галузі.

До складу даної моделі включені такі сили [68]:

- 1) конкурентна боротьба;
- 2) загроза появи товарів-субститутів;
- 3) загроза появи нових конкурентів;
- 4) здатність покупців домагатися своїх умов;
- 5) здатність постачальників вимагати свої умови.

У табл. 5.10 наведені відповідні чинники зміни характеру впливу (посилення/ослаблення впливу) кожної сили навколишнього середовища на діяльність ломбарду.

Модель «п'ятьох сил» М. Портера стосовно діяльності ломбардів

Сили, які входять у модель	Чинники зміни характеру впливу кожної сили навколишнього середовища на діяльність ломбарду
1. Загроза появи товарів-субститутів (аналог – банківський кредит).	1. Встановлення більш жорстких умов надання банківського кредиту. 2. Підвищення стабільності банківського сектора. 3. Поліпшення умов ломбардного кредитування. 4. Присутність на ринку інших фінансових установ, які надають кредити; 5. Спрощення процедури надання банківських кредитів.
2. Загроза появи нових конкурентів.	6. Розширення мереж філій популярних ломбардів. 7. Втрата довіри населення до деяких ломбардів. 8. Підвищення процентних ставок за користування ломбардною позикою. 9. «Маркетинговий тиск» через ЗМІ. 10. Постійна клієнтська база.
3. Здатність покупців домагатися своїх умов.	11. Розмір процентної ставки за кредит. 12. Умови отримання предмета застави. 13. Строк кредитування. 14. Можливість пролонгації строку погашення кредиту. 15. Диференціація предмета застави.
4. Здатність постачальників вимагати свої умови (стосовно до ломбардів, розглянуто вплив держави).	16. Удосконалення законодавчої бази ломбардного кредитування. 17. Створення системи захисту прав клієнтів ломбарду. 18. Встановлення урядом цін (вартості) на дорогоцінні метали. 19. Зміни темпу інфляції. 20. Динаміка цін на ринку нерухомості.
5. Суперництво між конкурентами в галузі	21. Страхування предмета застави. 22. Уніфікація вимог до ломбардів на макрорівні. 23. Наявність системи знижок для постійних клієнтів. 24. Особливості реалізації предмета застави після закінчення строку кредитування. 25. Спосіб оплати послуг ломбарду.

Як видно з табл.5.10, після визначення 25 факторів моделі методом рангової кореляції експертами проставлено ранги від 1 до 25 (ранг 1 відповідає тому фактору, що має найбільший вплив на діяльність ломбарду) кожному з факторів, що належать до відповідної сили навколишнього середовища.

У результаті розрахунків отримано коефіцієнт конкордації, що дорів-

нює 0,9664. Для оцінки значимості коефіцієнта конкордації використано критерій χ^2 (Хі-квадрат). Перевірка значимості побудованої моделі пов'язана із перевіркою статистичної гіпотези про рівність коефіцієнта конкордації нулю [122]. Розрахунками доведено, що з імовірністю 95% можна вважати, що думки експертів є узгодженими на рівні 96,64%.

Відповідно до думки експертів, найбільший вплив на діяльність ломбарду мають чинники з найменшим значенням сумарного рангу, а саме:

1) встановлення більше жорстких умов надання банківського кредиту ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 25$); 3) поліпшення умов ломбардного кредитування ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 26$); 6) розширення мереж філій популярних ломбардів ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 27$); 12) умови втримання предмета застави ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 25$); 15) диференціація предмета застави ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 64$); 21) страхування предмета застави ($\sum_{j=1}^n X_{jn} = 58$).

Таким чином, чинники, що найбільше впливають на діяльність ломбарду належать до сил загрози появи товарів-субститутів (2 чинники) і до здатності покупців диктувати свої умови (2 чинники).

Запропонована модель дає змогу керівництву ломбарду шляхом експертного оцінювання вчасно виявити найбільш слабкі місця фінансової установи, визначити положення ломбарду на ринку та зробити висновок про вплив на його діяльність загроз появи товарів-субститутів і нових конкурентів, здатності покупців і постачальників встановлювати свої умови, а також конкуренція на ринку ломбардів.

При оцінці положення ломбарду на ринку варто враховувати не лише позицію конкурентів у галузі. Також є доцільним висвітлення конкурентних переваг ломбардів над банками як з позиції власників, так і клієнтів ломбарду.

Для клієнтів ломбарду є актуальними такі переваги ломбарду перед банками:

1) швидкість отримання позики, як правило, видача кредитів становить 15-20 хвилин (виняток – надання кредиту під заставу нерухомості), рішення приймаються спеціалістом-оцінювачем, і одразу можна отримати кошти;

2) мінімум документів для отримання кредиту: паспорт або інший документ, який посвідчує особу, картка платника податків, документ про право

власності на заставлене майно (при заставі автомобіля чи нерухомості);

3) клієнтові не потрібно підтверджувати свою платоспроможність на відміну від банківських установ і кредитних спілок, для ломбардів у разі неповернення коштів збитки можна буде компенсувати завдяки продажу заставленого майна;

4) надання процентних знижок постійним клієнтам.

Для власників ломбардів:

1) менший рівень регулювання з боку держави за діяльністю ломбардів на відміну від банківських установ та кредитних спілок;

2) значно менші вимоги на сучасному етапі щодо розміру статутного фонду ломбардів. Але у проекті Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» пропонується встановити мінімальний розмір статутного (складеного) капіталу ломбарду у сумі, еквівалентній 30000 євро [114];

3) можливість надавати супутні послуги й отримувати додатковий дохід;

4) значно менші розміри витрат на відкриття нових відділень у порівнянні з банківськими установами.

Однак поряд з перевагами діяльності ломбардів існують також і недоліки для клієнтів ломбарду:

1) порівняно з банківськими процентами кредит ломбарду є суттєво дорожчим;

2) видача ломбардами коштів здійснюється, як правило, на термін від кількох днів до кількох місяців;

3) підвищені вимоги до вартості застави, оскільки кредит може видаватися на суму, що втричі менша за ринкову вартість заставного майна.

Можна виділити такі недоліки для власників ломбардів:

1) помітна недовіра населення до діяльності ломбардів, що впливає на обсяги послуг;

2) дефіцит кваліфікованих працівників у сфері надання ломбардних послуг, оцінці заставного майна;

3) необхідність здійснення зберігання заставного майна, що супроводжується ризиками втрати або його пошкодження тощо.

Висновки за розділом 5

Аналіз руху грошових коштів ломбардів і визначення основних джерел отриманих коштів та напрями їх використання сприяє пошуку ефектив-

них напрям управління фінансовою стійкістю ломбарду.

Використання графіко – табличної форми аналізу бюджету ломбарду сприяє визначенню проблем, пов'язаних з потоками грошових коштів, і дозволяє завчасно розробляти заходи, попереджуючи можливу його фінансову нестійкість. Такий підхід дає можливість не тільки прогнозувати фінансову діяльність і розраховувати прогнозний баланс, але й ним управляти через розрахунок низки фінансових показників і попереджати кризові стани ломбарду.

Послідовна реалізація ломбардом власної стратегії розвитку дає усі можливості зміцнення його фінансової стійкості, приділяючи особливу увагу короткостроковим зобов'язанням та управлінню кредиторською заборгованістю.

Основною метою стратегічного управління є зміцнення фінансової стійкості ломбарду за рахунок ефективного використання потенціалу внутрішніх та зовнішніх механізмів.

Організація стратегічного управління фінансовою стійкістю у ломбардах дасть змогу зміцнити їх фінансовий стан, створити ефективне підґрунтя для системи заходів антикризової політики управління фінансами фінансових установ.

РОЗДІЛ 6

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОМБАРДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6.1. Організація контролю за забезпеченням ломбардного кредиту

В умовах розвитку інфляційних процесів, що призводять до знецінення застави ломбардних кредитів і порушення термінів їх повернення через погіршення фінансового стану позичальника, є доцільним удосконалення контролю за забезпеченням кредиту ломбарду для власників ломбардів.

Для виконання поставленого завдання використано метод аналізу ієрархій [105], сутність і послідовність проведення якого полягає в такому:

1) структурування аналізованої проблеми у вигляді ієрархічної структури: мета – критерії – альтернативи;

2) визначення відносної значущості елементів ієрархії вигоди: формування матриць попарних порівнянь факторів, їх критеріїв та альтернатив;

3) визначення відносної значущості елементів ієрархії витрат: формування матриць попарних порівнянь факторів, їх критеріїв та альтернатив;

4) прийняття управлінського рішення щодо найкращого забезпечення кредиту з огляду на види забезпечення кредитів (див. розділ 3, табл.3.5), –обрано такі альтернативи: A_1 – дорогоцінні вироби; A_2 – побутова техніка; A_3 – автомобілі; A_4 - нерухомість.

Для вибору найбільш раціональної альтернативи використано підхід «вигоди – витрати» [128], за яким розглянуто фактори, що визначають загальні вигоди та витрати від застосування зазначених альтернатив (видів забезпечення кредитів). Найбільш раціональною визнається та альтернатива, для якої співвідношення загальних (за всіма факторами) вигод і витрат є максимальним.

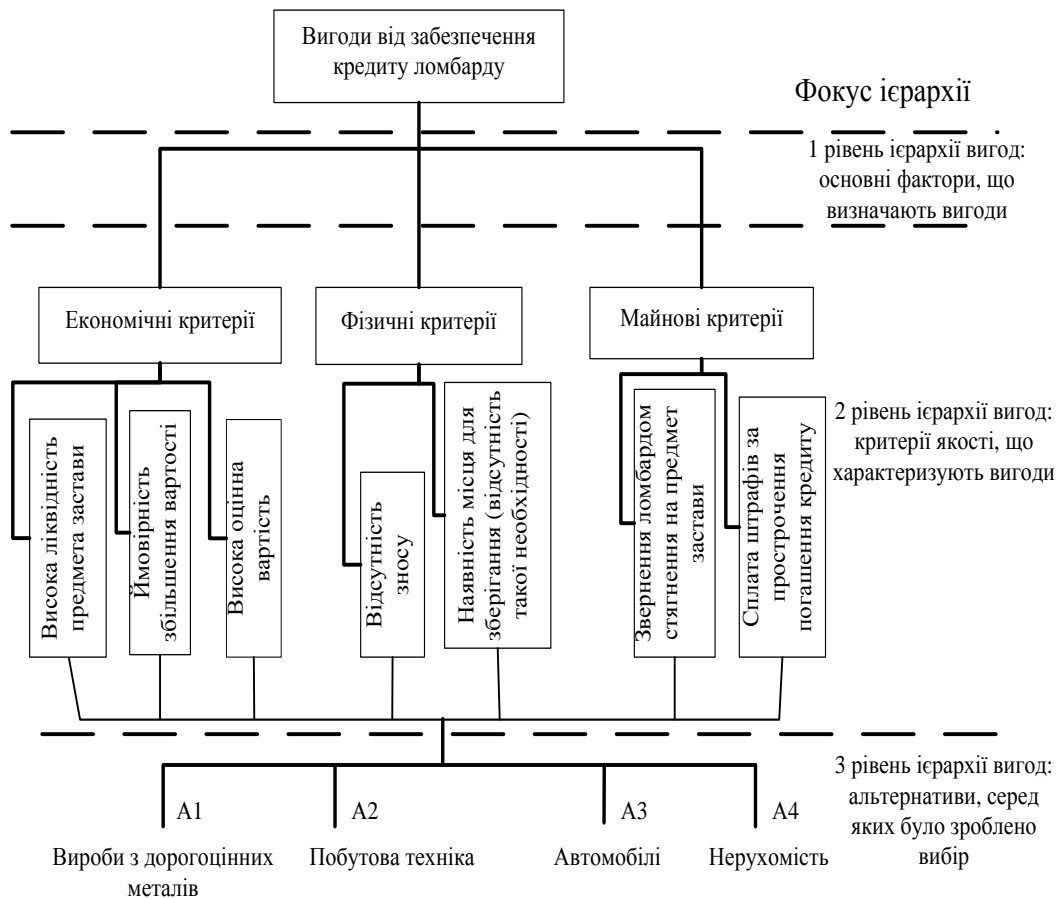
На рис. 6.1, 6.2 зображено ієрархії вигод і витрат за альтернативами застав під ломбардну позику.

З рис. 6.1, 6.2 видно, що для кожного з факторів застосовано такі критерії оцінювання означених альтернатив за вигодами:

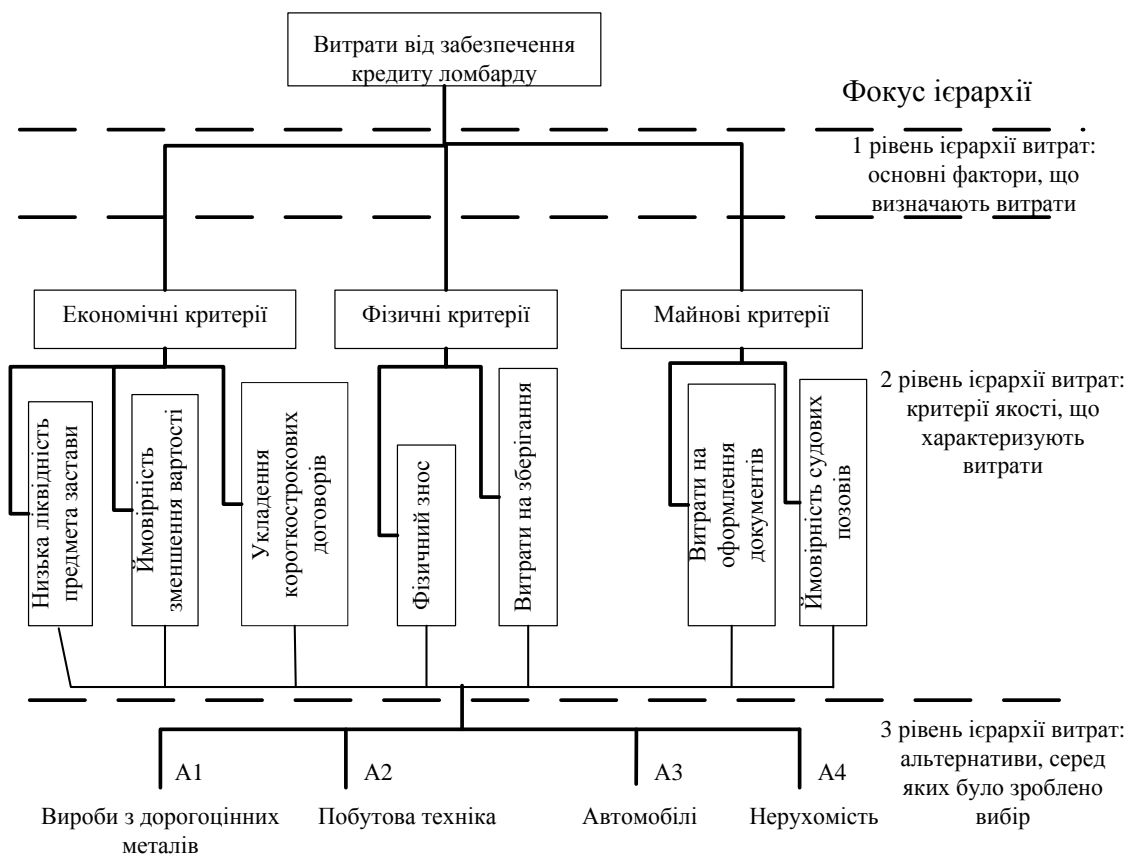
1) критерії економічного фактора – імовірність збільшення вартості, висока ліквідність предмета застави; висока оцінна вартість;

2) критерії фізичного фактора – відсутність зносу, наявність місця для зберігання (відсутність такої необхідності);

3) критерії майнового фактора – сплата штрафів за прострочення погашення кредиту, звернення ломбардом стягнення на предмет застави.

Рис.6.1. Ієрархія вигод за альтернативами застав під ломбардну позику

Рис.6.2. Ієрархія витрат за альтернативами застав під ломбардну позику

Стосовно витрат від виду забезпечення кредиту з позиції власників ломбарду, то для кожного з факторів застосовано такі критерії оцінювання означених альтернатив:

- 1) критерії економічного фактора – ймовірність зниження вартості, низька ліквідність, укладання короткострокових договорів;
- 2) критерії фізичного фактора – фізичний знос, витрати на зберігання;
- 3) критерії майнового фактора – витрати на оформлення документів, ймовірність судових позивів.

Для визначення відносної значущості елементів ієрархії, тобто з'ясування, який фактор більшою мірою визначає вигоди (витрати) стосовно забезпечення кредиту, використана відповідна шкала відношень, розроблена Т.Сааті [126], що встановлює рівень переваги (значущості) факторів або критеріїв, що порівнюються.

Значення матриці попарних порівнянь визначаються у такий спосіб: якщо фактор вигоди Φ_1 домінує над фактором вигоди Φ_2 , тобто має певний рівень значущості за шкалою відношень, то елемент матриці, що відповідає рядку Φ_1 та стовпцю Φ_2 (Φ_1/Φ_2) дорівнюватиме визначеному рівню значущості, а елемент Φ_2/Φ_1 – числу, зворотному до рівня значущості [105].

У табл. 6.1 подано матрицю попарних порівнянь для ієрархії вигод від забезпечення кредиту.

Таблиця 6.1

Матриця попарних порівнянь факторів вигоди щодо забезпечення кредиту ломбарду

Фактор - вигоди	Економічний (Φ_1)	Фізичний (Φ_2)	Майновий (Φ_3)	Нормований вектор пріоритетів (W_1)
Економічний (Φ_1)	1	8	5	0,751
Фізичний (Φ_2)	1/8	1	1/2	0,087
Майновий (Φ_3)	1/5	2	1	0,162

Відповідно до табл. 6.1, економічний фактор має очевидне переважання над фізичним фактором, а майновий фактор має майже таке саме значення для ломбарду, як і фізичний фактор.

Для визначення ваги кожного фактора визначається нормований вектор пріоритетів W (w_1, w_2, w_3), значення якого розраховуються як питома вага кожного значення власного вектору (SW) матриці попарних порівнянь у їх загальній сумі. Значення власного вектору матриці розраховуються як

корінь ступеня a ($a = 1/n$, де n – порядок матриці попарних порівнянь) із добутку значень елементів матриці за рядками [105].

За значеннями нормованого вектору пріоритетів факторів вигоди можна зробити висновок, що найвагомим при виборі застави за ломбардним кредитом є економічний фактор.

Оскільки думки щодо значущості факторів є суб'єктивним, проведено оцінювання однорідності (узгодженості) суджень на основі визначення відношення узгодженості. Матриця є однорідною, а думки узгодженими, якщо значення відношення узгодженості $\leq 0,10$.

Розраховане значення однорідності не перевищує 0,10, отже, матрицю попарних порівнянь факторів вигоди можна вважати узгодженою.

Матриці попарних порівнянь критеріїв економічного, фізичного та майнового факторів за вигодами від забезпечення кредиту подані в табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Матриця попарних порівнянь критеріїв факторів за вигодами від забезпечення кредиту ломбарду

Матриця попарних порівнянь критеріїв економічного фактора				
Критерії економічного фактора	Збільшення вартості	Висока ліквідність	Висока оцінна вартість	Нормований вектор пріоритетів W_2
Збільшення вартості	1	7	3	0,641
Висока ліквідність	1/7	1	1/6	0,067
Висока оцінна вартість	1/3	6	1	0,293
ВУ = 0,01				
Матриця попарних порівнянь критеріїв фізичного фактора				
Критерії фізичного фактора	Відсутність зносу	Наявність місця для зберігання	Нормований вектор пріоритетів W_3	
Відсутність зносу	1	5	0,833	
Наявність місця для зберігання	1/5	1	0,167	
ВУ = 0.				
Матриця попарних порівнянь критеріїв майнового фактора				
Критерії майнового фактора	Сплата штрафів за прострочення погашення кредиту	Звернення ломбардом стягнення на предмет застави	Нормований вектор пріоритетів W_4	
Сплата штрафів за прострочення погашення кредиту	1	2	0,667	
Звернення ломбардом стягнення на предмет застави	1/2	1	0,333	
ВУ = 0				

За даними табл. 6.2. можна зробити такі висновки:

1) серед критеріїв економічного фактора найбільш значущим для ломбарду є ймовірність збільшення вартості предмета застави та його висока оцінна вартість; матриця попарних порівнянь критеріїв економічного фактора є узгодженою (відношення узгодженості дорівнює 0,1;

2) серед критеріїв фізичного фактора найбільш значущим для керівництва ломбарду є відсутність зносу предмета застави кредиту; матриця попарних порівнянь критеріїв фізичного фактора є абсолютно узгодженою ($BU = 0$);

3) серед критеріїв майнового фактора найбільш вагомим є сплата штрафів за прострочення виплат по кредиту; матриця попарних порівнянь критеріїв майнового фактора є абсолютно узгодженою ($BU = 0$).

Матриці попарних порівнянь альтернатив стосовно критеріїв якості факторів вигод подано у табл. 6.3.

Таблиця 6.3

Матриці попарних порівнянь альтернатив забезпечення кредиту ломбарду щодо критеріїв якості факторів вигод

Критерій фактора	Значення				Нормований вектор пріоритетів
1	2				3
Економічний фактор					
1	2	3	4	5	6
Збільшення вартості	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₅
A ₁	1	7	5	3	0,592
A ₂		1	1/2	1/2	0,081
A ₃			1	1/2	0,126
A ₄				1	0,201
BU = 0,02					
Висока ліквідність	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₆
A ₁	1	7	8	8	0,701
A ₂		1	3	3	0,161
A ₃			1	2	0,080
A ₄				1	0,057
BU = 0,07					
Висока оцінна вартість	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₇
A ₁	1	7	7	7	0,683
A ₂		1	3	4	0,177
A ₃			1	2	0,083
A ₄				1	0,057
BU = 0,09					

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5	6
Фізичний фактор					
Відсутність зносу	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₈
A ₁	1	2	3	2	0,423
A ₂		1	2	2	0,266
A ₃			1	2	0,174
A ₄				1	0,137
WU = 0,05					
Наявність місця для зберігання	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₉
A ₁	1	1/2	1/5	1/2	0,094
A ₂		1	1/4	1/2	0,142
A ₃			1	3	0,550
A ₄				1	0,214
WU = 0,02					
Майновий фактор					
Сплата штрафів за прострочення погашення кредиту	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₁₀
A ₁	1	4	3	3	0,522
A ₂		1	3	2	0,232
A ₃			1	1	0,119
A ₄				1	0,128
WU = 0,07					
Звернення ломбардом стягнення на предмет застави	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	W ₁₁
A ₁	1	1/3	1/2	1/2	0,125
A ₂		1	1/2	1/2	0,219
A ₃			1	1/2	0,273
A ₄				1	0,383
WU = 0,08					

Для визначення найвищого пріоритету за факторами вигод з означених альтернатив забезпечення кредиту знайдено вектори пріоритетів альтернатив за ієрархією вигод.

Такий вектор є результатом додатку матриці, що формується із значень нормованих векторів пріоритетів альтернатив за критеріями якості

певного фактора, і значень нормованого вектору пріоритетів критеріїв цього ж фактора [105].

Результуючий вектор пріоритетів альтернатив має такі значення:

- 1) $W_{\Phi_1}^{\text{виг}} = 0,543$ для A_1 – вироби з дорогоцінних металів;
- 2) $W_{\Phi_2}^{\text{виг}} = 0,150$ для A_2 – побутова техніка;
- 3) $W_{\Phi_3}^{\text{виг}} = 0,138$ для A_3 – автомобілі;
- 4) $W_{\Phi_4}^{\text{виг}} = 0,169$ для A_4 – нерухомість.

Аналіз значень отриманого вектора пріоритетів альтернатив за ієрархією вигод свідчить, що найбільш надійним забезпеченням кредиту відносно вигод з позиції керівництва ломбарду є вироби з дорогоцінних металів (альтернатива A_1), наступним за пріоритетністю для ломбарду є A_2 – побутова техніка.

За наведеним вище алгоритмом проведено розрахунок вектора пріоритетів альтернатив для ієрархії за витратами щодо забезпечення кредиту.

Ієрархію факторів витрат щодо забезпечення кредиту ломбарду подано у табл. 6.4.

Таблиця 6.4

Матриця попарних порівнянь факторів витрат стосовно забезпечення кредиту ломбарду

Фактор-вигоди	Економічний (Φ_1)	Фізичний (Φ_2)	Майновий (Φ_3)	Нормований вектор пріоритетів (W_1)
Економічний (Φ_1)	1	8	5	0,751
Фізичний (Φ_2)	1/8	1	1/2	0,087
Майновий (Φ_3)	1/5	2	1	0,162

Матриці попарних порівнянь критеріїв економічного, фізичного та майнового факторів за витратами від забезпечення кредиту подані у табл. 6.5.

Відповідно до табл. 6.5 можна зробити такі висновки:

1) серед критеріїв економічного фактора найбільш значущим з позиції витрат ломбарду є зниження вартості предмета застави; матриця попарних порівнянь критеріїв економічного фактора є узгодженою (відношення узгодженості дорівнює 0,05);

2) серед критеріїв фізичного фактора найбільш значущим для керівництва ломбарду є витрати на зберігання предмета застави; матриця попарних порівнянь критеріїв фізичного фактора є абсолютно узгодженою ($BV = 0$);

Таблиця 6.5

Матриця попарних порівнянь критеріїв факторів за вигодами
від забезпечення кредиту ломбарду

Матриця попарних порівнянь критеріїв економічного фактора				
Критерії економічного фактора	Зниження вартості	Низька ліквідність	Укладання короткострокових договорів	Нормований вектор пріоритетів W_2
Зниження вартості	1	4	4	0,661
Низька ліквідність	1/4	1	½	0,131
Укладання короткострокових договорів	1/4	2	1	0,208
ВУ = 0,05				
Матриця попарних порівнянь критеріїв фізичного фактора				
Критерії фізичного фактора	Фізичний знос	Витрати на зберігання	Нормований вектор пріоритетів W_3	
Фізичний знос	1	1/4	0,2	
Витрати на зберігання	4	1	0,8	
ВУ = 0				
Матриця попарних порівнянь критеріїв майнового фактора				
Критерії юридичного фактора	Витрати на оформлення документів	Ймовірність судових позовів	Нормований вектор пріоритетів W_4	
Витрати на оформлення документів	1	3	0,75	
Ймовірність судових позовів	1/3	1	0,25	
ВУ = 0				

3) серед критеріїв майнового фактора найбільш вагомим є витрати на оформлення документів; матриця попарних порівнянь критеріїв майнового фактора є абсолютно узгодженою (ВУ = 0).

Результуючий вектор пріоритетів альтернатив щодо факторів витрат має наступні значення:

- 1) $W_{\phi 1}^{виг} = 0,234$ для A_1 – вироби з дорогоцінних металів;
- 2) $W_{\phi 2}^{виг} = 0,144$ для A_2 – побутова техніка;
- 3) $W_{\phi 3}^{виг} = 0,211$ для A_3 – автомобілі;
- 4) $W_{\phi 4}^{виг} = 0,410$ для A_4 – нерухомість.

Результуючі вектори пріоритетів альтернатив для двох розглянутих ієрархій і співвідношення загальних (за всіма факторами) вигод і витрат за альтернативами подано у табл. 6.6.

Таблиця 6.6

Значення векторів пріоритетів альтернатив для ієрархій вигод та витрат за забезпеченням кредиту ломбарду

Альтернатива	Вектор пріоритетів за		Відношення ієрархії вигод до витрат	Пріоритет
	вигодами	витратами		
A ₁ – дорогоцінні вироби	0,543	0,234	2,321	1
A ₂ – побутова техніка	0,150	0,144	1,041	2
A ₃ – автомобілі	0,138	0,211	0,654	3
A ₄ – нерухомість	0,169	0,410	0,412	4

У результаті проведеного аналізу щодо оціненого співвідношення ієрархії вигод і витрат можна зробити висновок, що найбільш надійним та вигідним забезпеченням ломбардного кредиту з позиції керівництва ломбарду є вироби з дорогоцінних металів (A₁). Далі розташовані побутова техніка (A₂), автомобілі (A₃) та нерухомість (A₄).

Отримані результати підтверджуються статистичними даними (див. табл. 3.5) щодо стану ринку ломбардного кредитування в Україні, за якими найбільшу кількість ломбардних позик клієнти отримують саме під заставу виробів з дорогоцінних металів.

6.2. Скорингові моделі в діяльності ломбарду

Ломбарди у стратегічній перспективі розробляють напрями удосконалення моделей мінімізації ризику.

Сучасною моделлю, спрямованою на зниження кредитного ризику ломбарду та оптимального вирішення завдань кредитування, виступає кредитний скоринг, який є математичною або статистичною моделлю, за якою ломбард може визначити, наскільки велика ймовірність, що даний потенційний позичальник поверне кредит у встановлений строк.

Кредитний скоринг є різновидом загального методу – рейтингових систем оцінювання кредитоспроможності позичальника [17,49].

Оцінка кредитоспроможності позичальника – найважливіший спосіб мінімізації ризику кредитування. Вона проводиться з метою отримання інформації для прийняття рішення про можливість й умови надання позики. Достовірність оцінки залежить від наявності або відсутності історії кредитних відносин ломбарду з конкретним позичальником, обсягу та строків надання кредиту. Кредитоспроможність фізичної особи – це здатність позичальника повністю та у визначений термін розрахуватись за сво-

їми борговими зобов'язаннями.

Оцінка кредитоспроможності фізичної особи такою фінансовою установою, як банк, визначається за результатами якісних характеристик (особиста кредитоспроможність) та аналізу кількісних показників (фінансово-економічна кредитоспроможність), підтверджених відповідними документами і розрахунками. Для ломбарду, де швидкість надання кредиту від застави при мінімумі документів, є певним пріоритетом взаємовідносин між кредитором та позичальником, нагальним є пошук нових моделей визначення кредитоспроможності позичальника, яким є скоринг.

Скоринг (score - бал) – це економіко-статистична модель зваженої суми певних характеристик, на основі якої, використовуючи історію кредитних відносин, фінансова установа намагається оперативної з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит.

Уперше скоринг-система для оцінки кредитного ризику позичальника була застосована Д. Дюраном у 1941 р. [47,52]. У ній враховувалися такі характеристики клієнта: вік, стать, строк проживання в даній місцевості, професія, трудовий стаж, наявність банківських рахунків, володіння нерухомістю, наявність полісу страхування життя.

Аналіз кредитоспроможності проводився з метою отримання інформації для прийняття рішення про можливість й умови надання позики. За скорингом на основі кредитної історії попередніх клієнтів фінансова установа може визначити, наскільки велика ймовірність того, що конкретний потенційний позичальник поверне кредит у визначений термін.

В основу скорингу покладено вивчення кредитних історій позичальників, які отримували позики в минулому, з метою їх класифікації та визначення характерних ознак надійних та безнадійних клієнтів щодо погашення кредитної заборгованості. Скоринг є класифікаційною ознакою, який повинен на основі аналізу кредитного портфеля та інформації про позичальників побудувати функцію або шкалу, яка дозволить розділити клієнтів на надійних і безнадійних щодо повернення кредиту для окремого ломбарду або сукупності ломбардів, які знаходяться на певній території і можуть враховувати особливості поведінки населення певного регіону.

Тобто скоринг – це методика визначення кредитного ризику, яка дозволяє, оцінивши набір ознак, що характеризують позичальника-фізичну особу, прийняти рішення щодо видачі кредиту або оцінити ризик кредитування.

Результатом реалізації методики в кожному окремому випадку є визначення інтегрального показника, який дозволяє виконати експрес-

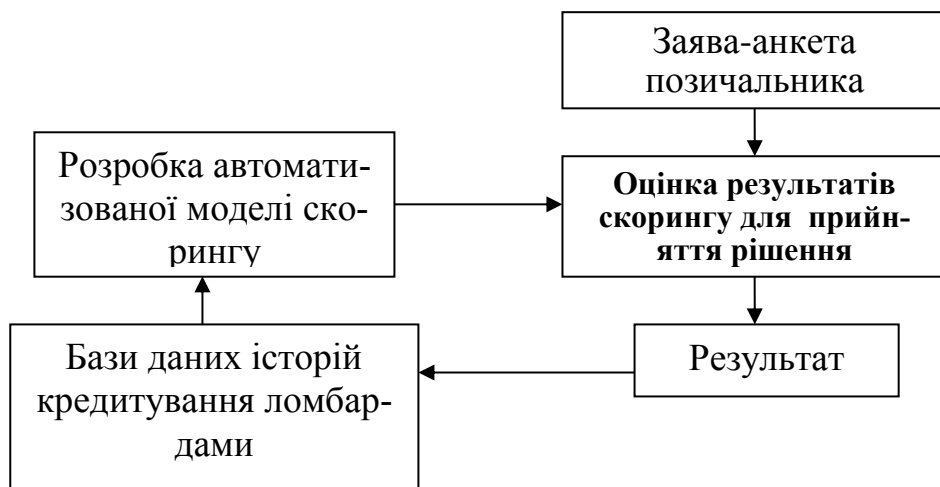
оцінку ризику кредитоспроможності позичальника за розробленою шкалою, в якій може бути визначено поріг беззбитковості. Наявність такої шкали є допоміжним документом для прийняття оперативного рішення з кредитування. Складність в розробці моделі полягає у виборі переліку показників оцінювання та визначенні способу їх інтегрування за наявності або відсутності вагових коефіцієнтів [74]. Найбільш прийнятним механізмом побудови кредитно-рейтингових шкал є використання теорії нечітких множин [13,16].

Для оперативного прийняття рішення клієнтам з певним рівнем інтегрального показника видається кредит, а іншим – відмовляють у наданні позички.

Існує декілька різновидів скорингу.

Application-скоринг - оцінка кредитоспроможності позичальників для отримання кредиту. Fraud-скоринг – оцінка вірогідності шахрайства потенційного позичальника, що є надзвичайно актуальним для ломбардів, адже частина клієнтів не мають наміру повертати кредит. Їх розпізнавання є завданням скорингу. Collection-скоринг – визначення пріоритетних напрямів роботи з позичальниками, стан кредитного рахунку яких класифікований як «незадовільний», це механізм роботи з простроченою заборгованістю [139].

Виходячи з існуючих моделей оцінки кредитного ризику можна зробити висновок, що скорингову модель можна адаптувати під особливості кредитування фізичних осіб-клієнтів ломбарду. На рис.6.3 подано процедури ухвалення рішення про видачу кредиту із застосуванням скорингу.

Рис. 6.3. Модель ухвалення рішення про видачу кредиту із застосуванням скорингової оцінки

З рис.6.3 видно, що, спираючись на історію минулих років, можна створити економіко-статистичну скорингову модель оцінки ризику при видачі кредиту фізичній особі і на основі анкетних даних позичальника ухвалити рішення про видачу кредиту.

Здебільшого ломбарди користуються якісними характеристиками клієнтів, до яких належать [20,45,46,74,139]:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна: нерухомості, цінних паперів, банківських вкладів, транспортних засобів та ін.);
- соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
- вік клієнта;
- кредитна історія (інтенсивність користування банківськими кредитами/гарантіями в минулому, своєчасність погашення заборгованості та відсотків за кредитом)

Система кредитного скорингу – це автоматизована модель, що дозволяє оперативно проводити оцінку позичальника і подальшу роботу з ним в діалоговому режимі. Бажано ломбардам впроваджувати таку систему, яка охоплює всі види скорингу. Переваги, які отримує позичальник і ломбард, якщо фінансова установа використовує таку систему, очевидні.

Рахуючи, що кожен ломбард відповідно до Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами [100] повинен мати облікову систему ломбарду - автоматизований реєстр даних про споживачів послуг ломбарду та реєструючу систему - автоматизований реєстр даних про операції споживачів послуг ломбарду, тому є потужна база для створення системи скорингу.

Варто зазначити, що оцінка кредитної заявки здійснюється практично миттєво, особливо це важливо для відділень ломбардів, які працюють у віддаленому місці від офісу і не мають доступу до постійних консультацій.

Останнім часом в Україні метод скорингової оцінки стає усе більше популярним у банківській сфері і майже не застосовується у фінансовій діяльності ломбардів.

Досвід застосування скорингових систем в Україні є невеликим, але він може бути використаний для розробки спеціальних скорингових методик в ломбардах.

Загальним підходам до скорингу у кредитній сфері присвячені дослідження О. Терещенка, О. Черняка, А. Камінського та інших авторів [42]. Серед

українських банків є приклади застосування неадаптованих західних інструментів зменшення кредитних ризиків, проте актуальною залишається проблема формалізованої оцінки факторів кредитування в умовах економічної невизначеності, зокрема, пов'язаних із фінансовою діяльністю ломбардів.

Як експеримент розглянуто два різні методи для визначення кредитоспроможності позичальника-фізичної особи.

Одним з можливих способів скорингової оцінки кредитоспроможності позичальника є метод рейтингової оцінки кредитоспроможності, який має широке розповсюдження у банках. Розглянуто більш детально даний метод оцінки кредитоспроможності позичальника-фізичної особи [51] для його застосування в ломбардах.

Для визначення узагальненого показника фінансового стану позичальника визначається за розробленою кредитно-рейтинговою шкалою інтегральний показник кредитоспроможності і встановлюється клас позичальника.

Первинні дані про клієнта наведено в табл. 6.7. Даний позичальник подав заяву на отримання кредиту в ломбарді у розмірі 3 тис. грн. терміном на 1 місяць під 1 % на місяць під заставу ювелірних виробів на термінові потреби.

Таблиця 6.7

Первинні дані про позичальника-фізичну особу

Показник	Значення
Вік позичальника (роки)	45
Стаж роботи (роки)	20
Безперервний стаж роботи (роки)	3
Розмір заробітної плати (грн.)	4000
Комунальні та квартирні витрати (грн.)	480
Плата за користування автомайданчиком (грн.)	100
Депозитний рахунок в банку (грн.)	15000
Річна ставка за депозитом у національній валюті (%)	17
Сімейний стан	Одружений, має дитину
Наявність кредитної історії	Відсутня
Наявність власної нерухомості	3-х кімнатна квартира

Тобто як видно з табл. 6.7, цей кредит буде забезпечений як заставою, так і іншими фінансовими активами позичальника у достатній кількості.

Для проведення скорингової процедури необхідно визначити рейтингову оцінку позичальника. У табл. 6.8 розглянуто доходи та витрати позичальника-фізичної особи та його сім'ї як представлення позичальника складовою домогосподарства.

Таблиця 6.8

Доходи та витрати позичальника (сім'ї)

Показник	Значення показника, грн.	
	Позичальника	Інших членів сім'ї
Доходи:		
Заробітна плата	4000	3500
Доходи від заощаджень	212,5	
Всього доходи:	7712,5	
Витрати:		
Податок та інші обов'язкові платежі з доходів фізичних осіб	724	525
Комунальні платежі	580	300
Інші витрати	400	900
Всього витрати:	3429	

Як видно з табл. 6.8, загальний дохід клієнта-фізичної особи та членів його сім'ї вказує на прийнятні показники фінансового стану позичальника-фізичної особи.

Оцінка фінансового стану позичальника [46] може здійснюватися за такими коефіцієнтами та показниками:

- 1) коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс);
- 2) коефіцієнт забезпеченості (Кз);
- 3) вік позичальника;
- 4) наявність власної нерухомості (ВН);
- 5) наявність постійної роботи (ПР);
- 6) безперервний трудовий стаж;
- 7) погашення кредитів у минулому.

Коефіцієнт платоспроможності характеризує здатність позичальника забезпечувати своєчасні розрахунки.

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї (Кпс) [46] обчислюється із співвідношення місячного доходу сім'ї до всіх місячних витрат, включаючи витрати за кредитом в ломбардів (формула 6.1):

$$K_{пс} = \frac{МДС}{МВС + МПП}, \quad (6.1)$$

де МДС – місячний дохід сім'ї;
МВС – місячні витрати сім'ї;
МПП – місячні витрати за кредитом (у розрахунок взято кредит, який планує одержати позичальник в ломбарді).

Нормативне значення (Кпс) складає не менше 2,0.

У разі, якщо позичальник не має сім'ї або відсутнє поручительство члена сім'ї, коефіцієнт (Кпс) сім'ї не визначається, а визначається коефіцієнт платоспроможності позичальника.

Коефіцієнт забезпеченості (Кз). Нормативне значення (Кз) не менше 1,5. У ломбарді засобом забезпечення повернення кредиту є застава [46], у даному випадку ювелірних виробів (формула 6.2):

$$K_3 = \frac{B_3}{C_K}, \quad (6.2)$$

де B_3 – вартість застави;
 C_K – сума кредиту і відсотків.

Залежно від стану платоспроможності, фінансової стійкості, солідності та можливості виконувати свої зобов'язання перед ломбардом фізична особа-позичальник повинна бути віднесена до одного з класів за кредитно-рейтинговою шкалою (кількість класів визначається ломбардом).

Для визначення класу позичальника визначається інтегрований показник його фінансового стану, який розраховується на підставі наведених вище коефіцієнтів, їх вагомих значень та за наявності вагомих коефіцієнтів аналітичних груп. Тобто оцінка фінансового стану позичальника і віднесення його до відповідного класу надійності здійснюються після узагальнення визначених коефіцієнтів та розрахунку інтегрованого показника.

Наявність власної нерухомості (ВН) може набувати таких значень:

ВН = 1 при наявності власної нерухомості;

ВН = 0,5 – нерухомість знаходиться у власності іншого члена сім'ї;

ВН = 0 – не має власної нерухомості.

Наявність постійної роботи (ПР) може набувати таких значень:

ПР = 2 при стажі роботи на постійному місці понад 3 роки;

ПР = 1 при стажі роботи на постійному місці від 1 до 3 років;

ПР = 0 при стажі роботи менше 1 року.

Ця методика рейтингової оцінки кредитоспроможності фізичної особи-позичальника є експериментальною, кожний ломбард може вноси-

ти свої вимоги при формуванні скорингових моделей.

Коефіцієнт платоспроможності сім'ї складає 2,22, тобто відповідає нормативному значенню, коефіцієнт забезпеченості дорівнює 1,8, що також відповідає нормативному значенню, клієнт має нерухомість, стаж роботи на останньому місці 3 роки, отже ці показники також належать до найкращих. Позичальник не має кредитної історії, тому цей фактор має як позитивні, так і негативні аспекти, отже, не можна передбачити поведінку клієнта при розрахунках за кредит, що є додатковим фактором ризику.

Інтегральний показник вказує на найвищий клас позичальника у кредитно-рейтинговому оцінюванні.

Іншим методом скорингу у цьому експерименті є техніка кредитного скорингу, запропонована американським економістом Д. Дюраном [52, 47]. Для відбору позичальників за споживчим кредитом Д.Дюран зауважував, що введена ним формула може допомогти кредитному працівнику легко й швидко оцінити якість звичайного претендента на кредит, але в екстраординарних випадках її прогнозні якості послаблюються.

Д.Дюран виявив групу факторів, що дозволяють, на його думку, з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику при отриманні споживчого кредиту. Він використовував наступні коефіцієнти при нарахуванні балів:

- 1) Вік: 0,01 за кожен рік більше 20 років (максимум 0,3)
- 2) Стать : жіноча – 0,4, чоловіча – 0;
- 3) Термін проживання : 0,042 за кожен рік проживання в даній місцевості (максимум 0,42);
- 4) Професія: 0,55 за професію з низьким ризиком, 0 – за професію з високим ризиком, 0,16 – для інших професій;
- 5) Робота в галузі: 0,21 – підприємства загального користування, державні установи, банки та брокерські фірми;
- 6) Зайнятість: 0,059 за кожен рік роботи на даному підприємстві (максимум – 0,59);
- 7-9) Фінансові показники: 0,45 за наявність банківського рахунку, 0,35 за володіння нерухомістю, 0,19 при наявності полісу страхування життя.

Використовуючи ці коефіцієнти, Д.Дюран визначив межу, що поділяє позичальників з високою та низькою якістю – 1,25 бали. Клієнт-фізична особа, який набрав більше 1,25 бали, може бути віднесений до групи помірного ризику, а той що набрав менше 1,25 бала рахується не бажаним для кредитування.

На відміну від кредитно-рейтингової оцінки запропонована цим дослідником шкала є дихотомічною, тобто поділяє позичальників тільки на два класи («так» чи «ні» у видачі кредиту), що в експрес-оцінюванні, можливо, є прийнятним, але для встановлення постійних відносин з клієнтом, та пошуку альтернатив при прийнятті рішень є недостатньо інформативною. Крім того, в ній відсутні індикатори оцінки поточного фінансового стану позичальника.

Цей метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит в присутності клієнта, що є додатковим позитивним фактором для ломбарду. Це можливо за умов автоматизації розрахунків та заповнення позичальником заяви-анкети.

У табл. 6.9 наведено скоринг-оцінку за методикою Д.Дюрана.

Таблиця 6.9

Оцінка кредитоспроможності позичальника за моделлю Д. Дюрана

Показник	Оцінка, бали
Вік	0,25
Термін проживання в даній місцевості	0,42
Стать	0
Професія	0,16
Робота в галузі	0
Зайнятість	0,177
Наявність рахунку в банку	0,45
Володіння нерухомістю	0,35
Сумарний бал	1,807

Як видно з табл. 6.9, позичальник набрав 1,807 бали, тобто його можна віднести до групи клієнтів помірною ризику за моделлю Д.Дюрана, отже йому може бути наданий кредит.

Застосування цих двох підходів надало однаковий позитивний результат щодо оцінювання позичальника для одержання кредиту.

Упровадження скорингових систем у практику ломбардів необхідне як для посилення впевненості фінансової установи у поверненні кредиту позичальником, так і для позичальників, для яких скорингова система відчутно скоротить час на прийняття рішення про видачу кредиту та надасть оцінку рівню ризиковості прийняття рішень із звернення за кредитом.

Скоринг – це висока швидкість, а отже і значна прибутковість ломбардів, адже у кредитуванні фізичних осіб, де кредити здебільшого є невелики-

ми сумами на побутові потреби, саме кількість і якість таких кредитів є одним із найважливіших чинників успішної фінансової діяльності ломбарду.

6.3. Страхування ризиків та дотримання правил оцінки застави

Фінансова стійкість ломбарду залежить від виробничо-господарської діяльності, але нестійкий фінансовий стан не завжди є наслідком неефективної виробничо-господарської діяльності. Іноді фінансова установа, маючи налагоджене господарство, має нестійкий фінансовий стан завдяки тому, що мають місце несприятливі зовнішні фактори. Наприклад, аварія або катастрофа, стихійні лиха, затримка або невиконання банком своїх зобов'язань, фінансова неспроможність або банкрутство контрагента, знищення або пошкодження майна внаслідок протиправних дій третіх осіб тощо.

Таким чином, під ризиком розуміють можливу загрозу втрат, пов'язаних зі специфікою тих або інших явищ природи та видів фінансово-господарської діяльності.

Ризиком можливо управляти або здійснювати різні заходи, які дають можливість прогнозувати настання ризикової події і прийняти заходи із зниження ступеня ризику.

Відповідно до ст.10 Закону України «Про заставу» [110], якщо предмет застави не підлягає обов'язковому страхуванню, він може бути застрахований за згодою сторін на погоджену суму, але не більшу за його ринкову вартість.

У разі настання страхового випадку предметом застави стає право вимоги до страховика.

Мінімізація вірогідності настання ризикової події у діяльності ломбардів можлива за умови дотримання усіх правил оцінки застави (майна), а також з метою зниження ступеня ризику здійснюється його страхування.

При здійсненні заставної операції (видачі позики) взаємовідносини між учасниками договору подані на рис. 6.3. Фізична особа або заставник надає предмети власного використання (вироби з дорогоцінних металів) у заставу ломбарду для отримання позики. Ломбард передусім може прийняти предмет застави і видати фізичній особі позику. При цьому ломбард виступає заставоутримувачем.

Метою заставника є отримання позики в ломбарді, тобто грошових коштів на умовах повернення та оплати процентів за період їх використання.

За прийняті у заставу вироби з дорогоцінних металів ломбард несе матеріальну відповідальність у встановленому порядку.

Рис. 6.4. Взаємовідносини між учасниками договору заставної операції

Позика видається на термін від трьох до тридцяти днів або не більше трьох місяців. При бажанні клієнт може переукласти договір позики на новий термін, сплативши відсотки за минулий період.

В окремих випадках допускається затримка не затребуваності предмета застави на термін до десяти днів. При викупі клієнтом цього майна відсотки нараховуються за кожний день прострочення. При неможливості клієнтом викупити закладене майно протягом додаткових десятих днів, за заявою клієнта касир – приймальник (оцінювач) може пролонгувати утримання закладеного майна на певний термін, зазначений у заяві клієнта (заява оформляється в письмовому виді), але не більше одного місяця. За користування послугою установлюється плата, що обумовлена у договорі позики, від суми, виданої заставникові. Взаєморозрахунок проводиться в день повернення отриманої суми з урахуванням відсотків, зазначених у договорі позики.

Порядок оформлення цінностей складається з таких етапів:

1. Визначення проби дорогоцінних металів та їхньої маси.

Для визначення проби дорогоцінних металів й їхньої маси є пробірні реактиви встановлених проб, технічні ваги третього класу точності з чинним свідоцтвом держперевірки, інструменти (лупа, шабер, надфелі, викрутки та ін.).

Під заставу приймаються ювелірні вироби з дорогоцінних металів (золото) і їхній лом, корпуси годинників з дорогоцінних металів, зубні протези із золота проби 900/750, що були у вживанні.

Під заставу забороняється приймати алмазну сировину й напівфабрикати, золото, платину й срібло в зливках, у самородках, пластинах, дроті й деталях; сухозлітне золото, напівфабрикати ювелірного й зубопротезного виробництва; дорогоцінні метали у виробках виробничого й лабораторного призначення; дорогоцінні метали у вигляді виробничих відходів (обпилювання, стружки); радянські золоті й срібні ордени й медалі (шкільні, нагородні, спортивні); предмети, вилучені із цивільного обороту або на продаж яких установлений особливий порядок (холодна, вогнепальна зброя в

оправі); цінності державних і громадських організацій й установ.

2. Прийом цінностей.

2.1. Прийом виробу до застави провадиться тільки за особистим паспортом власника. Забороняється прийом до застави майна в підлітків до вісімнадцяти років й в осіб, що не мають паспорта.

2.2. Усі операції із зважування, визначення якості й оцінки виробу здійснюється приймальником у присутності заставника. Забороняється видавати заставникові суму вище оцінної вартості виробу.

Терези повинні бути встановлені на робочому місці так, щоб здавач цінностей мав можливість переконатися у правильності визначення ваги здаваних їм цінностей. Зважування цінностей провадиться на справних технічних вагах з точністю до 0,01 грама.

2.3. Прийнятий виріб повинен бути ретельно оглянутий за зовнішнім виглядом й перевірений пробірними реактивами, виготовленим у регіональному закладі пробірного контролю. Перевірка реактивом виробів проводиться в місцях без порушення цілісності виробу. Місця, які належать перевірці, добре зачищаються шабером від бруду, окислів, позолоти. Приймальник повинен попередити заставника про проведену перевірку виробу на відповідність проби. У разі незгоди на проведення процедури перевірки оцінювач вправі відмовити в укладанні договору застави і позики.

2.4. Після узгодження із заставником маси й вартості дорогоцінних металів укладається договір позики в трьох екземплярах, які підписують від імені заставоутримувача приймальник – оцінювач і заставник.

У договорі вказується:

ПІБ, серія й номер паспорта, де й ким виданий, код платника податків, місце проживання заставника;

найменування виробу, наявність клейма й установлена проба виробу, найменування дорогоцінних металів, загальна вага кожного виробу й у разі наявності недорогоцінних вставок, вага оцінюваного дорогоцінного метала, певний порівняльним методом вирахування вставок, кількість каменів, їхні кольори, дефекти виробу; у ланцюгах – довжину в міліметрах; у браслетах – кількість ланок, якщо ланки дуже дрібні, – довжину в міліметрах; у корпусах годинників – номер корпуса й кількість кришок, загальна вага з механізмом, проба золота й стан годинника;

загальна вага виробу із вказівкою знижки, що визначається за наявності недорогоцінних деталей;

сума оцінки виробів;

сума, що одержує клієнт.

Перший екземпляр договору залишається у заставника, другий здається в бухгалтерію ломбарду зі звітом, третій зберігається з виробом у ломбарді. На всіх примірниках договору ставиться штамп «ОПЛАЧЕНЕ».

Прийняті під заставу й вчасно не викуплені вироби з дорогоцінних металів оформляються актом й здаються в головний офіс ломбарду для їхньої подальшої реалізації Державній скарбниці НБУ й у роздрібну мережу.

Не викуплені вироби з дорогоцінних матеріалів і дорогоцінного каміння, брухт, куплений у фізичних осіб, ломбард реалізує в Державну скарбницю Національного банку України за цінами згідно з прейскурантом на дорогоцінні метали, які скуповуються у фізичних осіб у виробках та брухті, затвердженому наказом Міністерства фінансів України [107].

Національний банк України (Покупець) в особі директора Державної скарбниці України купує брухт дорогоцінних металів.

Розрахунки за поставлені ломбардом цінності проводяться за закупівельними цінами на дорогоцінні метали у брухті, встановленими розпорядженням Державної скарбниці України та діючими на дату надходження цінностей до Покупця. За поставлені цінності здійснюється розрахунок за фактично поставлені цінності відповідно до акту остаточного приймання. Кінцевий розрахунок за поставлені ломбардом цінності здійснюється Покупцем після остаточного приймання цінностей у строк до семи банківських днів.

З суми, отриманій від продажу майна, ломбард погашає збитки: суму виданої позики, суму плати за використання позики і за зберігання заставного майна.

Для того, щоб прийняти річ з дорогоцінного металу у заставу, приміщення ломбарду повинно бути оснащене сучасними технічними засобами охорони. Для забезпечення повної схоронності виробів з дорогоцінних металів їхнє зберігання повинно бути зосереджене у спеціально обладнаних приміщеннях. Матеріально-відповідальні особи діють відповідно до укладених письмових договорів «Про повну індивідуальну матеріальну відповідальність».

У разі втрати або ушкодження виробів з дорогоцінних металів, ломбард відшкодовує власникові збитки у встановленому порядку. Відповідальність за дотримання правил зберігання виробів з дорогоцінних металів несе матеріально-відповідальна особа – працівник ломбард. Приймальник-оцінювач веде облік прийнятих застав у «Книзі обліку руху договорів позики». У сейфі вироби розкладаються за номерами прийомних документів.

Після закінчення робочого дня по Книзі обліку руху договорів позики звіряється кількість прийнятих і повернутих застав і складається матеріальний звіт, а також звіт про рух грошових коштів у касі. Усі прибуткові й видаткові касові ордери повинні бути зареєстровані в касовій книзі та журналі.

Державна податкова служба України розглянула лист одного з ломбардів щодо використання реєстратора розрахункових операцій при наданні фінансових послуг ломбардами і повідомляє [117], що правові засади застосування реєстраторів розрахункових операцій (далі – РРО) у сфері послуг визначає Закон України від 06.07.95 №265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» (далі – Закон №265). Відповідно до п. 3 ст. 3 Закону № 265, суб'єкти господарювання, які здійснюють операції з розрахунків за готівку або в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) при продажу товарів (наданні послуг) у сфері послуг, зобов'язані застосовувати РРО, що включені до Державного реєстру РРО з додержанням встановленого порядку їх застосування.

Статтею 9 Закону № 265 визначені випадки, у яких застосування РРО та розрахункових книжок не є обов'язковим. Отже, при наданні на господарській одиниці виключно фінансових послуг, ломбард згідно з п. 1 ст. 9 Закону № 265 може не застосовувати РРО та розрахункові книжки за умови проведення розрахунків у касі підприємства, з оформленням прибуткових і видаткових касових ордерів та видачею відповідних квитанцій, підписаних і завірених печаткою в установленому порядку. У разі продажу товарів на господарській одиниці, ломбард відповідно до вимог Закону № 265 зобов'язаний застосовувати РРО при здійсненні розрахунків.

Розрахунок із заставниками провадиться при пред'явленні клієнтом паспорта й першого примірника договору позики. Приймальником-оцінювачем за договором позики виконується розрахунок відсотків за використання позики за минулий період й визначається загальна сума позики до повернення клієнтом ломбарду.

Після одержання грошей від заставника приймальник-оцінювач звіряє фактичну наявність предмета застави із даними договору застави, на першому й третьому екземплярах ставить штамп «отримано, дата» і передає цінність власникові під розписку в першому й третьому екземплярах договору позики.

Повернення закладеного майна провадиться тільки фізичним особам, що уклали договір позики або особам, на яких заставник оформив но-

таріально завірене доручення. Допускається оформлення доручення у день укладання договору позики у присутності приймальника-оцінювача. У цьому випадку доручення зберігається разом з виробом. Забороняється повернення закладеного майна стороннім особам.

У разі неможливості клієнтом безпосередньо викупити закладене майно, останнє може бути викуплено найближчими родичами клієнта за умови подальшого зберігання закладеного майна у сейфі ломбарду до моменту видачі його безпосередньо особі, що уклала договір.

Відповідно до Закону України «Про заставу» [110] суттєвою умовою договору застави є страхування майна (предмета застави) у страхових компаніях. Об'єктом страхування є майновий інтерес страхувальника, пов'язаний з володінням, використанням і розпорядженням майном, прийнятим у зберігання (ювелірні вироби, прийняті у заставу).

Страховими випадками є знищення або пошкодження застрахованого майна внаслідок протиправних дій третіх осіб, зокрема: нанесення збитків у наслідок хуліганства, крадіжки та ін..

Страховий захист не поширюється на майно, обладнання, предмети інтер'єру, товарні запаси тощо, які знаходяться у застрахованих приміщеннях.

Здійснення страхового відшкодування здійснюється страховиком при настанні страхового випадку згідно з договором страхування або за законодавством на основі заяви та страхового акту, який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, визначеній страховиком.

При знищенні або пошкодженні об'єктів страхування, відшкодування збитків здійснюється у межах фактичного збитку, але не більше страхової суми.

Необхідно відзначити, що страхування з великими франшизами (40-50%) і/або низьким рівнем покриття (50-60%) є більш дешевим, однак воно компенсує лише невелику частину втрат. Але таке страхування часто застосовують для страхування застави при одержанні кредиту, але страхувальник надійного страхового захисту не одержує, тому при настанні ризикової події ломбард буде змушений погашати втрати самостійно й розраховувати на страхове відшкодування він зможе тільки частково.

Також ломбарди можуть здійснювати страхування фінансових ризиків. Об'єктом страхування є майнові інтереси страхувальника, що не суперечать законодавству України, які пов'язані з фінансовими збитками страхувальника від його фінансово – економічної діяльності.

Страховими випадками є події, які можуть призвести до фінансових збитків страхувальника при його фінансово – економічній діяльності.

1. Пожежа, вибух, удар блискавки, що мали наслідком втрати прибутку страхувальником.

2. Аварія або катастрофа, що мали наслідком втрати прибутку страхувальником.

3. Стихійні лиха під час і на місті проведення страхувальником діяльності.

4. Утрата, нестача, псування, пошкодження або знищення майна, що безпосередньо впливає на отримання страхувальником прибутку, внаслідок пожежі, аварії, катастрофи, стихійних лих, дій третіх осіб.

5. Навмисні професійні упущення, помилки страхувальника або особи, що також може бути причетна до отримання страхувальником прибутку.

7. Непередбачені витрати страхувальника, до яких він був примушений згідно з законами, постановами та іншими актами державних установ та організацій;

8. Неправомірні або протиправні дії третіх осіб, що мали наслідком втрату прибутку страхувальником;

Таким чином, елементом управління фінансовою стійкістю ломбарду є мінімізація вірогідності настання ризикової події шляхом дотримання всіх правил оцінки майна, а також зниження ступеня ризику шляхом страхування.

6.4. Перспективні напрями рефінансування ломбардної діяльності

Основним предметом застави у діяльності ломбардів є ювелірні вироби, здебільшого із золота, яке має високу волатильність, яка за оцінками експертів може перевищувати курсові коливання валюти у 10 разів¹⁴. Наприклад, 29 лютого 2012 року золото впало на 4,8%, а срібло - 6,2% (за даними Лондонського фіксіну), що є дуже великою корекцією для одного дня¹⁵.

За таких умов у фінансовій діяльності ломбардів можуть виникати певні складнощі, пов'язані із реалізацією не викупленого майна (застави), коли ціни на золото та інші дорогоцінні метали суттєво коливаються, зокрема, в бік зменшення. У ломбардів виникає заборгованість, яку необхідно або рефінансувати або перетворити в інші ліквідні активи.

Розвиток ринкових відносин та інфраструктури фінансового ринку дозволяє використовувати в практиці фінансового менеджменту низку нових

¹⁴ <http://otvet.mail.ru/question/81360898>

¹⁵ <http://goldenfront.ru/articles/list/tag>

форм управління заборгованістю, тому необхідно удосконалювати та запроваджувати нові механізми регулювання діяльності фінансових установ.

Для підтримки ліквідності та фінансової стійкості ломбардів в умовах тимчасової нестачі коштів внаслідок суттєвого зниження ціни на дорогоцінні метали центральний банк як контрагент Державної скарбниці, яка їх викупає у ломбардів, може застосовувати механізм рефінансування [73], розглядаючи його як один з елементів грошово-кредитної політики. Суть цього інструменту полягає в тому, що ломбарди, які відчувають тимчасові фінансові труднощі, матимуть можливість отримати позику центрального банку.

У теперішній час для формування стабільної стимулюючої системи взаємодії НБУ з фінансово-кредитними установами і для запобігання надмірним коливанням реальної економіки, необхідно спрямовувати грошово-кредитну політику на середньострокову перспективу, посилити роль середньо- і довгострокового рефінансування та процентної політики [33]. Як свідчить досвід Європейського центрального банку, регулярні операції рефінансування підвищують прогнозованість інфляційних очікувань та рівень довіри до центрального банку [8].

Ефективна політика рефінансування сприятиме зростанню прозорості та передбачуваності дій НБУ, стимулюватиме підвищення довіри населення до кредитних установ, що впливатиме на стабілізацію їх розвитку.

Враховуючи поточну ситуацію, на грошово-кредитному ринку НБУ використовуються такі інструменти [99]:

- операції репо, які в свою чергу включають пряме та зворотне репо;
- операції з рефінансування кредитів овернайт, кредитів строком до 90 днів;
- операції з власними борговими зобов'язаннями;
- операції з державними облігаціями України.

Для ломбардів перспективним щодо збалансування грошових коштів за наявності ліквідної застави могло б бути використання операцій репо.

Одним із новітніх, але ще маловживаних в Україні є такий інструмент фінансового ринку як угоди репо. Помірний рівень їх поширення, незважаючи на зручність застосування та перспективність їх запровадження, пояснюється, зокрема, недостатнім рівнем теоретичних розробок у фінансовій і грошово-кредитній сфері, а також недосконалістю чинного законодавства, яке регулює порядок укладання угод репо, крім того, упередженим ставленням до розгляду цих операцій, як потенційного інструменту відми-

вання «брудних» грошей. Разом з тим на світових фінансових ринках операції репо набули широкого розповсюдження, і їх питома вага та обсяги продовжують зростати.

Для ломбардів цю операцію можна розглядати як угоду з НБУ про зворотний викуп товару (ювелірних виробів), що був проданий Державній скарбниці раніше.

Відповідно до українського законодавства операції репо є кредитними операціями [99], однак слід ураховувати, що наведене в нормативних актах визначення стосується лише відносин НБУ з банками щодо угод репо.

О.В. Васюренко [11] описує операцію репо як механізм залучення ресурсів за рахунок продажу банком якісних, низькоризикових, досить ліквідних активів, які згідно з угодою про зворотний викуп (репо) можуть бути викуплені цим банком через визначений термін та за встановленою ціною.

Такий механізм є прийнятним для ломбардів, які можуть залучити кошти за рахунок продажу ювелірних виробів як якісних та низькоризикових активів з угодою про зворотний викуп через визначений термін з урахуванням змін на ринку золота.

Через те, що угоди репо є кредитуванням, найбільш розповсюдженим завданням, що вирішують ці операції для позичальника (ломбарду), – це покриття тимчасового дефіциту грошової ліквідності, а для кредитора – розміщення надлишкових грошових засобів на короткі терміни під ринковий процент.

У порівнянні з іншими формами кредиту, операції репо – кращі для кредитора, тому що він у цих угодах на відміну від кредитування під заставу відразу здобуває право власності на майно, передане у забезпечення кредиту [7].

Існують наступні основні види операцій РЕПО, що дозволяють використовувати цей інструмент з різною метою [65]:

- репо із загальним забезпеченням;
- спеціальні (або як їх ще називають – специфіковані) репо;
- особливі репо.

Для ломбардів в Україні можуть бути створені механізми спеціального та особливого репо. Що стосується спеціальних операцій репо, то вони можуть існувати окремо, наприклад, під золото та срібло, а особливі операції репо розробляються для комбінованих операцій із золотом (як застава), так і цінних паперів, які випущені під цю заставу.

Ринкова практика показує, що в більшості випадків не існує будь-

яких обмежень на коло учасників ринку репо. Однак ринок репо є переважно “оптовим” фінансовим ринком, тому окремі параметри таких операцій є стандартизованими [29].

Враховуючи, що ломбардна операція нагадує механізм репо (не відбувається переходу права власності на річ у момент кредитування), професійні учасники ринку (фінансові установи) з великими обсягами угод прямого і зворотного репо часто управляють своїми позиціями таким чином, щоб терміни виконання відповідних прямих і зворотних угод репо стікалися. Ці співпадаючі позиції містять операції репо з найбільш розповсюдженими термінами, що може бути характерно для короткострокових ломбардних операцій і операцій НБУ з рефінансування. При цьому учасники ринку отримують прибуток за рахунок різниці в ставках репо на професійному ринку і при операціях зі своїми клієнтами. Крім цього, залежно від свого фінансового стану учасники можуть проводити арбітражні операції.

В окремих випадках при проведенні операції репо допускається можливість зворотної купівлі золота, що відрізняється від тих ювелірних виробів, які куплені у першій частині репо. Така можливість, право заміщення, існує за умов наявності вказівки й опису в договорі тільки вагових характеристик дорогоцінних металів.

Найбільш прийнятним варіантом правового оформлення операції репо може бути особливий вид договору купівлі-продажу, у якому сторони по черзі міняються місцями. Істотними умовами цього договору повинні бути термін договору, ціна в першій частині і ціна в другій частині репо, опис предмету продажу, вказівка на те, що зобов'язанню продати відповідає зобов'язання їх викупити і навпаки.

Переважаюче використання операцій репо для НБУ пояснюється більшою гарантованістю володіння золотом, що слугує предметом застави, і значною легкістю переходу прав власності.

Аналогом операцій репо з золотом можуть бути операції з зерном. У світовій практиці прикладом такої операції є угода між Росагрокапіталом і Рабобанком [140].

Операції репо мають важливе макроекономічне значення, що полягає в їхньому застосуванні, для управління ліквідністю банківської системи через здійснення таких операцій центральним банком з державними цінними паперами.

Розширення функцій операцій репо за аналогією може бути у їх застосуванні для управління ліквідністю інших фінансових кредитних установ

(зокрема, ломбардів) через здійснення таких операцій НБУ з золотом із залученням для розрахунків Державної скарбниці.

Поряд із цим операції репо є одним із найважливіших інструментів управління ризиками. Їхнє використання практично виключає кредитні ризики учасників у частині ризиків основної суми, і надає учасникам механізми страхування існуючих цінових ризиків (наприклад, на золото) і ризиків ліквідності; створює можливість хеджування ризиків учасників; у цілому істотно знижує ймовірність появи системних ризиків на фінансових ринках.

Наприклад, у США існує хеджінговий ринок репо в державних фінансових інструментах, що посилює ліквідність американського ринку урядового боргу [136].

Потенційними перевагами впровадження операцій репо з золотом у процесі реалізації грошово-кредитної політики НБУ є:

- ефективність подолання такої важливої проблеми вітчизняного фінансового ринку як диспропорції між короткостроковими вільними коштами та довгостроковими фінансовими ресурсами;
- спроможність виступати інструментом передачі ринкових сигналів центральному банку щодо очікуваного рівня цін на золото;
- збільшення обсягів операцій кредитування при одночасному зменшенні їх вартості;
- підвищення ефективності перерозподілу тимчасово вільних коштів та їх подальше спрямування на фінансування потреб фізичних осіб;
- управління грошовим ринком з оптимальним адміністративним регулюванням, що посилює розвиток ринку фінансових послуг.

В Україні спостерігається стійке зростання попиту на кредитні послуги ломбардів. Проте виникає проблема невідповідності між термінами, на які є попит, і термінами короткострокового ломбардного кредитування. Стійке зростання попиту на кредитні ресурси може стимулювати ломбарди на розробку і реалізацію стратегій із залучення фінансових засобів через сек'юритизацію.

З точки зору права сек'юритизація є сукупністю норм, які дозволяють ефективно рефінансувати грошові вимоги через фондовий ринок. Для власника грошових вимог, яким є ломбард, завдання полягає в тому, щоб в результаті рефінансування грошових вимог, що належать йому, одержати максимальну ціну. У цьому аспекті сек'юритизація конкурує з іншими способами рефінансування, зокрема з факторингом [4].

Основними функціями сек'юритизації фінансових активів є:

– рефінансування первинних кредиторів – ломбардів - для залучення додаткових кредитних ресурсів;

– підтримка ліквідності – сек'юритизація дозволяє не показувати фінансовим установам заборгованість на балансі і, таким чином, спрощує дотримання нормативів достатності капіталу;

– зниження ризиків – сек'юритизація може бути використана для управління активами і пасивами з метою мінімізації різноманітних фінансових ризиків (кредитних, процентних, валютних та ін.), вона є зручним засобом перебудови кредитного портфеля і зниження частки небажаних компонентів балансу;

– диверсифікація джерел фінансування – сек'юритизація дозволяє залучати ресурси з альтернативних джерел, що значно зменшує ризики фінансових установ;

– стимулювання розвитку фондового ринку – сек'юритизація створює досить надійні та прибуткові фінансові інструменти, які можуть задовольнити вимоги інвесторів різних типів.

Ефективність сек'юритизації досягається, перш за все, за рахунок «конвертації» низьколіквідних грошових вимог у високо ліквідні інструменти фондового ринку. Проте, на ціну рефінансування грошових вимог істотний вплив мають різні фактори.

Таким чином, інститут сек'юритизації є системою норм, які спрямовані на зниження економічних ризиків [124], що виникають при рефінансуванні грошових вимог шляхом розміщення цінних паперів.

Універсальний механізм залучення фінансових ресурсів через сек'юритизацію може розв'язати актуальну проблему рефінансування ломбардів.

Проте, необхідно зазначити, що у вітчизняній науковій літературі приділяється незначна увага проблемі сек'юритизації активів, практично не вивченими залишаються питання переваг, що містить у собі механізм сек'юритизації для розвитку фінансового сектору України. У вітчизняному законодавстві відсутні як визначення терміну «сек'юритизація», так і сам термін. Погляди авторів на тлумачення цього терміну не є одноставними. Зокрема, Ю. Туктаров розглядає сек'юритизацію майна – як процес надання майну (наприклад, ювелірним виробам, які існують як застава в ломбардах) форми цінних паперів для цілей обігу, коли сукупність оборотоздатних майнових прав перетворюється (переводиться) у цінні папери [130].

Лагутін В.Д. визначає сек'юритизацію як трансформування активів

банків у ліквідні цінні папери [54]. Л. Воробйова, практично погоджуючись з таким визначенням, уточнює сутність якості активів, як неліквідних: сек'юритизація – це перетворення неліквідних активів в ліквідні цінні папери [21].

У глосарії рейтингового агентства Standard & Poors відповідно зазначено, що забезпеченням випуску цінних паперів є грошові потоки від відповідних активів [90].

Визначаючи сек'юритизацію як фінансовий механізм перетворення, слід ще зупинитися на визначенні її сутності як виду рефінансування, адже поняття «рефінансування» та «сек'юритизація» співвідносяться як загальне до часткового.

Отже, розглянуті визначення не виключають, а, навпаки, підтверджують можливість долучення ломбардів до сек'юритизації.

У світовій практиці до типів активів, які підлягають сек'юритизації, як правило, відносять будь-які однорідні позики, що відповідає однорідності фінансових послуг ломбардів.

Механізм сек'юритизації активів можна представити наступним чином. Ломбарди, що бажають залучити за допомогою сек'юритизації фінансування, відокремлюють певні активи від пов'язаних з ними ризиків. Активи передаються новоствореній юридичній особі – компанії спеціального призначення (Special Purpose Vehicle, SPV), що структурується таким чином, щоб мінімізувати ймовірність її банкрутства. Компанія спеціального призначення здійснює емісію цінних паперів, забезпечених вимогами за ломбардним кредитуванням, і виручені від їх продажу кошти передає ломбардам.

При синтетичній сек'юритизації передача активів безпосередньо не відбувається, але є передача ризиків за допомогою специфічних сек'юритизаційних паперів – кредитних деривативів, які відрізняються від звичайних похідних інструментів тим, що вони мають кредитний ризик, у той час як традиційні похідні інструменти сфокусовані на ринкових факторах ризику, як курси валют, ціни, індекси або процентні ставки. Для ломбардів можуть бути використані і спеціальні похідні інструменти, які визначають коливання цін на золото. Отже, кредити об'єднуються у визначені випуски цінних паперів, і їх розміщення здійснює банк-партнер або інший учасник ринку цінних паперів.

Ломбарди в Україні можуть використовувати транскордонну сек'юритизацію існуючих активів. По-перше, при сек'юритизації ломбард-

них кредитів позичальники знаходяться на території України, по-друге, недосконалість українського законодавства робить практично неможливим створення SPV усередині країни, а по-третє, надання випуску забезпечених облігацій рейтингової оцінки міжнародних агентств сприятливо позначиться на вартості фінансових ресурсів.

Сек'юритизація дозволить ломбардам отримати доступ до різних джерел фінансування і до інвесторів різних типів; може відбуватися зниження вартості фінансування, запроваджується більш гнучкий інструмент балансування активів та пасивів; підвищення конкурентоспроможності через ефективне залучення капіталу.

Для інвесторів сек'юритизація надає такі переваги:

- можливість інвестування у види активів, що характеризуються різними ризиками і доходністю. Це дає можливість інвесторам оптимізувати структуру своїх портфелів і виходити на ринки, на яких у інший спосіб вони не могли би робити інвестиції;

- цінні папери, забезпечені ломбардними активами, звичайно менш волатильні порівняно з корпоративними облігаціями;

- цінні папери, забезпечені ломбардними активами, передбачають більш високу премію, ніж державні, банківські та корпоративні облігації, що мають відповідний рейтинг.

Отже, сек'юритизація активів ломбардів може відіграти важливу роль і мати високу значимість як для ринку ломбардів, так і для інвесторів фондового ринку, виступаючи каталізатором розвитку фінансово-кредитних відносин.

Висновки за розділом 6

Елементом управління фінансовою стійкістю ломбарду є мінімізація вірогідності настання ризикової події шляхом дотримання усіх правил оцінки та застави майна, а також зниження ступеня ризику шляхом страхування.

Удосконалення контролю за забезпеченням кредиту ломбарду для власників ломбардів є доцільним в умовах розвитку інфляційних процесів, що призводять до знецінення застави ломбардних кредитів та порушення термінів їх повернення через погіршення фінансового стану позичальника.

Метою заставника є отримання позики в ломбарді, тобто грошових коштів на умовах повернення та оплати процентів за період їх використання.

Для вибору найбільш раціональної альтернативи забезпечення ви-

користано підхід «вигоди - витрати», за яким розглянуто фактори, що визначають загальні вигоди та витрати від застосування зазначених альтернатив (видів забезпечення кредитів). Найбільш раціональною визнається та альтернатива, для якої співвідношення загальних (за всіма факторами) вигод та витрат є максимальним.

Для визначення відносної значущості елементів ієрархії, тобто, з'ясування, який фактор більшою мірою визначає вигоди (витрати) щодо забезпечення кредиту, використано метод аналізу ієрархій Т.Сааті.

За значеннями нормованого вектору пріоритетів факторів вигоди визначено, що найвагомим при виборі застави за ломбардним кредитом є економічний фактор.

Аналіз значень отриманого вектора пріоритетів альтернатив за ієрархією вигод свідчить, що найбільш надійним забезпеченням кредиту відносно вигод з позиції керівництва ломбарду є виробу з дорогоцінних металів (альтернатива A_1), наступним за пріоритетністю для ломбарду є A_2 - побутова техніка.

Результуючий вектор пріоритетів альтернатив щодо факторів витрат має аналогічну ієрархію: виробу з дорогоцінних металів; побутова техніка; автомобілі; нерухомість.

У результаті проведеного аналізу щодо оціненого співвідношення ієрархії вигод і витрат зроблено висновок, що найбільш надійним та вигідним забезпеченням ломбардного кредиту з позиції керівництва ломбарду є виробу з дорогоцінних металів.

Отримані результати підтверджуються статистичними даними щодо стану ринку ломбардного кредитування в Україні, за якими найбільшу кількість ломбардних позик клієнти отримують саме під заставу виробів з дорогоцінних металів.

Враховуючи, що в прибутковій фінансовій діяльності ломбарду саме кількість і якість кредитів є одним із найважливіших чинників, упровадження скорингових систем у практику їх діяльності необхідне як для посилення переконання фінансової установи у поверненні кредиту позичальником, так і для позичальників, для яких скорингова система відчутно скоротить час на прийняття рішення про видачу кредиту та надасть оцінку рівню власної ризиковості прийняття рішень при зверненні за кредитом.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу визначити місце і роль ломбардів на ринку фінансових послуг.

Діяльність щодо надання ломбардами фінансових послуг (кредитів, позик) контролюється Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України; діяльність, пов'язана з реалізацією, обігом предметів закладу належить до компетенції Міністерства фінансів України; представництво та захист інтересів ломбардів здійснюється через їх об'єднання.

Проведено SWOT аналіз, за результатами якого виявлено слабкі та сильні сторони ломбардного кредитування, а також засоби, які дадуть змогу слабкі місця перетворити на сили, а загрози можуть бути перетворені на можливості розвитку послуг, які надаються ломбардами.

Запропоновані підходи до рейтингування та класифікації ломбардів, що дають змогу розробляти механізми впливу на стан ломбардного ринку та його розвиток. Сформований рейтинг ставив за мету оцінити фінансову діяльність ломбардів як прибуткову або збиткову за оцінкою основних показників, а саме – показників рентабельності й ліквідності та виявити найбільш і найменш привабливі ломбарди для споживачів їх послуг.

За сформованим рейтингом виявлено найефективніші ломбарди з досліджуваної вибірки.

Під час аналізу встановлено, що гіпотеза про те, що в умовах кризи банківської системи ломбарди розвиваються, підтвердилася. Про це свідчать дані Нацкомфінпослуг України про реєстрацію у 2008-2009 році нових ломбардів і динаміка зростання основних показників фінансового стану ринку ломбардів, яка відповідає динаміці зростання аналогічних показників окремого ломбарду.

Застосований метод кластерного аналізу дав змогу сформуванню трьох кластерів та виявити залежність між класом ломбардів та показниками власного капіталу, дебіторської заборгованості та отриманого фінансового результату.

Виявлено таку залежність: до кластера 1 належать ломбарди з низькою величиною власного капіталу, дебіторської заборгованості і фінансового результату. до кластера 2 належать ломбарди, у яких величина власного капіталу і дебіторської заборгованості значно вища, ніж у ломбардів з кластера 1, однак фінансовий результат (у середньому) перебуває на такому ж рівні, кластер 3 значно відрізняється від кластерів 1 і 2 за величиною

власного капіталу і дебіторської заборгованості, а також середня величина фінансового результату по кластеру 3 має меншу пропорцію, ніж власний капітал і дебіторська заборгованість, але більша за цей самий показник у інших кластерах.

Зважаючи на отримані результати кластерного аналізу, потрібно звернути особливу увагу на те, що зростання величини фінансового результату відбувається лише при одночасному і значному зростанні показників власного капіталу та дебіторської заборгованості.

У цілому результати кластеризації свідчать про успішну кластеризацію. З цих даних видно, що змінні власний капітал, дебіторська заборгованість і величина фінансового результату вносять значний внесок при розбитті ломбардних установ на три групи. Таким чином, такий варіант кластеризації можна вважати оптимальним.

У результаті проведення порівняльного аналізу впливу об'єктів інтелектуальної власності на діяльність різних фінансових установ встановлено, що жодна з проаналізованих фінансових установ не мала у своїх активах прав на користування природними ресурсами – що можна пояснити специфікою діяльності фінансових установ та гудвілу. Тому їх вплив на прибуток фінансової установи не аналізувався.

Також був проаналізований вплив кожного фактору окремо на прибуток фінансової установи. Водночас під час проведеного аналізу визначено, що вплив кожного виду нематеріального активу є досить незначним. Найбільше на прибуток фінансової установи впливають права на знаки для товарів і послуг та інші (за звітом) нематеріальні активи.

Загальні підходи до формування фінансового результату адаптовано до формування фінансових результатів ломбардів.

Аналіз галузі передбачає визначення ломбарду, що характеризується найкращими показниками господарської діяльності протягом аналізованого періоду, для чого на основі вихідних показників, що характеризують рівень ліквідності, фінансової стійкості й рентабельності, розраховано інтегральний показник рівня ефективності господарської діяльності ломбардів.

Для оцінки ефективності діяльності ломбарду порівняно з іншими ломбардами було застосовано факторний і кластерний аналізи. Факторний аналіз дав змогу визначити основні фактори, що визначають динаміку ефективності управлінської діяльності обраних ломбардів, а саме фактори фінансової стійкості та рентабельності.

У результаті проведеного кластерного аналізу ломбарди за своїм ро-

зташуванням у системі координат перших двох найбільш значущих факторів розподілилися на два кластери. До першого кластера увійшло 11 ломбардів, до другого – 5 ломбардів.

Після проведеного аналізу фінансового стану ломбарду та аудиту його звітності є доцільним визначення місця ломбарду серед аналогічних установ за критерієм інтегрального показника ефективності діяльності ломбарду, що увібрав коефіцієнти фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності виробничо-господарської діяльності. Визначено ломбард з аналізованих, який є найбільш ефективною фінансовою установою.

На сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг України особливого значення набуває фінансовий контроль. Ринкові відносини в Україні повинні розвиватися цивілізовано, а довіра між діловими партнерами ґрунтуватися на надійній і повній інформації про фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів. Вирішення даної проблеми неможливе без системи незалежного фінансового контролю – аудиту.

Аудиторська перевірка діяльності ломбарду проводиться зовнішнім аудитором, який має право на провадження аудиторської діяльності на території України згідно із законодавством і внесений до реєстру аудиторів, що можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ.

За методом множинної регресії виявлено, що найбільш вагомими факторами, які впливають на величину фінансового результату ломбардів, є: рівень дебіторської заборгованості; кількість відділень ломбарду; середня сума кредитування.

Між факторами і величиною фінансового результату спостерігається прямий зв'язок, тобто із зростанням дебіторської заборгованості фінансовий результат має тенденцію до збільшення; збільшення кількості відділень ломбарду сприяє збільшенню фінансового результату цієї фінансової установи; чим більше середня сума кредиту, тим більше вірогідність збільшення фінансового результату.

Спираючись на результати проведеного дослідження, необхідно надати рекомендації щодо збільшення фінансового результату діяльності ломбарду.

По-перше, необхідно збільшувати рівень дебіторської заборгованості – активізувати процес надання позик, залучати якомога більше клієнтів.

По-друге, збільшувати кількість відділень ломбарду – робити ломбард ближче до споживача.

По-третє, приймати найбільш ліквідні і коштовні речі, тим самим збі-

льшуючи середню суму кредиту, та страхуючи ломбард від перевищення втрат від зберігання, страхування та збуту предмета застави над фінансовою вигодою від надання кредиту під заставу цього майна.

Проте, реалізуючи подібні заходи, варто пам'ятати про обмеження, зазначені при проведенні регресійного аналізу.

У результаті структурно-функціонального моделювання процесу формування фінансового результату ломбарду, встановлено, що Процес формування фінансового результату ломбарду зводиться до послідовних трьох операцій, а саме: видача кредиту під заставу майна; реалізація предмета застави; повернення предмету застави споживачу послуги ломбарду.

Видача кредиту передбачає виконання послідовних процедур:

- оцінка предмета застави;
- визначення строку кредиту;
- розрахунок відсоткової ставки;
- оформлення заставного білету.

Реалізація предмета застави проходить наступним чином: відбувається оформлення права власності; визначаються витрати на схов, страхування, збут; виставляється предмет застави на аукціон / торги; визначається фінансовий результат від реалізації майна.

Фінансовий контроль потребує постійного удосконалення відповідно до поточних цілей керівництва ломбарду, що обумовило актуальність моделювання такого процесу з використанням стандарту IDEF0 у BPwin.

Побудована модель удосконалення фінансового контролю містить наступні взаємозалежні процеси: внутрішній аудит фінансово-господарської діяльності ломбарду; організація контролю за забезпеченням ломбардного кредиту; аналіз галузі за критерієм ефективності; проведення оцінки конкурентної позиції ломбарду на ринку.

За результатами організації контролю за забезпеченням кредиту ломбардом за методом аналізу ієрархій визначено, що найбільш надійним та вигідним забезпеченням ломбардного кредиту з позиції керівництва ломбарду є виробу з дорогоцінних металів, потім побутова техніка, автомобілі та нерухомість.

В умовах організації ринкових форм господарювання перед фінансовими установами стоїть проблема зміцнення стійкості власного фінансового стану, що передбачає такі тактичні цілі: усунення неплатоспроможності ломбарду, яке можливе тільки за рахунок досягнення таких оперативних цілей, як зменшення сум поточних внутрішніх та зовнішніх фінансових зо-

бов'язань фінансової установи, збільшення грошових активів; відновлення фінансової стійкості ломбарду, яке досягається шляхом збільшення обсягу позитивного грошового потоку та зниження обсягів споживання інвестиційних ресурсів установи; зміна фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання, що залежить від збільшення темпів приросту обсягів реалізації фінансових послуг, перегляду окремих напрямків фінансової стратегії ломбарду.

Запропонований у роботі приклад графічно-табличного контролю фінансової стійкості та поточної ліквідності ломбарду показує, що користуючись запропонованим методом з урахуванням особливостей діяльності ломбардів, можна контролювати та планувати фінансовий стан установи, а також, спостерігати за співвідношенням між величинами запасів та витрат, короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями, які характерні для кожної складової фінансової стійкості або нестійкості.

У процесі вдосконалення організації фінансового контролю діяльності окремого ломбарду на основі використання методів стратегічного аналізу виявлено та проаналізовано чинники зовнішнього середовища, що впливають на діяльність ломбарду.

Найбільший вплив на діяльність ломбарду мають такі негативні чинники зовнішнього середовища, як високий рівень конкуренції в галузі, широко розвинута мережа філіалів інших ломбардів міста.

Крім того, у своїй діяльності ломбарди повинні намагатися мінімізувати власні ризики, що можливо за допомогою їх страхування.

Серед позитивних чинників слід виділити фактор постійного збільшення попиту на діяльність ломбардів, особливо в розрізі надання позик під заставу виробів з дорогоцінних металів (саме такі позики – основний цільовий напрямок діяльності більшості ломбардів) і нестабільність банківського сектору, що постійно пришвидшує цей попит на більш доступному для фізичних осіб ринку ломбардного кредитування.

За моделлю «п'ятьох сил» найбільший вплив на діяльність ломбарду мають такі чинники: встановлення більш жорстких умов надання банківського кредиту, поліпшення умов ломбардного кредитування, розширення мереж філій популярних ломбардів, умови втримання предмета застави, диференціація предмета застави, страхування предмета застави.

З метою управління фінансовою стійкістю ломбарду важливо проводити аналіз руху грошових коштів, визначення основних джерел отриманих коштів та напрямки їх використання.

В умовах організації ринкових форм господарювання перед фінансовою установою існує проблема зміцнення стійкості свого фінансового стану, що передбачає такі тактичні цілі:

усунення неплатоспроможності фінансової установи, яке можливе тільки за рахунок досягнення таких оперативних цілей, як зменшення сум поточних внутрішніх і зовнішніх фінансових зобов'язань ломбарду, збільшення грошових активів;

відновлення фінансової стійкості ломбарду, яке досягається шляхом збільшення обсягу позитивного грошового потоку та зниження обсягів споживання інвестиційних ресурсів установи;

зміна фінансової стратегії з метою прискорення економічного зростання, що залежить від збільшення темпів приросту обсягів реалізації продукції, перегляду окремих напрямків фінансової стратегії ломбардів.

Визначення меж фінансової стійкості установи є однією з важливих економічних проблем, оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності, відсутності у ломбарду грошових засобів для фінансування поточної та інвестиційної діяльності, а при погіршенні фінансового стану, можливо, і до банкрутства.

Для вибору найбільш раціональної альтернативи забезпечення кредиту ломбарду використано підхід «вигоди – витрати», за яким розглянуто економічні, фізичні та майнові критерії, що визначають загальні вигоди та витрати від альтернатив (видів забезпечення кредитів). З огляду на найбільш популярні види забезпечення кредиту ломбарду як альтернативи обрано вироби з дорогоцінних металів, автомобілі, побутову техніку та нерухомість.

Застосування нових інструментів рефінансування діяльності ломбардів, зокрема, операцій репо та сек'юритизації фінансових активів, підвищить ліквідність фінансово діяльності ломбардів та їх фінансову стабільність.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва Ю.С. Оцінка відповідності рівня фінансових показників ломбарду динаміці змін на ринку / Ю.С.Авдєєва // Управління розвитком. – №11 (87). - 2010. - С. 139-141.
2. Авдєєва Ю.С. Формування рейтингу ломбардів / Ю.С.Авдєєва // Фінанси очима студентів: Збірник матеріалів студентської науково-практичної конференції (м. Харків, 23-26 березня 2010 р.) у 4-х томах. – Том 1. – Х. : Модель Всесвіту, 2010. – С.5-6.
3. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч.посібн. / Для студентів вищих навчальних закладів / О.Я.Базилінська – К.: ЦУЛ, 2009.- 328 с.
4. Белл И., Гибсон П., Досон П., Ясеновец И. Агентство Standard & Poors, The McGraw-Hill Companies Ценные бумаги, обеспеченные коммерческой недвижимостью: юридические и структурные аспекты [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.standardandpoors.com
5. Бібліотека Бухгалтерського Обліку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pro-u4ot.info
6. Бірюков Г. М. Фінансовий моніторинг у протидії легалізації (відмиванню) коштів в Україні [Електронний ресурс]/ Г. М. Бірюков, І. Г. Бірюкова. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnuodpsu/2010_1/2010_1_Biryukov_Biryukova.pdf
7. Благодатин А.А. и др. Финансовый словарь /А.А. Благодатин, Л.Ш.Лозовский, Б.А. Райзберг. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 378 с.
8. Буковинський С. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку / С. Буковинський, В. Корнівська // Вісник НБУ. – 2010. – №3. – С. 9-13.
9. Булій Н. О. Особливості ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг України [Електронний ресурс] / Н. О. Булій. - Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1371>
10. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг: зарубіжний досвід та українська модель : монографія / С.А.Буткевич – Сімферополь : Кримнавчпеддержвидав, 2012. – 314 с.
11. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. / О.В.Васюренко. – К.: Знання, 2001. – 255с.
12. Вендеров А.М. CASE-технологии. Современные методы и средства проектирования информационных систем / А.М. Вендеров. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 210 с.
13. Внукова Н.М. Вибір якісних показників кредитно-рейтингової оцінки підприємств-емітентів / Н.М.Внукова, Н.І.Зінченко // Економіка розвитку. - 2006.- №3.- С.101-103.
14. Внукова Н.М. Державне регулювання аудиту фінансових установ / Н.М.Внукова // Корпоративне управління в Україні, менеджмент, фінанси, аудит: Матеріали наук.-практ. конф.– Рівне: НУВГП, 2006. – Ч.1. – С.134-136.
15. Внукова Н.М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики / Н.М.Внукова, В.А.Смоляк . – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 184 с.

16. Внукова Н.М. Сучасні підходи до методичного забезпечення кредитно-рейтингової оцінки підприємств-емітентів / Н.М.Внукова, Н.І.Притула // Економіка України. – 2007. – №10. – С. 38-42.
17. Внукова Н.М. Управління кредитним ризиком у споживчому кредитуванні / Н.М. Внукова, М.О. Васильєва // Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць.– 2009.– №1.– С.71–77.
18. Внукова Н.Н. Методологические проблемы развития системы рыночной инфраструктуры / Н.Н.Внукова. – Препринт. – Х.; СВНЦ НАНУ, АО «НТИ ТТР», 1998.- 16 с.
19. Внукова Н.Н. Управление развитием рыночной инфраструктуры (методологический и организационный аспект) / Н.Н.Внукова : Монография. – Х.: Форт, 1998.- 132 с.
20. Вовк В.Я. Кредитування і контроль: навч.посіб./ В.Я.Вовк, О.В.Хмеленко.- К.: Знання, 2008.- 463 с.
21. Воробьева Л. Украинский опыт выпуска облигаций, обеспеченных активами // Рынок ценных бумаг. – 2003. – №23. – С.20 – 22.
22. Всеукраїнська Асоціація Ломбардів [Електронн. ресурс]. – Режим доступу:<http://lombard.org.ua/cgi-bin/myAccount/myAccount.cgi?action=dp&vs=2/scld=6&p=pDb&pDbld=125>.
23. Гонта О.І. Стан та перспективи розвитку ломбардів в Україні [Електронний ресурс] / О.І. Гонта, М.В. Дубина, Т.О. Романенко // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2011_0/34.htm
24. Госдума может ужесточить требования к ломбардам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsru.com/finance/07apr2010/lombards.html>.
25. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
26. Грабительские проценты: как взять денег в ломбарде? [Електронн. ресурс]. – Режим доступу: <http://sgi.com.ua/index.php?id=6328&t=2&idrp=>.
27. Гусев Ю. Ломбарды на рынке небанковского кредитування [Електронний ресурс] / Ю.Гусев. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/143.htm
28. Деякі питання організації фінансового моніторингу: Постанова КМУ від 25.08.2010 № 747 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/747-2010-p>
29. Доунс Дж., Гурман Дж. Элиот. Финансово-инвестиционный словарь / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1994. – 586 с.
30. Дубейковский В.И. Эффективное моделирование с AllFusionProcessModeler 4.1.4 iAllFusionPM / В.И. Дубейковский. – М.: Диалог-Мифи, 2007. – 321 с.
31. Єфремова К. Ломбарди як учасники господарсько-правових відносин на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння / К.Єфремова // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 4. – С.121-123.
32. Жабинець О.Й. Особливості здійснення в Україні фінансового моніторингу легалізації отриманих злочинним шляхом доходів [Електронний ресурс]/

- О.Й. Жабинець. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/19_4/282_Zhabynec_19_4.pdf
33. Змінчак Х. Вплив політики рефінансування НБУ на забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=733>
34. Зуби нашого полку [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efc.com.ua/ua/news/news2/1979/>.
35. Інформаційний портал «Все про ломбарди України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lombard.org.ua>.
36. Історія ломбардів [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://fianitlombard.ru/article/28-lombard-hystory.html>.
37. Історія та сьогодення ломбардів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uфин.com.ua/analit_mat/strah_rynok/027.htm
38. Казьмирчук, Марія Григорівна. Ломбарди України на зламі ХІХ - ХХ ст. ст. [Текст] / Марія Казьмирчук. – К., 2004. - 190 с.
39. Казьмирчук, Марія Григорівна. Соціальна діяльність ломбардів підросійської України (1886-1917 рр.) [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / М.Г.Казьмирчук.– К.,2007. – 20 с.
40. Как взять денег в ломбарде: занимаем деньги, считаем затраты [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://homemoney.com.ua/blog/post/Kak_vzyat_deneg_v_lombarde.aspx
41. Как не попасться «на удочку» недобросовестных ломбардов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lombardik.com.ua/stats_l/9-kak-ne-popastsya-na-udachku-nedobrosovestnyh-lombardov.html
42. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків / А.Б.Камінський : Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 306 с.
43. Караманиц Е. Ломбарды как альтернативная форма кредитования: отечественный и зарубежный опыт / Е. Караманиц. М. Бандура // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 9. – Частина 3. – С.137-141. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2011_9_3/pdf/kamaranitz.pdf
44. Кириловых А. Договор хранения вещей в ломбардах / А. Кириловых // Право и экономика. – 2008. – № 8. – С. 53-59.
45. Кириченко О.А. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку [Текст] / О.А. Кириченко , Л.В. Патерікіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - 7(85). – С.182-199.
46. Ковалев А. Оценка кредитных рисков [Текст] // Финансовый директор. – 2007. – №6.– С. 80-86.
47. Ковалевський В.І. Оценка кредитоспособности индивидуального заемщика / В. Ковалевський, Ю. Д. Морозов // Академічний огляд. – 1998. – № 1-2. – С. 37-49.
48. Коваленко С.Б. Проблеми функціонування небанківських фінансово-кредитних інститутів в умовах фінансової кризи [Текст] / С.Коваленко // Банківські послуги. – 2009. – №9. – С. 17-21.
49. Красавцев Л. Кредитный скоринг [Електронний ресурс] /

Л. Красавцев. - Режим доступу: <http://www.bank-ua.com>.

50. Кредит в ломбарде – плюсы и минусы [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://intercredit.com.ua/news2038>

51. Кредиты, депозиты и другие услуги банков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.finka.com.ua/товары-v-kredit/index.html>.

52. Крістіюгло Г.М. Використання скорингових моделей в умовах невизначеності та ризику споживчого кредитування // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. - №7(74). – С. 86-90.

53. Курьян А. Г. Использование IDEF0 для описания и классификации процессов в рамках системы качества МС ИСО серии 9000 версии 2000 года / А. Г. Курьян, П. С. Серенков. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.orientsoft.by/pdf/IDEF0_PM.pdf.

54. Лагутін В.Д. Становлення і розвиток системи іпотечного кредитування // Фінанси України. – 2004. – №1. – С.75 – 82.

55. Леваєва Л. Ю. Особливості організації та функціонування ломбардного кредитування в Україні [Електронний ресурс] / Л. Ю. Леваєва. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_18_1/Levaeva.pdf.

56. Лобас І. А. Сутність, роль та необхідність реінжинірингу бізнес-процесів / І. А. Лобас . [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: linksdir.com.ua/linkinfo.php?linkID=6676

57. Ломбард [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://objimka.narod.ru/article11.html>.

58. Ломбарди [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zolotoy.net/avtolombard/interesnye-fakty-iz-istorii-lombardov.html>.

59. Ломбардний бізнес та його проблеми в Україні // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 1. – С. 6–7.

60. Ломбардний бізнес та його проблеми в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/033.htm.

61. Ломбарды в Украине взяли на себя функцию выдачи кредитов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.zhzh.info/news/2009-02-24-1039>

62. Лучковська С.І. Фінансове право [Електронний ресурс] / С.І. Лучковська. - Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18060203/pravo/klasifikatsiya_finansovogo_kontrolyu

63. Мазорук А. Як отримати позику в ломбарді? / А. Мазорук // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 3. – С. 30-31.

64. Мандель И. Д. Кластерный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1988.- 320 с.

65. Матросов Е.В. Европейский фондовый рынок. – М.: Экзамен, 2002. – 256 с.

66. Медвідь С. М. Діяльність ломбардів в сучасних умовах [Електронний ресурс] / С. М. Медвідь. – Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1612/>

67. Метод SWOT-анализа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: examen.od.ua/strateg/page61.html

68. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Стратегічне управління підприємством» (для студентів 5 курсу денної форми навчання за фахами 7.050.107 – Економіка підприємства). Укл. Тищенко О.М. – Харків: ХДАМГ, 2002. – 33 с.

69. Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності ломбарду та річної звітності фінансової компанії : Розпорядження Держфінпослуг 29.12.2005 №5224 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_8n/pg_gfnbob.htm
70. Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 07.05.2004 № 531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
71. Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.09.2005 №4660 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dfp.gov.ua/217html?&tx_ttnews\[backPid\]=782&tx_ttnews\[pointer\]=8&tx_ttnews\[tt_news\]=2349&cHash=5eda0c70bd](http://www.dfp.gov.ua/217html?&tx_ttnews[backPid]=782&tx_ttnews[pointer]=8&tx_ttnews[tt_news]=2349&cHash=5eda0c70bd)
72. Методология функционального моделирования IDEF0. Руководящий документ. – М.: ИПК Издательство стандартов, 2000. – 75 с.
73. Міщенко В. І. Центральні банки: організаційно-правові засади / В. І. Міщенко, В. А. Кротюк : Навчальне видання.- К.: Знання, 2004. – 372 с.
74. Міщенко В.І. Банківські операції / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
75. Моделирование бизнес-процессов средствами BPwin [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intuit.ru/department/se/devis/7>.
76. Мудрик М. Аналіз діяльності ломбардів в Україні [Електронний ресурс] / М. Мудрик. - Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1609>.
77. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С.В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Нова книга, 2009. – 134 с.
78. Немного правды о ломбардах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lombardik.com.ua/stats_/7-nemnogo-pravdy-o-lombardah.htm
79. Обушна О. М. Зарубіжний досвід розвитку ломбардних послуг / О.М. Обушна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2005. - №75-76. - С. 84-87.
80. Обушна О.М. Особливості побудови узагальненої моделі процесу ломбардного кредитування / The specifics of constructing of common pawnshop's crediting model / О.М.Обушна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005.– № 75/76.
81. Огляд діяльності ломбардів у першому півріччі 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/s trah_rynok/162.htm.
82. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінпослуг за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>
83. Олдендерфер М. С., Блэшфилд Р. К. Кластерный анализ / Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: пер. с англ.; Под. ред. И. С. Енюкова. — М.: Финансы и статистика, 1989. – 215 с.

84. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
85. Офіційний сайт ломбарду «Золота скриня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zslombard.com.ua/>
86. Офіційний сайт ломбарду «Надія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nadiya.kh.ua/>
87. Офіційний сайт ломбарду «Скарбниця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.skarb.com.ua/>
88. Офіційний сайт ломбарду «Універсальний» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ulombard.com.ua/>
89. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.
90. Офіційний сайт представництва Standard&Poor's в СНД [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://www.sandp.ru>
91. Офіційний сайт рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/>
92. Пикузо Н. Г. Бухгалтерський учет залогових операцій в ломбардах : автореф. дис. на соискание ученої ступені канд. економ. наук : спец. 08.00.12 / Н. Г. Пикузо.- Новосибирск, 2007. - 20 с.
93. Під заставу. Як нині працюють ломбарди в Україні? [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1736845.html>.
94. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2011.pdf
95. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
96. Положення про Державний реєстр фінансових установ, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
97. Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.12.2003 № 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
98. Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ : Розпорядження від 17.06.2005 № 4185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0690-05>.
99. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій: Постанова Правління НБУ № 584 від 24.12.2003 // Офіційний Вісник України. – 2004. – № 4.– ст.177.
100. Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затверджене розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулю-

- вання у сфері ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 № 3981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.
101. Портер М.. Международная конкуренция. – М: Международные отношения. 1993. - 896 с.
102. Порядок проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, затверджений постановою КМУ від 20.11.2003 № 1800 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
103. Порядок складання та подання звітності ломбардами до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, затверджений розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 4 листопада 2004 року № 2740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
104. Правовий статус ломбардів. Специфічні риси порядку створення та реєстрації ломбардів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://lombard.org.ua/cgi-bin/myAccount/myAccount.cgi?Action=dp&vs=2/scld=6&p=pDb&pDbId=17>.
105. Практичні завдання та методичні рекомендації до їх виконання із навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» для студентів спеціальності «Фінанси» усіх форм навчання / Укл. Н. М. Внукова, І. Б. Медведєва. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 94 с.
106. Про аудиторську діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
107. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 9. – ст. 34.
108. Про державний пробірний нагляд: Декрет Кабінету Міністрів України від 17.06.93 № 53-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
109. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002 № 249-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249-15>
110. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.
111. Про затвердження Ліцензійних умов здійснення діяльності по наданню фінансових кредитів за рахунок залучених коштів фінансовими установами: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.10.2005р. № 4802 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
112. Про затвердження Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ: Розпорядження Держфінпослуг від 18.12.2003 р. № 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/> п.65

113. Про затвердження Порядку складання та подання звітності ломбардами до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Держфінпослуг від 04.11.2004 р. № 2740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>

114. Про ломбарди і ломбардну діяльність. Законопроект від 03.12.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33825

115. Про ломбарди та ломбардну діяльність: Закон України (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ualombard.com.ua/forum/showthread.php?p=34>.

116. Про прийняття за основу проекту закону Про ломбарди і ломбардну діяльність. Постанова Верховної Ради України від 19.05.09 № 1351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>

117. Про розгляд листа: Лист ДПС України від 08.10.12 №3217/0/61-12/22-1315/1043 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-rozglyad-lista-5bshodo-vikoristannja-reestratora-rozrahu-doc126802.html>

118. Про третейські суди: Закон України (№ 1701-IV від 11.05.2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>

119. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page>.

120. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про ломбарди і ломбардну діяльність від 13.02.2009 № 3433-П [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33825

121. Річний звіт Держфінпослуг [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/742.html>

122. Ромашкина Г.Ф. Коэффициент конкордации [Електронний ресурс] / Г.Ф.Ромашкина, Г.Г.Татарова. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/04/10/1271933327/Romashkina,%20Tatarova.pdf>

123. Руденко В. Як отримати кредит у ломбарді [Електронний ресурс] / В. Руденко – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/088.htm

124. Рябокін М.В. Ссек'юритизація фінансових активів як інновація на фінансовому ринку (теоретичний аспект)/ М.В.Рябокін [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/81.pdf

125. Сайт Центру правового консалтингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpk.ua/uk/registration/details/9/>

126. Системний аналіз. Вступний курс: Навчальний посібник / В.І. Лямець, А.Д. Тевашев. – Х.: ХНУРЕ, 2004. – 448 с.

127. Сороківська З. Особливості діяльності ломбардів в умовах фінансової кризи /З. Сороківська //Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14-15. – С. 261-268.

128. Стукало Н.М. Удосконалення організації фінансового контролю ломбар-

- дної діяльності / Н.М.Стукало // Управління розвитком. – 2013.– №. 4 – С.108-111.
129. Стукало Н.Н. Оценка влияния сил окружающей среды на деятельность ломбарда / Н.Н.Стукало // Актуальные теоретические и практические аспекты развития предприятий различных форм собственности в контексте модернизации экономики : Третья Интернет-конференция Санкт-Петербургского исследовательского университета информационных технологий, механики и оптики (2013 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eco-conf.ru/glavnaya/internetkonferencii_3/
130. Туктаров Ю. Основные идеи ипотечных ценных бумаг // Рынок ценных бумаг. – 2004. – № 5. – С.64 – 68.
131. Україна фінансова. Річна звітність ломбардів [Електронн. ресурс]. – Режим доступу: <http://ufin.com.ua/zvitnist/lombard/lombard.htm>
132. Унінець-Ходаківська В.П. Оподаткування небанківських фінансових установ в Україні [Електронний ресурс] / В.П. Унінець-Ходаківська. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Znpnudps/2009_2/pdf/09uvpii.pdf
133. Финансовые показатели [Електронн. ресурс]. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/finanalysis/reports/finratios_update.shtml
134. Фінансові компанії. Ломбарди // Страховий ринок України: інформаційно-аналітичний довідник. Альманах. – 2009. – № 48. – С. 141–149.
135. Харитоновна Н. Терміново потрібні гроші? Вихід є – ломбард / Н. Харитоновна // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 73. – С. 6-8.
136. Хмыз О.В. Международный рынок капиталов: Монография. – М.: Издательство „ПРИОР», 2002. – 464 с
137. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
138. Черемных С.В., Моделирование и анализ систем. IDEF – технологии / С.В.Черемных, В.О. Семенов. – М.: Финансы и кредит, 2001. – 152 с.
139. Чернов В. А. Анализ коммерческого риска / В. А. Чернов. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 128 с.
140. Шляпочник Я. Русягрокапитал: инвестиции в динамику агробизнеса / Я.Шляпочник [Електронн. ресурс]. – Режим доступу: www.zhuk.net
141. Щодо патентування фінансових послуг ломбарду: Лист Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.02.2004 р. № 770/10-5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
142. Які бувають ломбарди? [Електронний ресурс].–Режим доступу : <http://fianitlombard.ru/article/36-other-lombard.html>.
143. Joseph C. Shenker & Anthony J. Collette, Asset Securitization: Evolution, Current Issues, and New Frontiers, 69 Tex. L. Rev., p. 1369 (1991).
144. Mershon J.D. BPwin Methods Guide / J. D. Mershon. – Princeton: Logic Works, Inc., 1997. – 128 p. [Електронн. ресурс]. – Режим доступу: <http://vernikov.ru/downloads/bpwin.pdf>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ВНУКОВА Наталія Миколаївна

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЛОМБАРДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
/ М о н о г р а ф і я /

Видання здійснено за кошти автора.

Відповідальний за випуск – **Смоляк В. А.**

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки – **Смоляк В. А.**

Підп. до друку 27.08.2013 р. Зам. № 2509

Папір офсетний

Гарнітура Calibri, Cambria

Обл.-вид. арк. 9,25

Формат 60x84/16

Друк різнографічний

Ум.-друк. арк. 8,5

Наклад 300 прим.

Харківський національний економічний університет,

Адреса: пр. Леніна, 9а, м. Харків, 61166,
тел. +38 (57) 702-18-36, ufr2007@meta.ua

Видано та надруковано:

Товариство з обмеженою відповідальністю «ТО Ексклюзив»

тел. +38 (57) 755-74-58, exkluz@ukr.net

Свідоцтво ДК №347 від 28.02.2001 р.